

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra primární a preprimární pedagogiky

Bakalářská práce

Etiketa v mateřské škole

Vypracovala: Lucie Kinzlová
Vedoucí práce: PaedDr. Alena Váchová

České Budějovice, 2021

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 23. 3. 2021

Lucie Kinzlová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala PaedDr. Aleně Váchové za odborné vedení, ochotu, trpělivost a vstřícnost při vedení bakalářské práce.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá etiketou v mateřské škole. Jejím cílem je popsat pravidla etikety s ohledem na věk dětí a hledat možnosti k jejich osvojování v mateřské škole. Teoretická část definuje pojem etiketa v relevantních souvislostech. Nabízí pohled na propojení výchovně vzdělávacího procesu v mateřské škole s osvojováním základních pravidel společenského chování. Charakterizuje vývojová specifika dětí předškolního věku, specifika předškolního vzdělávání, jeho metody a formy. Popisuje základní oblasti, ve kterých lze propojit denní režim v mateřské škole s etiketou. Praktická část obsahuje program zaměřený na osvojení pravidel etikety, který je rozdělen do třech integrovaných bloků s ohledem na získání vhodných návyků při stolování, komunikaci a v úpravě vzhledu (hygienických návyků). Dále zahrnuje evaluaci programu včetně vyhodnocení získaných návyků ve zmíněných oblastech a názor dětí na dodržování pravidel společenského chování. V diskuzi jsou získané zkušenosti shrnuty a dány do souvislosti s teoretickými východisky.

Klíčová slova: etiketa; mateřská škola; společenské chování; předškolní vzdělávání

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with etiquette in kindergarten. Its aim is to describe the rules of etiquette with regard to the age of children and look for possibilities to adopt them in kindergarten. The theoretical part defines the term etiquette in relevant context. It offers an insight into the connection of the educational process in kindergarten with acquisition of the basic rules of social behaviour. It characterizes the developmental specifics of preschool children, the specifics of preschool education, its methods and forms. It describes the basic areas in which it is possible to link the daily routine set in a kindergarten with etiquette. The practical part contains a program focused on learning the basic rules of etiquette which is divided into three blocks, considering appropriate dining habits, communication and care of appearance (hygiene habits). It also includes program evaluation including evaluation of acquired habits in these areas and children's view on compliance with rules of social behaviour. The gained experiences are summarized and linked to the theoretical basis in the discussion.

Keywords: etiquette; kindergarten; social behaviour; preschool education

OBSAH

ÚVOD	8
1 ETIKETA	9
1.1 Vztah etikety k estetice a etice	10
1.2 Historický pohled	11
1.3 Etiketa a dítě předškolního věku.....	12
1.3.1 Socializace (vliv kulturního prostředí, rodiny a MŠ)	13
1.3.2 Vývoj morálních citů a úsudků podle Piageta a Inhelderové	15
1.3.3 Vývoj svědomí u dítěte předškolního věku.....	16
2 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A ETIKETA	18
2.1 Charakteristika předškolního vzdělávání	18
2.2 Specifika vzdělávání v mateřských školách	19
2.2.1 Metody a formy vzdělávání v mateřské škole	20
2.3 Etiketa jako součást klíčových kompetencí dítěte v RVP PV.....	22
2.4 Základní oblasti společenského chování v mateřské škole.....	23
2.4.1 Stolování	23
2.4.2 Slušné vyjadřování, komunikace.....	25
2.4.3 Úprava vzhledu, hygienické návyky	26
3 Cíl práce a způsob jeho naplnění	28
3.1 Cíle práce a charakteristika prostředí	28
3.2 Evaluační kritéria.....	29
3.3 Evaluační metody	31
4 Program zaměřený na osvojení pravidel etikety	32
4.1 Program zaměřený na osvojení pravidel etikety při stolování	32
4.1.1 O malé princezně	33
4.1.2 Společná hostina.....	35

4.1.3	Umíme stolovat.....	36
4.1.4	Na restauraci.....	37
4.1.5	O upatlaném jedlíkovi.....	39
4.2	Program zaměřený na osvojení pravidel etikety v oblasti komunikace	40
4.2.1	O strašlivém drakovi	41
4.2.2	Pozdravy.....	42
4.2.3	Omluva.....	43
4.2.4	Autobus.....	44
4.2.5	Naše školka a její okolí	45
4.3	Program zaměřený na osvojení návyků v oblasti úpravy vzhledu	46
4.3.1	O nečesaných vláskách	47
4.3.2	O nevysmrkaném nosu	47
4.3.3	O rozvázaných tkaničkách.....	48
4.3.4	O malém princí.....	50
4.3.5	Mytí rukou.....	51
5	ZÁVĚREČNÁ EVALUACE.....	53
5.1	Reakce dětí na činnosti programu	53
5.2	Osvojená pravidla etikety u dětí předškolního věku.....	54
5.2.1	Osvojování pravidel při stolování	54
5.2.2	Osvojování pravidel v komunikaci	55
5.2.3	Osvojování pravidel v úpravě vzhledu (hygienické návyky)	56
5.3	Jak se k pravidlům etikety děti vyjadřují.....	57
6	DISKUZE.....	59
	ZÁVĚR.....	61
	SEZNAM ZDROJŮ.....	63
	SEZNAM PŘÍLOH	67

ÚVOD

V této bakalářské práci se zabývám otázkou etikety v prostředí mateřské školy. Mým cílem je vytvořit program zaměřený na osvojování etikety v mateřské škole, ověřit tento program a zjistit, jaká pravidla společenského chování jsou děti schopné si osvojit s ohledem na jejich věk. Práce se zaměřuje také na možnosti zahrnutí aktivit, které děti seznamují s pravidly etikety nad rámec přirozeně vyplývajících situací z denního režimu v mateřské škole.

Z teoretického hlediska bakalářská práce zkoumá vymezení pojmu etiketa a s ním související oblasti, jako je etika a estetika. Zkoumá vývojová specifika dítěte předškolního věku s ohledem na schopnost dodržovat a pochopit obecně uznávaná pravidla chování. Zaměřuje se na specifika předškolního vzdělávání a z nich vyplývající oblasti společenského chování, se kterými se děti setkávají v instituci mateřské školy.

Praktická část nabízí program aktivit, které v propojení s denním režimem v mateřské škole pomáhají v osvojování pravidel etikety a jejich pochopení. Vyhodnocení práce zahrnuje pozorování vývoje chování a jednání dětí v souvislosti s tématem. Popisuje také pohled dětí předškolního věku na problematiku etikety, na výhody a nevýhody dodržování pravidel společenského chování.

Práce upozorňuje na fakt, že etiketa je nezastupitelnou součástí života ve společnosti. Mateřská škola působí, společně s rodinnou výchovou, na dítě v mnoha oblastech. Společenské chování je jednou z těch, která vyplývá zejména z přirozených situací během dne. Není však vždy vhodná příležitost pozastavit se nad konkrétním problémem a řešit ho do hloubky. Často se nad nevhodným chováním dětí ve společnosti mávne rukou, protože jsou přeci ještě malé. Ale kdy je vhodný čas začít tato pravidla etikety vyžadovat? Čím dříve si dítě dokáže osvojit pravidla společenského chování, tím jednodušeji se začlení do kolektivu a tím samozřejmější pro něj toto chování bude i v budoucnu. Vhodné chování a návyky mají také vliv na snadnější přestup do základní školy. Jedinci, kteří ovládají pravidla etikety, řeší konflikty společensky přijatelným způsobem a působí na své okolí pozitivním, příjemným dojmem. Proto tato práce pojímá etiketu v rámci předškolního vzdělávání z jiného úhlu pohledu a cíleně se zaměřuje na rozvíjení potřebných návyků.

1 ETIKETA

Etiketa je definována jako „pravidla společenského chování, zejména ve vyšší společnosti“, jedná se o „soubor společenských zvyklostí zejména v diplomatických stycích“ (Kraus, 2008, s. 219).

Špaček (2005) označuje etiketu za normu chování, která je utvářena na základě tradic. Jsou to zásady, které nám předávají rodiče a další osoby, se kterými jsme v kontaktu od útlého věku. Mimo jiné zahrnuje slušnost, což je spíše přirozená vlastnost člověka, a zdvořilost, kterou je potřeba se učit. „Zdvořilost znamená způsob jednání a vystupování, který vyjadřuje respekt a úctu ke druhým.“ (Rýznar, 2009, s. 81) Za důležitou součást etikety jsou považovány takt a empatie. Dodržování dobrých mravů podporuje dobré vztahy v kolektivu či skupině lidí. Způsob chování lze upravovat podle úrovně prostředí, ve kterém se osoba nachází. Jedním z hlavních důvodů, proč je dobré dodržovat pravidla slušného chování, je oblíbenost ve společnosti. Zdá se, že etiketa může působit na vztahy mezi lidmi, které se tak stávají formálnější, a je vhodné vyjadřovat zdvořilost i přesto, že o výrocích nejsme zcela přesvědčeni (Špaček, 2005).

Etiketa může být definována jako „souhrn společenských zvyklostí, které nám umožňují efektivně přežít a chránit se před společenskými úrazy. Je to vlastně souhrn pravidel, zvyklostí, tradic, nepsaných zákonů... atd., které určují obvyklé a přijatelné mechanismy našeho chování ve společnosti“. (Smejkal & Bachrachová, 2011, s. 14) Jedná se o přirozeně vzniklé normy, které se v průběhu času mění podle potřeb společnosti a jsou determinovány geograficky, klimaticky, národnostně atd. (Smejkal & Bachrachová, 2011) Ani moderní etiketa se změnám nebrání a respektuje je (Špaček, 2005).

Smejkal a Bachrachová (2011) uvádějí základní pilíře, které lze uplatnit v jakémkoliv společenském styku. Jedním z nich je takt, který značí citlivost k druhému člověku, zájem o věci, pro které se druhý nadchne, a vynechání nepříjemných témat. Chováme se tedy k druhým tak, jak bychom očekávali, že se budou chovat k nám. Dalším je ohleduplnost, kterou lze definovat tolerantností, větší kritičností k sobě samému než k druhým a upřímností. Úcta k lidem by neměla být dáována najevo v přehnaných gestech či slovech, ale ve vyjádření toho, že si druhého vážíme a uvědomujeme si, že je v něčem

lepší než my sami. Posledním pilířem je estetičnost, která poukazuje na důležitost upravenosti zevnějšku, ale také vhodných návyků, vystupování.

1.1 Vztah etikety k estetice a etice

Thompson (2004) uvádí, že s tématem etikety souvisí také pojem etika. Ta je součástí filozofie, studuje lidské chování a tvoří ji sociální, politická a náboženská kultura. Soustředí se na to, co je správné a dobré. Zejména pak normativní etika, jak napovídá název, zkoumá otázky povinnosti a hodnoty tzv. dobrého života. Pojem etika je spjat s morálkou, a přestože existují různé výklady rozdílnosti těchto označení, nelze je od sebe významově oddělit, navzájem se prolínají. Pod etikou je možné představit si teorii, soubor chování a norem, rozumové odůvodnění lidských činů, naopak morálka je popisována spíše jako rozhodnutí vyplývající z hodnot uznávaných společností, projevující se v tom, co jedinec dělá.

Podle Rýznara (2009) etika primárně určuje, co je žádoucí s ohledem na dobro a zlo, spravedlnost a bezpráví apod. Jedná se o disciplínu praktické filozofie, jelikož je zaměřená na lidské jednání. Dá se označit za teorii morálky či mravnosti. Zkoumá hodnoty a principy, které ovlivňují jednání člověka v situacích, kdy má možnost volby. Etika hledá společné základy, na kterých stojí morálka, ta se pak zabývá spíše konkrétními pravidly. Morálku lze také definovat jako soustavu „... pravidel, hodnot a mravních citů lidského jednání“ (Rýznar, 2009, s. 10). Tím, že se etika zabývá volbou mezi dobrým a zlým se spolupodílí na tvorbě společenských pravidel, kterými se řídí naše společnost. Jak je výše zmíněno, součástí etikety je slušnost, zdvořilost a dodržování dobrých mravů. Právě zde se setkává s etikou, která pomáhá určit vhodné chování člověka.

Propojení estetiky a etikety lze vysledovat až k myšlenkám Platóna, kdy v řeckém ideálu kalokagathie spojuje fyzickou a morální zdatnost. Ideál pak popisuje člověka, který by měl být „všestranně vzdělaný a zdatný, umírněný v jednání, směřující k ctnosti a oddaný krásnu“ (Ptáčková & Stibral, 2002, s. 20). Také Miroslav Tyrš spojuje etiku s estetikou tvrzením, že „ovládat své tělo znamená ovládat také své myšlenky a pudy, kázniti se po vnitřní stránce i vnější stránce, přinášeti dobrému vkusu oběti ...“

(Ptáčková & Stibral, 2002, s. 20). Uplatňování společenského vkusu je tedy podle autora součástí estetického cítění a projevu. Cílem propojení těchto oblastí je harmonické soužití celé společnosti. Za účelem nekonfliktního společenského styku byly vytvořeny pravidla etikety, normy nebo třeba zásady zdvořilosti. (Ptáčková & Stibral, 2002).

1.2 Historický pohled

Určité formy vhodného chování jsou tu pravděpodobně již od dob prvobytně pospolné společnosti, kdy se podle určitých signálů dalo vyčíst, zda má druhý člověk přátelský záměr či nikoliv. K větším změnám došlo teprve při rozdělování společnosti do vrstev či tříd. Stařešínové, náčelníci a další vůdčí osobnosti byli odměňováni od nižších tříd projevy oddanosti, které vyžadovali. Znatelná nerovnost postavení se odrážela zejména v otrokářské společnosti, kde se projev neúcty, tedy nedodržení společenského chování, přísně trestalo. Ve feudální společnosti se jednotlivé vrstvy obyvatelstva čím dál více vzdalovaly, a tím se stávaly složitější i formy společenského styku. Tato nerovnost u královského dvora. (Smejkal & Bachrachová, 2011).

Právě tam velmi pravděpodobně vzniklo slovo „etiketa“, a to ze starofrancouzského „estiquette“ a následného „étiquette“. Tento pojem označoval určité štítky a značky, tedy etikety, které mimo jiné po zpřístupnění královského dvoru pro širší měšťanstvo napomáhaly v dodržování žádaného společenského chování ve společnosti dvorní šlechty nebo v dodržování harmonogramu společenské události (Špaček, 2005).

V kapitalistické společnosti se společenské způsoby opět znatelně změnily. Nerovnost založenou na rodinném (či rodovém) původu vystřídala nerovnost majetková. Porušování nových pravidel pak obvykle vedla k vyřazení člověka ze společenské třídy, kam patřil (Smejkal & Bachrachová, 2011).

Neblahý vliv na soubor pravidel společenského chování mělo období komunismu. Zejména prosazovaná rovnost mezi všemi obyvateli vedla k potlačení rozdílů v oblékání a k tomu, že se do vyšších společenských kruhů dostali lidé, kteří pravidla etikety nedodržovali nebo je ani neznali. Po změně režimu, zvláště po vstupu do Evropské unie, lidé v České republice začali pociťovat, jaké mají nedostatky ve znalosti etikety vliv na

úspěšnost jejich schůzek a jednání (Špaček, 2005). „Společenské chování přestává být soukromou věcí člověka a stává se i nutnou pracovní podmínkou.“ (Špaček, 2005, s. 12)

Ve 20. století došlo k promísení jednotlivých tříd, přesto třídy a určitá nadřazenost nikdy nevytizely (Smejkal & Bachrachová, 2011).

Asserate (2012) poukazuje na to, že pojem „mravy“ dříve vypovídal zejména o reprezentaci. Způsob, jakým jednatel reprezentoval sám sebe, byl zástupným také pro představení dalších vypovídajících aspektů, které souvisely s jeho životem, jako je například rodina, víra, národnost apod. V souvislosti s etiketou popisuje také rozdělení života na část veřejnou a soukromou, které se od sebe obvykle výrazně liší ať už chováním, stylem vyjadřování nebo druhem oděvu. Toto rozdělení však v minulosti nebylo kvůli způsobu soužití zcela možné.

Společně se Špačkem (2005) se shodují na tom, že zásadní vliv na vývoj etikety měla diplomacie, zejména francouzská či britská.

1.3 Etiketa a dítě předškolního věku

Již Komenský (1964) připomíná ve svém díle, že osvojování slušného chování se týká již malých dětí do 6 let. Měly by být mimo jiné vedeny ke střídmosti, poslušnosti, zdvořilosti. Je vhodné učit je chovat se ve společnosti vlídně, podat ruku při pozdravu a umět poděkovat. To vše dávat najevo tak, aby to nebylo drzé, plaché nebo divoké. Ve svém Informatoriu věnuje celou kapitolu mravům a ctnostem mládeže. Poukazuje na skutečnost, že v předškolním věku je ten správný čas předávat dětem tyto hodnoty, protože čím později si je člověk osvojuje, tím hůře je vstřebává. Jako vhodné prostředky jmenuje: „příklad cnosti a mravů ustavičný, poučování včasná a rozšafná, kázeň mírná“ (Komenský, 1964, s. 34). Je tedy důležité působit jako vzor, jelikož děti přebírají to, co vidí u starších a dospělých osob ve svém okolí. Komenský píše také o vhodném, uvážlivém a včasném poučování dětí jako o vysvětlení k vzornému chování. Zmiňuje, že dlouhá kázání nemají takový význam a nejsou pro malé děti smysluplná. I v případě kázně popisuje „okřiknutí“, ale pouze rozumné, aby se dítě nezděsilo a mohlo tak vnímat situaci. A pokud nastane náprava po tomto kázeňském zákroku, je dobré dítě pochválit, protože to působí lépe nežli trestání. Autor konkrétněji rozebírá i stolování, podle jeho

slov by se děti přibližně ve třech letech měly učit jíst, jak se sluší „bez piplání, mlaskání, jazyku vyplazování ... pítí bez prznění, prskání, hltání ...“ (Komenský, 1964, s. 37).

1.3.1 Socializace (vliv kulturního prostředí, rodiny a MŠ)

V tomto věku začíná socializace dítěte probíhat i mimo blízké rodinné prostředí, tedy v mateřské škole. Úkolem mateřské školy je „doplňovat a podporovat rodinnou výchovu...“ (RVP PV, 2018, s. 6) dítěte, s tím souvisí také „... žít ve společnosti ostatních a přibližovat mu normy a hodnoty touto společností uznávané.“ (RVP PV, 2018, s. 7) Vágnerová hovoří o fázi přesahu rodiny, kdy se dítě připravuje na život ve společnosti. Rozvoj individuality dítěte v předškolním věku je možný díky interakci s vrstevníky i dalšími společenskými skupinami a opírá se o jistotu rodinné identity. Součástí tohoto procesu je rozvoj prožívání a hodnocení, sebepojetí a sebehodnocení. Dítě si osvojuje nové sociální kompetence v interakci s jedinci, kteří jsou s ním na rovnocenné úrovni, nebo na nadřazené. Velkým úkolem předškolního období je právě úprava vlastního chování adekvátně k situaci a konkrétním sociálním skupinám, se kterými je v kontaktu (Vágnerová, 2012). Podobně zdůrazňují význam rozšířeného prostoru k rozvoji sociální reaktivity Mertin a Gillnerová (2015) a vysvětlují, že jedinec tím získává příležitost k budování kvalit na vyšší úrovni.

To souvisí s rozvojem dalších rolí, které dítě získává mimo skupinu rodiny. Jedná se například o roli žáka, kamaráda, sportovce atd. Význam vrstevníků je nepostradatelný, díky interakci se u dítěte rozvíjí mnoho kognitivních struktur, ale také si osvojuje zmíněné sociální normy, což predikuje možné oddělení se od dohledu dospělé osoby. Dětský kolektiv následuje v předškolním období rodinu a poskytuje ideální prostředí pro formování mezilidských vztahů. Významně působí i na formování vlastního Já, protože poskytuje příležitosti k pohledu na situaci z různých úhlů a v různých rolích (Mertin & Gillnerová, 2015).

Přátelství v tomto období jsou spíše krátkodobějšího trvání, přesto jsou velice důležitá pro pocit spokojenosti a užívání si společné interakce mezi vrstevníky. Děti přirozeně zkoušejí navazovat nové vztahy a již nyní se v tomto procesu odráží osobnostní rysy, proto je pro někoho jednodušší hrát si s druhými než pro jiného. Jako trest skupina předškoláků využívá často vyloučení jedince ze hry, pokud se nechová podle

dohodnutých pravidel. Dítě si osvojuje schopnosti přistoupit na kompromis, vysvětlit svůj postoj, prosadit se nebo ustoupit. Přítomnost dospělé osoby, učitelky, při společné hře dětí v mateřské škole v nich podporuje pocit odpovědnosti za vlastní jednání a zajišťuje bezpečné prostředí (Koťátková, 2014).

Rodina utváří a ovlivňuje vztah dítěte ke společnosti, která ho obklopuje. Umožňuje dítěti sledovat vzorce jednání s ostatními lidmi v různých situacích a přijímat normy akceptované v prostředí, kde žije. Již od prvních měsíců na dítě působí sociální hodnoty, pravidla a normy, které přirozeně vnímá a přejímá (Šulová, 2010). Rodina je nenahraditelná s ohledem na předávání hodnot mezi generacemi. Pomáhá dítěti orientovat se v hodnotách kultury i ve společenských standardech (Kraus, 2008). Jakožto primární sociální instance je pro dítě nejvýznamnějším místem z hlediska enkulturace. Co si jedinec v tomto věku osvojí, to si pravděpodobně ponese celý život, případné chyby se později těžko napravují (Prokop, 2001). Předškoláci jsou schopni již akceptovat a chápat společenské normy a způsoby chování. V této oblasti je velmi znatelný právě přístup rodiny k uplatňování sociálně žádoucích norem (Mertin & Gillnerová, 2015).

Primární socializaci dítěte v rodině do značné míry ovlivňuje kultura celé společnosti. Kultura je orientační systém, který udává společnosti nebo jiné skupině lidí hodnoty a normy, ovlivňuje jejich myšlení a vnímání (Thomas, 1998, in Šulová a Zaouche- Gaudron, 2003). Členové kulturního společenství se řídí standardy, pomocí nichž regulují své chování, které je považováno za normální z hlediska této kultury. Kulturní prostředí je velice proměnlivé, rodiče tedy předávají svým potomkům částečný obraz kulturního prostředí, který se v průběhu jejich života bude pravděpodobně dynamicky proměňovat.

Specifika jednotlivých kultur se odráží ve výchovných stylech rodin. „Vývojové praktiky ovlivňují bezprostřední uspořádání prostředí, které dítě obklopuje, odráží se v nich morální a sociální řád.“ (Šulová, 2010, s. 121) Nejedná se pouze o postupy či zvyky zaměřené na hygienu a stravování, ale také o filozofii výchovy a vedení dítěte rodinou i institucemi (Šulová, 2010). V českých rodinách se výchova orientuje spíše směrem k individuálnímu stylu, a je tedy zaměřená na jednotlivce. Autoři zde vidí spojitost s historií země, kdy v minulosti byl jednatel opomíjen ve prospěch kolektivu. Dále poukazují na skutečnost, že čeští občané si nechávají často prostor pro budoucí změnu

rozhodnutí, projevující se například v nesezdaných párech a svobodných rodičích (Šulová & Zaouche-Gaudron, 2003).

Říčan (2004) připomíná, že děti předškolního věku si osvojují dědictví své kultury pomocí pohádek, díky kterým mají také možnost vyrovnat se s vnitřními strachy. Kořátková (2014) vyzdvihuje seznamování dětí s kulturně významnými místy, dějišti oslav, předávání informací o nejbližším okolí, o tradicích. To vše pomáhá tvořit elementární povědomí o společnosti a kultuře. S dětmi předškolního věku je počítáno také při různých kulturních událostech, jako jsou divadla pro děti. Díky tomu mají možnost lépe se orientovat ve společenských normách a hodnotách. Enkultura je součástí socializace a její souvislosti cílí na to, aby se jedinec cítil ve společnosti přátelsky přijímán. Předškolní dítě si ještě neuvědomuje, že je součástí určité kultury, může si toho však začít všimnout při setkání s příslušníky jiných kultur. Je to ideální čas pro budování tolerance vůči rozdílnostem mezi lidmi. V tomto věku děti přijímají vzhledové i kulturní odlišnosti mezi lidmi velice přirozeně a bez předsudků (Kořátková, 2014).

1.3.2 Vývoj morálních citů a úsudků podle Piageta a Inhelderové

Piaget a Inhelderová (2014) uvádějí myšlenku Boveta, že vznik citu pro povinnost je podmíněn příkazy z vnějšku a zároveň přijetím těchto příkazů. Jejich přijetí je vázáno na citový vztah k osobě, která příkazy dává. Pocity, které jsou v tomto vztahu, mezi dospělou osobou a dítětem, patrné jsou náklonnost a bázeň. Ty ve správném poměru vyplývají ve formu určitého respektu. Vzhledem k nerovnosti postavení osob v tomto vztahu je možné označit takový respekt jako jednostranný. Má vliv na vznik pocitu povinnosti a morálku u dětí do 7 let.

Dále poukazují na to, že z vývojového hlediska je v počáteční fázi působení příkazu nutná fyzická přítomnost dospělé osoby, která jej udělila. Dítě není v tomto období zprvu schopno se novým pravidlem samo řídit, protože jeho nedodržení vede pouze k přechodnému pocitu selhání. Postupem času se však jedinec ztotožní s obrazem autority a příkaz získá dlouhodobou platnost a vážnost, není tedy již nutná fyzická přítomnost dospělého. Podřízení dítěte však nikdy není úplné a je zde patrná ambivalence pocitů, které to v něm vyvolává, ta může v budoucnu jedince mást (Piaget & Inhelderová, 2014).

Autoři dávají do souvislosti reakce dítěte s morálním realismem, u kterého se předpokládá, že povinnosti a hodnoty jsou dané zákonem a příkazem. Není zde však patrný zájem o záměr či pocity nebo vztahy jedince. Na tomto popisu je patrné, že z hlediska objektivní odpovědnosti, souhlasné s morálním realismem, posuzujeme v naší společnosti vykonaný čin z hlediska jeho skutkové podstaty, a nikoliv s ohledem na záměr, se kterým byl čin vykonán. Souhlasně s tím uvažuje dítě v předškolní věku o svých prohřešcích. Morální úsudek dítěte je strukturován z hlediska heteronomie, popsané v předchozím odstavci, a směřuje jej k orientaci v zákonech a pravidlech řídicími se objektivní odpovědností (Piaget & Inhelderová, 2014).

1.3.3 Vývoj svědomí u dítěte předškolního věku

„Schopnost cítit vinu neodlučně patří k duševní výbavě kulturního člověka.“ (Říčan, 2004, s. 143) Šulová (2010) uvádí myšlenku Anzenbachera, který mluví o tzv. „daru božského principu“ jako o jednom z přístupů chápání svědomí, převedeného do mravních činů. Ty jsou vedeny pravidly autority, společnosti, většiny celku, ... a díky tomu lze identifikovat, co je dobré a co zlé. „To je základní předpoklad pro vznik a fungování svědomí.“ (Šulová, 2010, s. 98)

Dítě prochází několika vývojovými stádii vzniku svědomí, kdy zprvu reguluje své jednání v návaznosti na trest a odměnu, které následují po jeho činech. Tyto reakce rodiče či jiné dospělé osoby nemusí být fyzického rázu, dá se mezi ně zahrnout úsměv, jásání, odmítnutí nebo nesouhlasné verbální i neverbální vyjádření. U batolete následuje tzv. sebecit, který se u dítěte projevuje v pozitivním případě hrdostí a v negativním se může jednat o zahanbení, pokoření (Říčan, 2004). V této fázi je potřebná přítomnost autority, která dítěti zrcadlí dopady jeho chování (Piaget & Inhelderová, 2014).

Říčan (2004) se dále věnuje dítěti předškolního věku, u kterého se objevují již rysy svědomí, které je vnitřním činitelem. Jedinec tedy pociťuje pozitivní či negativní emoce i bez toho, aby byl při svých činnostech viděn jinou osobou. Z počátku se jedná zejména o špatné svědomí, jeho původ může být velmi nahodilý (neříkat sprostá slova, nerozbit hračku, ...). Stále mají však značný vliv dospělé osoby v nejužším kontaktu s dítětem, jelikož představují autoritu. Ty zprostředkovávají, co je správné a co je špatné. Zde se autor shoduje s myšlenkami Piageta v tom, že svědomí je v tomto věku heteronomní.

Zároveň je realistické, nezajímá se tedy o pohnutky při vykonaném činu nebo při konkrétním chování. Říčan (2004) v této spojitosti uvádí, že bývá pro jedince matoucí, když slyší svého rodiče v rozhovoru s další osobou vyřknout tzv. společenskou lež, o které ví, že se nejedná o pravdivou informaci. U dětí předškolního věku se může projevovat nadměrná citlivost, kdy se jedinec trápí i nepatrným prohřeškem, má pocit, že provinění je potřeba určitým způsobem napravit. V tomto případě může mít svědomí vliv na iniciativu člověka a působit v budoucnu strach z autorit. U některých dětí se naopak nemusí svědomí vyvinout téměř vůbec, anebo zůstane slabé až do dospělosti. V tom případě řídí tyto lidé své chování nadále v návaznosti na tresty a odměny (Říčan, 2004).

Říčan (2004) poukazuje na to, že rozvoj dětského svědomí podpoříme zejména tehdy, budeme-li oceňovat spíše pozitivní chování a nebudeme-li věnovat požadovanou pozornost negativním projevům. Předškolní děti potřebují příležitosti, kdy se mohou samostatně a vědomě rozhodovat o svém následujícím jednání. Velmi na ně působí jednání blízkých dospělých osob ve vypjatých situacích, které přejímají jakožto vzor. Tresty jak psychické, tak fyzické vedou spíše k zastrašování. Šulová (2010) vnímá rané vzájemné působení dítěte a rodičů jako podstatný stavební kámen pro vývoj svědomí. Dostatečná interakce s oběma rodiči, pozorování jejich modelů chování, způsob řešení konfliktů a výchovných přístupů jsou pro rozvoj a vznik svědomí či morálky nezastupitelné.

Identifikace s rodičem nebo jinou autoritou v blízkém vztahu k dítěti znamená osvojení si jejich hodnot a názorů. Toto ztotožnění je trvalé a pevné a zprostředkovává jak vhodné, tak nevhodné z osobnosti dospělého. Teoreticky slouží identifikace s autoritou také jako řešení obavy ze ztráty lásky rodičů a vede zároveň k samostatnějšímu jednání, jelikož tímto způsobem je dospělý stále v úzkém propojení s dítětem. Pokud je opatrovníkem agresor, ztotožnění se s ním může dítěti poskytnout pocit bezpečí, protože se stávají jedním, a tím se může vyhnout trestu (Říčan, 2004).

2 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A ETIKETA

Vágnerová (2012) popisuje předškolní věk jako významné období zejména z hlediska vymezení a upevnění pozice dítěte v kolektivu a ve vztahu ke světu. Logika v tomto věku od 3 do 6 (7) let ještě nereguluje myšlení dítěte, tudíž jeho uvažování je spíše intuitivní a fantazijní podle jeho možností. Egocentrismus stále působí na komunikaci i myšlenkové pochody předškoláka. Dítě je iniciativní, snaží se dostat svým kvalitám. Souhlasně s Mertinem a Gillernovou (2015) poukazuje na významnost vstupu dítěte do nového kolektivu, do mateřské školy. Již bylo uvedeno, že tato sociální diferenciací je přípravou na následující život ve společnosti, na formování vlastního Já. Ve skupině vrstevníků se učí dodržovat pravidla a řád, pomocí hry spolupracovat a prosadit se nebo také učit se prosociálnímu chování. V mateřské škole může poznávat také rozdíly ve vhodném vystupování vůči lidem v různém postavení a v rozličných situacích, začíná přijímat a chápat společensky uznávané hodnoty a normy.

2.1 Charakteristika předškolního vzdělávání

Předškolní vzdělávání je v České republice od roku 2004 legitimní součástí vzdělávacího systému. Jedná se o vůbec první stupeň řízený požadavky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, probíhá převážně v mateřských školách. Tento stupeň vzdělávání by se měl co nejvíce přizpůsobit vývojovým specifikům dětí, pro které je organizováno, tedy zpravidla od 3 do 6 let, nejdříve od 2. Od roku 2017 je poslední rok předškolní docházky pro dítě povinný, ten se týká jednotlivců, kteří dosáhli 5 let, až do jejich nástupu do základní školy. Předškolní vzdělávání se zaměřuje na kognitivní, sociální a emocionální potřeby dítěte. Cílí na osvojení klíčových kompetencí, které usnadní jedinci začlenění a uplatnění se ve společnosti. Při vzdělávání dětí v mateřských školách je využíváno různých forem a metod, které odpovídají věku dětí, a jsou při něm respektovány individuální potřeby dítěte (Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2018).

Na státní úrovni zaštiťuje vzdělávání, včetně předškolního, Národní program vzdělávání. V současnosti zastupuje roli Národního programu vzdělávání Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+, jejímž cílem je „... modernizovat vzdělávání tak,

aby děti i dospělí obstáli v dynamickém a neustále se měnícím světě 21. století.“ (Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030, 2020, s. 7)

Na státní úroveň kurikulárních dokumentů patří také Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále RVP PV), který je závazný pro školská předškolní zařízení a určuje základní rámec vzdělávání v nich. Obsahuje rámcové cíle, dílčí cíle v oblastech, klíčové kompetence a dílčí výstupy. Tyto složky jsou vzájemně provázané a poskytují tak ucelený, funkční systém napomáhající k organizaci vzdělávání v mateřských školách. Mezi rámcové cíle patří „rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání, osvojení si základů hodnot, na nichž je založena naše společnost, získání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí“ (RVP PV, 2018, s. 10). RVP PV uvádí dále vzdělávací obsah, podmínky vzdělávání, vymezuje specifika edukace v předškolních institucích a udává základní požadavky pro evaluaci. RVP PV je základním kamenem pro tvorbu školního vzdělávacího programu, který si každá mateřská škola tvoří samostatně. Činnosti a aktivity jsou uspořádány do integrovaných bloků, které vyplývají ze vzdělávacích oblastí (RVP PV, 2018).

2.2 Specifika vzdělávání v mateřských školách

Opravilová (2016) upozorňuje na fakt, že výchovou a vzděláváním malých dětí, které se v mateřských školách uskutečňuje, si každý svým způsobem prošel. Každý si na ni tudíž utvořil vlastní názor, často považující za „osvědčený“ postup. Autorka se naopak zabývá náročností tohoto procesu a zdůrazňuje, že při výchově dochází ke tvůrčí činnosti a je zapotřebí se nad ní dostatečně zamýšlet, aby její výsledky mohly být kontrolovatelné. Je důležité pracovat se všemi individuálními činiteli ovlivňující tento proces, jako jsou: „osobnost jedince, který je vychováván; sociální a přírodní prostředí, ve kterém se pohybuje; cíl, ke kterému směřujeme; prostředky, které k realizaci cíle zvolíme; my sami a naše jednání, které na dítě působí“ (Opravilová, 2016, s. 11). Proto není dobré spokojit se s pohodlným, rutinním stereotypem ve výchově, ale naopak hledat podporu ve vědním oboru, který se zabývá jejími zákonitostmi. Teoretický základ předmětu předškolní pedagogiky pomáhá objasnit výsledky výchovného působení. „Rozvíjí poznatky o výchově dětí předškolního věku a sleduje příčinné souvislosti a vztahy, které

předškolní pedagogiku provázejí.“ (Opravišová, 2016, s. 12) Díky praxi pak zjišťují paní učitelky, co a jak dělat, vytváří a ověřují si vlastní postupy výchovné činnosti. Také profese učitelky v mateřské škole má svá specifika. Stává se pro dítě blízkou osobou, která je zároveň vůdčí a organizuje řadu aktivit a činností v MŠ. Plní roli rádce, soudce, koordinátora a další. Kolektivu dětí by měla jít příkladem a působit kladně a důvěrně, zároveň s přirozenou autoritou. Mezi hlavní požadavky na výkon této profese patří například pedagogický optimismus, aktivní přístup, originalita a pedagogický takt.

Dle RVP PV (2018) se předškolní vzdělávání „maximálně přizpůsobuje vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám dětí této věkové skupiny“ (RVP PV, 2018, s. 7). Vhodné prostředí spočívá v jeho vstřícnosti a podnětnosti. Děti se potřebují cítit bezpečně, aby měly možnost zaměstnávat se přirozeným dětským způsobem. Vzhledem k nutnosti individuálního přístupu je také vhodné vycházet při výchovně-vzdělávacím působení z pedagogické diagnostiky dítěte, která zahrnuje potřeby a zájmy dítěte, jeho aktuální stav a znalosti, sociální situaci apod. Dítě se v mateřské škole rozvíjí v dovednostech, získává potřebné kompetence, tak aby bylo v rámci svých možností úspěšné a aby se úspěšně cítilo.

2.2.1 Metody a formy vzdělávání v mateřské škole

V předškolním období je vzdělávání směřováno především k uspokojování individuálních potřeb dětí s ohledem na jejich věk nebo speciální vzdělávací potřeby. Vzhledem k tomu jsou upřednostňovány určité metody a formy vzdělávání, díky kterým se děti učí přirozeným způsobem, a zažívají tak pocit úspěchu. Vhodné metody práce jsou například prožitkové a kooperativní učení. To nastává při přirozených aktivitách dětí, zejména při hře. Úkolem pedagoga je převést nové poznatky do takové formy, kterou dětský kolektiv bude považovat za atraktivní. Jedná se o řízené aktivity, které by se měly v průběhu denního režimu v MŠ střídat se spontánními činnostmi, které nejsou nijak organizovány učitelkou. V ideálním případě je dětem předkládána vzdělávací nabídka, ze které si samostatně zvolí činnost, kterou se chtějí zabývat. Vzdělávání v mateřské škole probíhá různými způsoby v průběhu celého dne (RVP PV, 2018).

Prožitkové učení může být definováno jako „... učení postavené na prožitku člověka. Prožitek je v podstatě produkt, výsledek lidského prožívání.“ Švejdová (in Svobodová

a kol., 2010, s. 109) Prožitky dítěte vyplývající z činností ovlivňují jeho vnímání a chování. Zároveň je zjevné, že prožitky provází veškeré činnosti jedince. Pedagog může prožitky dětí pouze odhadovat, nikdy si nemůže být jistý, že budou přesně takové, jaké očekává. V rámci prožitkového učení cílíme na provázání emocionální, sociální a intelektuální složky a jejich rozvoj (Svobodová et al., 2010).

Další vhodnou metodou je situační učení, které vyplývá z aktuální situace ve třídě i mimo prostory mateřské školy. Jedná se o reálné situace, se kterými se může každý ve svém životě setkat. Dítě se učí praktickým jednáním v těchto situacích. Může jim být předáno očekávané správné chování a reakce včetně společenského chování. Důležité je, aby dítě mělo možnost pochopit smysl, proč se v daném případě má chovat určitým způsobem. Spontánní sociální učení, další z hlavních metod, se odráží na průběhu celého dne stráveného v mateřské škole (RVP PV, 2018).

Učitelky i další dospělé osoby dávají dětem vzor v chování a postojích. V rámci toho jedinci přejímají také návyky při stolování, způsoby komunikace nebo hygienické návyky (RVP PV, 2018). Také Svobodová a kol. (2010) zdůrazňuje významnost vzoru poskytovaného učitelkou, jakožto dospělou osobou mimo rodinu, se kterou přijde dítě do styku a tráví s ní podstatnou část dne. Důležité je, aby tento vzor byl pozitivní, protože dětem v tomto věku velmi záleží na názoru „jejich“ paní učitelky. Názory, postoje, preference, reakce a další složky projevu pedagoga jsou významnou součástí tvorby hodnotové orientace dítěte. Shoduje se tak s Matějčkem (2017) v názoru, že očekáváme-li od dítěte slušnost a společenské chování, musíme se tak chovat také my k němu. Dospělí by měli hlídat, jak se vyjadřují, a myslet na to, že je děti slyší i v nestřežených chvílích. Také by měli dbát na to, že jsou sledovány a napodobovány jejich postoje, vztahy a chování vůči jiným lidem.

Další metodou podporující mravní rozvoj dítěte je diskuse s takto orientovaným obsahem. Jako tematická inspirace k rozvíjení skupinové diskuse může být analýza dětských příběhů nebo pohádek. Je potřebné zaměřit se při tom na konkrétní problém a poskytnout skupině dostatečný prostor k vyjádření vlastních názorů a myšlenek. Jedná se o metodu, která se může dětí přímo týkat, a také je podněcovat k mravně pozitivnímu chování. Kroky, které lze využít při rozebírání příběhu, mohou být hledání alternativ, domýšlení důsledků předchozích rozhodnutí, nalézání „nejlepších“ důvodů apod.

(Vacek, 2010). V mateřské škole je klíčové alespoň částečné vedení učitelkou, vyvolání diskuse dobře cílenou otázkou, vyplývající z příběhu, nebo ožívování dialogů dodatečnými pomocnými otázkami.

Kooperativní činnosti s morálním obsahem mají tu výhodu, že si děti mohou vyzkoušet, jak by se v konkrétních situacích samy rozhodovaly. Mají možnost zažít si svým způsobem situaci a pocítit reálněji důsledky než v případě verbálních aktivit. Při hře v roli dítě pociťuje potenciální tlak okolí a může si také vyzkoušet rozhodnout se nanečisto jinak, než by se odvážilo v reálném životě. Tyto hry mohou být zahájeny také krátkým příběhem a učitel má možnost je nepřímo ovlivňovat a představit dětem náhled do situace v širším pohledu (Vacek, 2010).

Špaček (2008) poukazuje na to, že společenské návyky a pravidla je vhodné předávat od útlého věku především formou hry a nápodoby. Pravidla etikety je dobré dětem vysvětlovat a odůvodňovat, aby je lépe pochopily. Základ si každý přejímá z rodiny, následně se je pak učí v mateřské škole. Od učitelů se očekává, nejen v tomto procesu, schopnost empatie a tolerance. Podle Kopřivy (2008) je klíčové vzdělávat děti o pravidlech slušného chování ve chvílích pohody, zejména formou dialogu. Důležitý je také prostor pro vyjádření názorů a nápadů dětí samotných a pozitivní zpětná vazba. Jako ve všem, tak i v pravidlech etikety, děti potřebují vidět smysl, aby je lépe chápaly a měly snahu je dodržovat.

2.3 Etiketa jako součást klíčových kompetencí dítěte v RVP PV

Klíčové kompetence jsou znalosti, dovednosti, postoje a hodnoty, kterými by dítě mělo být vybaveno při vstupu do dalšího stupně vzdělávání, do základní školy.

Tyto elementární kompetence jsou vymezeny RVP PV, jsou zaměřeny prakticky a činnostně. Kompetence k učení zahrnují mimo jiné, že dítě získá základní poznatky o světě lidí a kultuře, která jej obklopuje. K této dovednosti jistě patří základy společenského chování, jelikož i ty je potřebné znát, pokud se chceme pohybovat a orientovat ve společnosti jiných lidí a v kulturním dění. Kompetence k řešení problémů neopomíjejí ani problémy v mezilidských vztazích. Předškolák by měl být schopen řešit samostatně problémy, se kterými se opakovaně setkal, a všimnout si dění ve svém okolí,

případně do něj zasáhnout. Komunikativní kompetence spojují dovednost vhodně komunikovat verbálně i neverbálně, využívat gesta, pokládat otázky a odpovídat na ně. Právě etiketa poskytuje nápovědy, jaká komunikace je v daných situacích vhodná, vyžadovaná a očekávaná. Sociální a personální kompetence obsahují největším dílem pravidla etikety. Dítě, které opouští povinné předškolní vzdělávání, by se mělo orientovat v základních společenských návycích a pravidlech společenského chování, je schopné dodržovat pravidla, která chápe. Také činnostní a občanské kompetence připomínají, že dítě by mělo vědět, co je v souladu s elementárními lidskými, tedy společenskými, hodnotami a normami. Také by si mělo již dokázat uvědomit, že společně s dalšími lidmi utváří prostředí, ve kterém žije (RVP PV, 2018).

2.4 Základní oblasti společenského chování v mateřské škole

V závislosti na denním režimu v mateřské škole a na vývojových specifikách dětí v předškolním věku je odpovídající zaměřit se zejména na určité oblasti společenského chování.

2.4.1 Stolování

Dítě by již v prvním roce života mělo zvládat alespoň některá jídla sdílet s dalšími rodinnými příslušníky. V rodině si v tomto období osvojují jak rodiče, tak děti rituál spojený se společným stolováním. To může předcházet bezproblémovému přechodu ke společnému jídlu i v mateřské škole. Dítě je společným stolováním také motivováno ke zkoušení různých druhů pokrmů, které ho nelákají. Přirozeně okouká zvyky a způsoby vhodné při stolování (Koťátková, 2014). V předškolním věku si dítě osvojuje obědvání pomocí vidličky a nože, nejen lžící (Matějček, 2013). Mezi společenské návyky při jídle patří také udržování pořádku kolem sebe (Jucovičová & Žáčková, 2014).

Jak uvádí Špaček (2010), stolování je zahájeno hostitelkou a je ukončeno poté, co dojedí všichni u stolu. Není vhodné během jídla odcházet. Vhodné sezení u stolu zahrnuje vzpřímená záda a lokty přitažené k tělu. Ruce by se neměly opírat o stůl a už vůbec bychom se neměli dotýkat osoby vedle nás. Při polévce směřuje lžice špičkou do úst, nikoliv bočním okrajem. Nůž se drží v pravé ruce, vidlička pak v levé. Leváci si držení

příchodů mohou uzpůsobit tak, jak jim to vyhovuje. Konec držadel je schovaný v dlaních, ukazováčky je vyvíjen tlak na příchod, prsty by měly směřovat stále ke stolu. Hroty vidličky směřují dolů, pokud je nutné nabrat pokrm na vidličku, a otočit ji proto hroty nahoru, stále držíme konec střenky v dlani. Prsty i v tomto případě směřují dolů, příchod bychom neměli držet v žádných případech jako tužku. Váchová (2013) uvádí, že podle zmíněných pravidel etikety nadrž příchod ani děti ani učitelky v mateřských školách. Je dobré dle autorky v tomto respektovat rodinnou výchovu a neučit děti dvěma způsobům, naopak upevňovat základy, které si děti již osvojily. Pokud by však někdo měl snahu držet příchod správně, mateřská škola by ho v tom měla podpořit.

Ke konzumaci jídla Špaček popisuje, že maso krájíme těsně za hroty vidličky a sousto rovnou vkládáme do úst, nepřipravujeme si na talíři vše na malé kousky. Pokud k jídlu nepotřebujeme nůž, uchopíme vidličku do pravé ruky jako lžici (např. v případě rizota, rýže s omáčkou, těstovin, asijských jídel apod.). Neměli bychom se sklánět k jídlu, ale naopak přibližovat pokrm k ústům. Pokud máme jako přílohu k jídlu pečivo, místo ukusování jej lámeme na malá sousta. Je nevhodné srkat nápoje, jakkoliv se v jídlu vrtat apod. U stolu se snažíme potlačit veškeré projevy tělesných potřeb včetně smrkání a kýchní.

Stolování je společenská událost, tudíž je vhodné při něm hovořit. Dáme si však záležet na tom, abychom neměli plná ústa. Při rozhovorech u stolu se snažíme vyvarovat problematických témat. Do společných návyků nepatří povinnost dojíst vše, co je na talíři. Pokud má strážník dost, může bez pocitu viny nechat zbytek porce (Špaček, 2010).

Vhodnému vyjadřování u jídla může pomoci stanovení pravidel. Tzv. pravidla společenství jsou společně zformulovaná pravidla, která musí být srozumitelná, smysluplná, aby mohla fungovat. Pravidla musí dodržovat všechny děti i dospělé osoby v tomto společenství, v našem případě ve třídě mateřské školy (Svobodová & Vítečková, 2017). Mezi ně může patřit „O jídlu se nemluví špatně.“, „Čekáme, až dojedí všichni u stolu.“, „U stolu hovoříme tiše.“ a další obdobné.

2.4.2 Slušné vyjadřování, komunikace

Pozdrav je nejčastější formou společenského styku, kterou lze využít jak při prvním kontaktu s jakýmkoliv člověkem, tak při setkání se známou či blízkou osobou. Pozdravem dáváme najevo naše vnitřní rozpoložení a využíváme jej mnohokrát za den. Zanedbání pozdravu se považuje za velice nespolečenské chování a je odpustitelné pouze v několika málo vypjatých situacích. Pozdrav může mít formu neverbální (zamávání, kývnutí hlavou, podání ruky, úsměv, ...) nebo verbální (dobrý den, dobré ráno, dobrý večer, ahoj, čau, ...). V komunikaci často spojujeme tyto dvě formy pozdravu dohromady. Je důležité umět správně rozlišit, jak zdravíme cizí osoby či autoritu oproti příteli, známému nebo členovi rodiny. Pozdrav by měl být také spojen s pohledem do očí toho, komu je adresován, aby bylo jasně dané najevo, s kým hovoříme. Mladší osoba či společensky méně významná či níže postavená by měla pozdravit jako první. Za samozřejmost se považuje na pozdrav odpovědět (Smejkal & Bachrachová, 2011). Paní učitelka se s dětmi i rodiči zdraví hned při prvním kontaktu v prostorách mateřské školy nebo při příchodu do třídy. Pokud mají některé menší děti problém s verbálním pozdravem, může se v těchto případech využít pozdravu pomocí předem domluveného gesta, jako je podání ruky, plácnutí dlaní do dlaně, mrknutí apod. Během dne skupině dětí představuje pedagog, koho je vhodné zdravit tím, že například přivítá personál školy, kolegyně i paní ředitelku. Jsou-li děti svědky návštěvy pošty, obchodu nebo společně cestují autobusem, učitelka zdraví a jde tak dětem vzorem. Děti následují paní učitelku v pozdravu, a tím si přirozeně osvojují tyto návyky.

Jucovičová a Žáčková (2014) poukazují, že vedle pozdravu by dítě v předškolním věku mělo umět poprosit, pokud o něco žádá, a poděkovat, dostane-li, po čem touží, ale také pokud se mu dostane pochvaly. Jedná se o další součást základních společenských návyků. Je vhodné trénovat tento návyk s dětmi jak v rodině, při různých návštěvách a situacích ve společnosti, tak v mateřské škole. Při přechodu na základní školu by měly tyto návyky chápat jako příjemnou formu komunikace a respektovat tyto zvyklosti. Také by si měly osvojovat trpělivost ve smyslu vyslechnutí druhého a neskákání do řeči, pochopit, že není potřeba komentovat každou větu dospělého.

Je na místě opět připomenout důležitost vzoru předškolního pedagoga. „Chceme-li, aby děti mluvily slušně, říkaly „děkuji“ a „prosím“, omluvily se, když se zachovaly nesprávně, a tak dále, musíme to na prvním místě dělat my sami.“ (Kopřiva, 2008, s. 18)

Oslovení se liší v závislosti na situaci a na vzájemném vztahu mezi dvěma hovořícími osobami. Vykáme cizím lidem, nadřízeným, starším a společensky výše postaveným osobám. Za neutrální oslovení se dá považovat „pane“, „paní“, „slečno“ apod. Není slušné používat pouze příjmení při oslovení druhého, mohlo by to působit povýšeně.

Tykáme si obvykle s blízkými lidmi, přáteli a s rodinnými příslušníky. Změnu mezi vykáním a tykáním vždy nabízí starší osoba mladší, žena muži, nadřízený podřízenému... (Smejkal & Bachrachová, 2011). Děti v mateřské škole již dokážou chápat rozdíl mezi tím, komu by měly vykat a komu mohou tykat. V posledním roce předškolní docházky by měly dospělé osoby, které jim nejsou blízké, i paní učitelku adekvátně oslovovat včetně správně zvoleného vykání (Jucovičová & Žáčková, 2014).

2.4.3 Úprava vzhledu, hygienické návyky

Sebeobsluha zahrnuje mimo jiné péči o osobní hygienu a oblékání (RVPPV ČR, 2018). Vzhled a upravenost je jedna z věcí, která ovlivňuje získaný první dojem, tudíž také pocity druhé osoby. Jedná se o formu neverbální komunikace a určuje, zda se s námi bude daný člověk chtít bavit i nadále či nikoliv. Základem je dbát na nošení čistého, neponičeného oděvu. Oblečení volíme adekvátně vzhledem k situaci, kam se chystáme (do školy, do divadla, na sport, na hru venku, ...). S tím souvisí i péče o osobní hygienu, kterou lze předejít způsobení nekomfortních situací dalším osobám v našem okolí. Dbáme zejména na to, abychom nezapáchali potem, nebo aby nám nebylo nepříjemně cítit z úst. Do této kategorie spadá také adekvátní úprava vlasů či nehtů (Smejskal & Bachrachová, 2011). Získání hygienických návyků v raném věku je důležité s ohledem na velkou pravděpodobnost, že co se dítě naučí jako malé, to mu pravděpodobně vydrží po celý život (Matějček, 2013).

Pro dítě v mateřské škole je klíčové naučit se postarat sám o sebe například při používání toalety, a tím zároveň předcházet možným nepříjemným situacím. Pokud není dítě samostatné na toaletě, po nástupu do základní školy se zvyšuje riziko pravděpodobnosti,

že se této potřebě bude vyhýbat, aby se zároveň vyvarovalo případným nehodám s tím spojeným (Jucovičová & Žáčková, 2014). K samostatnému používání toalety a dodržování osobní hygieny patří schopnost používání toaletního papíru, splachovacího zařízení, umytí rukou a jejich osušení (Konkretizované očekávané výstupy RVP PV, 2012). Děti od 5 let by se měly dokázat obsloužit samy po použití toalety, utřít se, spláchnout a umýt si ruce. U dívek dbáme pečlivě na to, aby se utíraly po malé i velké potřebě odpředu dozadu, čímž lze předejít případným zdravotním problémům. Učitelka je dětem k dispozici ke kontrole nebo dopomoci při těchto úkonech (Váchová, 2013). Dále by dítě předškolního věku mělo zvládat „... samostatně se oblékat, obouvat, zapnout knoflíky, zipy, zavázat tkaničky, ...“ (Kořátková, 2014, s. 162). Mělo by umět samostatně používat kapesník, vysmrkat se (Konkretizované očekávané výstupy RVP PV, 2012). Tím, že se dítě učí smrkat, získává pocit společenské důležitosti (Matějček, 2013).

3 Cíl práce a způsob jeho naplnění

3.1 Cíle práce a charakteristika prostředí

Cílem bakalářské práce je vytvořit program zaměřený na osvojování etikety v mateřské škole, realizovat ho a vyhodnotit. Evaluace programu by měla zjistit, do jaké míry je konkrétní skupina dětí v předškolním věku schopna osvojit si základní pravidla slušného chování (etikety) v rámci pravidelné docházky do mateřské školy, v různých činnostech prostupujících denní režim v mateřské škole.

K vyhodnocení programu jsou definovány základní evaluační otázky:

1. Jak budou děti na činnosti programu reagovat?
2. Jaká pravidla etikety si dokáže dítě předškolního věku osvojit v rámci docházky do mateřské školy a) při stolování, b) v komunikaci, c) v úpravě vzhledu a v hygienických návycích?
3. Jak se k pravidlům etikety děti vyjadřují?

Program byl vytvořen pro věkově heterogenní třídu s dětmi od 3 do 7 let. Jedná se o menší mateřskou školu běžného typu v sídlištní zástavbě města České Budějovice. Do třídy, kde program probíhal, je přihlášeno celkem 24 dětí, z toho 12 dívek a 12 chlapců. Rodiny všech dětí ve třídě vedou jistým způsobem své děti k dodržování pravidel společenského chování. Děti mají obvykle osvojené návyky ze všech zkoumaných oblastí etikety, pouze však částečné a často nepodložené důvodem k jejich dodržování. Rozdílnost v osvojených dovednostech vyplývá také z věkové rozmanitosti dětí.

Aktivity probíhaly s celou třídou, ale v rámci evaluace byla pozorována skupina 15 dětí. V této skupině bylo 8 chlapců a 7 dívek. Z toho tři chlapci byli ve věku 4 – 5 let, tři ve věku 5 – 6 let a dva ve věku 6 – 7 let. Dvě dívky byly ve věku 3 – 4 roky, dvě ve věku 4 – 5 let, jedna v rozmezí 5 – 6 let a dvě ve věku 6 – 7 let. V pozorované skupině jsou dva chlapci, kteří se nechovají, vzhledem k jejich věku, dle očekávání. Chování a vystupování jednoho z chlapců je velice vázané na jeho emoční rozpoložení. Přestože má již odklad školní docházky, jeho sebekontrola a emocionální rovnováha neodpovídají věku.

U druhého chlapce v předškolním věku se dlouhodobě projevují symptomy poruchy pozornosti, hyperaktivity a impulzivnosti, což významně ovlivňuje jeho schopnost sebeovládání i osvojování nových návyků a jejich dodržování. Mezi vybranými dívkami se neobjevují žádné výrazné výjimky v chování, které by mohly ovlivňovat jejich schopnost osvojování pravidel etikety.

3.2 Evaluační kritéria

Otázky byly posuzovány s ohledem na vývoj v projevech a v chování dětí v jednotlivých oblastech.

Pravidla etikety při stolování

Dítě:

- drží lžici podle pravidel etikety „tužkovitě“ a vkládá ji do úst přední částí, polévku nesrká;
- drží příbor podle pravidel etikety nebo „tužkovitě“, pokud je pravák, dává automaticky nůž do pravé ruky a vidličku do levé;
- jídlo krájí a rovnou je vkládá do úst;
- po jídle správně složí příbor na talíři;
- žvýká se zavřenými ústy;
- u stolu hovoří tiše a s prázdnými ústy;
- manipuluje tiše s příbory a s nádobím na stole;
- dokáže vyčkat, než dojedí ostatní u stolu;
- sedí u stolu klidně, neupozorňuje na sebe nevhodnými způsoby (zvuky, neslušnými slovy, hrou s jídlem, ...);
- po jídle zkontroluje, zda je čisté a případně to napraví;
- používá ubrousek k utírání úst.

Pravidla etikety v rámci komunikace

Dítě:

- pozdraví při příchodu a odchodu ze třídy, vítá adekvátním pozdravem i další osoby v mateřské škole, na pozdrav odpoví také pozdravem;
- užívá slova „prosím“, pokud o něco žádá a „děkuji“ získá-li, co si přeje;
- využívá při dotazu slovo „prosím“ namísto slova „co / cože“;
- dokáže slušně požádat, pokud si chce vypůjčit něco, co není součástí vybavení školy (hračku, kterou si přinesl kamarád nebo speciální pomůcky donesené učitelkou k probírané tematice);
- v mateřské škole vyká dospělým osobám;
- oslovuje kamarády jménem a pedagogy výrazem „paní učitelko“;
- při rozhovoru nechá druhého domluvit a neskáče mu do řeči;
- při konfliktu reaguje slovně, ne fyzicky;
- se dokáže omluvit druhému při způsobené újmě, ať už úmyslné nebo neúmyslné;
- bez zjevných potíží počká, až na něj přijde řada.

Dovednosti v oblasti úpravy vzhledu a hygienické návyky

Dítě:

- se samostatně obslouží na toaletě (utře se po vykonání potřeby, spláchne, umyje si ruce);
- si automaticky myje ruce po příchodu z venku, před každým jídlem, po návštěvě toalety, ale také pokud se při jakékoliv činnosti umaže;
- se dokáže samostatně svléct, včetně rozepnutí zipů a vyzutí z bot;
- se dokáže samostatně obléct, včetně zapnutí zipů (knoflíků) a případného zavázání tkaniček;
- umí používat kapesník, dokáže se samostatně vysmrkat a použitý kapesník vyhodit do odpadkového koše;
- si při kýchání a kašli zakryje ústa rukou / předloktím a následně si dojde ruce umýt, je-li to potřeba;
- se umí dle svých možností upravit (urovnat si svršky, učesat si vlasy, ...);

- si po sobě dokáže samostatně uklidit hračky na koberci nebo pracovní plochu na stole.

3.3 Evaluační metody

Evaluační byla provedena kvalitativní metodou, která se „soustřeďuje hlavně na ověřování vztahů mezi proměnnými, nebo na zjištění, jakým způsobem se proměnné k sobě vztahují.“ Podstatou kvalitativního výzkumu je „výběr jasně definovaných proměnných, sledování jejich rozložení v populaci a měření vztahů mezi nimi.“ (Švaříček & Šedová, 2014, s. 22)

Jako evaluační metoda bylo zvoleno zúčastněné pozorování, které lze definovat jako „dlouhodobé, systematické a reflexivní sledování s cílem objevit a reprezentovat sociální život a proces“ (Švaříček & Šedová 2014, s. 143). Vzhledem k tomu, že metoda pozorování zasahuje zcela minimálně do probíhajících sociálních interakcí v kolektivu, je považována za vhodnou pro zkoumání školního prostředí. S ohledem na povahu programu se jednalo o přímé, strukturované pozorování. Přímé pozorování spočívá v tom, že „badatel se účastní zkoumaného jevu v čase a jeho průběhu“, forma strukturovaného pozorování hledá „odpověď na předem vymezené a určené jevy“ (Švaříček & Šedová, 2014, s. 145). Pozorování skupiny probíhalo od září 2020 do února 2021.

Druhou použitou metodou evaluačního šetření byl skupinový rozhovor, který má tu výhodu, že zachycuje odpovědi zúčastněných v původní formě a nijak aktéry neomezuje určitou nabídkou konkrétních odpovědí k výběru, jako tomu je např. u dotazníku. Kombinace pozorování a rozhovoru je doporučovanou metodou kvalitativního výzkumu. Pomocí otevřených otázek lze porozumět jednání členů určité skupiny bez toho, aby byli ovlivněni (Švaříček & Šedová, 2014).

4 Program zaměřený na osvojení pravidel etikety

Program je rozdělen do tří oblastí, ve kterých se zabývá základy společenského chování. Pravidla etikety předkládá dětem srozumitelným způsobem odpovídajícím jejich věku. Aktivity a činnosti jsou zaměřené na rámcové cíle vymezené v RVP PV. Těmi je „rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání; osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost; získání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí“ (RVP PV, 2018, s. 10).

Aktivity v oblasti stolování, komunikace a úpravy vzhledu (hygienických návyků) jsou vždy navrženy jako týdenní tematický celek zaměřený na osvojení pravidel etikety a vhodných návyků. Uvedené řízené aktivity v programu jsou propojovány se situačním učním.

Z důvodu zachování přiměřeného rozsahu textu jsou některé aktivity upřesněny v přílohách očíslovaných přímo v textu u činností. Očekávané konkrétní výstupy se shodují s kriteriálními ukazateli, proto nejsou u tematických celků uváděny.

4.1 Program zaměřený na osvojení pravidel etikety při stolování

Cíle:

- seznamování se s pravidly etikety při stolování, jejich upevňování a pochopení
- procvičování správného úchopu příboru a zacházení s ním
- slovní a výtvarné vyjadřování vlastních myšlenek a nápadů
- osvojování si úmyslného udržení pozornosti při společných činnostech

4.1.1 O malé princezně

– práce s příběhem O malé princezně z knihy Daniely Krolupperové a Miloše Kratochvíla (Draka je lepší pozdravit aneb O etiketě) – příloha č. 1

Průběh:

„Dneska bych vám děti chtěla vyprávět o jedné malé princezně. Pozorně poslouchejte.“

Tuto variantu volíme místo čtení z důvodu délky příběhu. Během vyprávění děti zapojují do činnosti formou diskuse, sdílení zážitků a nápadů.

- *„Kdo to má stejně jako princezna? (nerad se češe, myje, ...)“*
- *„Líbí se vám poslouchat, jak se princezna chovala u jídla?“*
- *„Co myslíte, věřili lidé z vesnice, že ta špinavá holčička je princezna?“*
- *„Jak by mohl příběh pokračovat?“*

Po dovyprávění příběhu vyvodí paní učitelka společně s dětmi pravidla, jak se správně chovat u stolu (u jídla).

- *„Jí se rukama? A čím se tedy jí?“*
- *„Do jaké ruky patří nůž? (vidlička, lžíce)“*
- *„Kdo by nám chtěl ukázat, jak se správně drží příbor?“*
→ k nácvičku jsou připravené reálné příbory a děti mají možnost si vyzkoušet správný úchop nebo, pokud je v rodině vedeno jiným způsobem, „tužkovitý“ úchop
- *„Co uděláme, kdy něco omylem rozlijeme na stůl?“*
- *„Na co se používá ubrousek?“*
- *„Můžeme si u jídla povídat? Jaká u toho platí pravidla?“*
- *„Napadá vás nějaký zlovyk, který bychom u jídla neměli dělat?“ (zvuky, krkání, válení se po židli nebo jinde okolo stolu, ...)*

Vyvozená pravidla zformulujeme například takto:

Jíme příborem, nůž patří do pravé ruky, vidlička do levé.

Ubrouskem utíráme pouze ústa.

U jídla si povídáme tiše, pouze u vlastního stolu.

O jídle nemluvíme ošklivě, neděláme žádné zvuky.

Společně se domluvíme na tom, že budeme navzájem dohlížet na dodržení pravidel a pokud některé z nich zapomene, kamarád nám může napovědět.

- „Děti, já ale nevím, jestli si všechna ta pravidla dokážu zapamatovat. Myslíte, že byste mi je mohly připomenout, když si všimnete, že jsem na nějaké zapoměla?“

Dětem můžeme nabídnout obrázek viz příloha č. 2 (ze stejné knihy) k prohlížení ve volných chvílích, kde jsou ztvárněny děti, které stolují správně a děti, které nedodržují tato pravidla etikety. Děti se mohou snažit pojmenovat, co je správně a co ne.

Výtvarná činnost:

- „Má někdo nápad, jak bychom si pravidla mohli lépe zapamatovat?“

Děti nabízejí své nápady, pokud to nenavrhnou samy, učitelka je nasměruje k tomu, že by mohly pravidla namalovat.

Následně se přesouvají ke stolkům, berou si potřebný materiál a podle vlastní volby ztvárňují pravidla. Obrázky jsou vystaveny ve třídě, aby připomínaly dětem, na jakých pravidlech jsme se domluvily.

obr. 1: Pravidla u stolu

Zdroj: vlastní

4.1.2 Společná hostina

– prostorová tvorba

Motivace:

„Děti, včera jsme se dozvěděly, jak se správně chovat u stolu. Kdo si pamatuje některá pravidla?“ → prostor ke sdílení poznatků získaných předešlého dne

„Dnes si připravíme společnou hostinu.“

Průběh:

Každý si vezme kobereček dle vlastního výběru, připraví si ho před sebe, a vrátí se do kruhu na koberci. Na podložku si pomocí provázku vytvoří kruh (talíř).

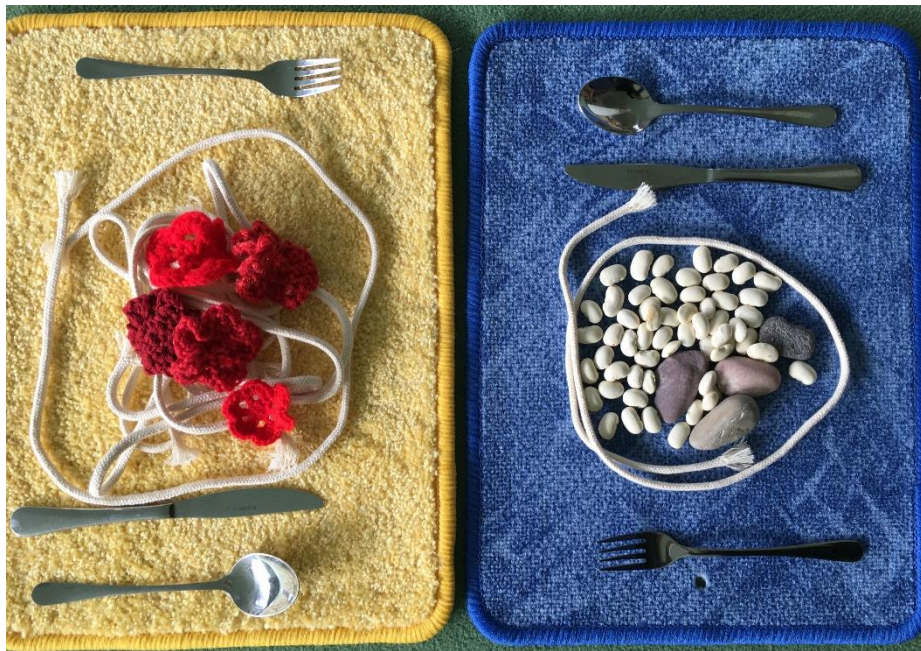
Společně si ověříme, která ruka je pravá a potvrdíme si, že do pravé ruky patří nůž. Ten položíme na podložku na své místo vedle talíře a na druhou, levou, stranu umístíme vidličku. Naposled položíme lžici z pravé strany nože. Učitelka individuálně obejde děti a poradí jim, pokud si nevědí rady.

Děti pomocí připravených materiálů uprostřed kruhu vyobrazí na svých talířích vytvořených z provázků jídlo, pro které se rozhodly.

Každý má možnost sdělit ostatním, jaké je jejich oblíbené jídlo a tím zároveň představit svůj výtvar.

Všichni se společně „pustí do jídla“ a pochutnávají si na tom, co si sami připravili. Učitelka obchází děti a individuálně jim připomíná správné držení příboru slovně, nebo jim pomáhá srovnat úchop tak, že jim upraví příbor v ruce. V rámci správného úchopu bereme ohled na podporování úchopu, ke kterému jsou děti vedeny v rodině, nesnažíme se vymáhat správné držení podle etikety, není-li to shodné se zvyky z domova.

obr. 2: Prostorová tvorba

Zdroj: vlastní

4.1.3 Umíme stolat

– hudební činnost

Píseň je částečně vlastní tvorba, co se týče textu, s převzatou hudbou z písně „Jaro dělá pokusy“ od Z. Svěráka a J. Uhlíře viz příloha č. 3.

Motivace:

„Předchozí dny jsme si povídali o pravidlech, které platí u stolu. Co kdybych vám děti řekla, že k tomu mám i písničku. Naučíme se ji?“

„Když se vám bude líbit, mohly bychom si ji třeba zpívat před obědem, abychom si ta pravidla pokaždé připomněly.“

Průběh:

Učitelka dětem představí píseň i s doprovodem na hudební nástroj.

- *„Kdo by nám chtěl říct, o čem je písnička? Co jste v ní slyšely?“*

→ Děti, které se chtějí podělit, se hlásí o slovo. Postupně se všechny vystřídají.

Učitelka vysvětlí dětem slova a slovní spojení jako: nášup, umývárka, stolat, další chod, přijde vhod, ...

S dětmi postupně zpíváme píseň s pomocí pohybového doprovodu, aby si jej lépe zapamatovaly. Jednotlivé krátké úseky postupně spojujeme do větších, a nakonec přidáme doprovod na klavír. Píseň opakujeme ve volných chvílích z důvodu upevnění. Pokud se na tom s dětmi domluvíme, můžeme ji zpívat pravidelně před obědem.

4.1.4 Na restauraci

– dramatizace, hra v roli

Motivace:

„Děti, protože už víme, jak se chovat u jídla a jak připravit stůl, můžeme se vypravit do restaurace. Už jste tam někdy byly?“

Děti mají možnost sdílet své zážitky z návštěvy restaurace. Mohou například popsat, jak to tam vypadalo, s kým tam byly nebo co si daly k jídlu.

Průběh:

V rámci ranní volné hry si děti dle zájmu připraví za pomoci učitelky vlastní talíř a příbory tak, že obkreslí šablony a následně vystřihnou jednotlivé komponenty.

- *„Zahrajeme si teď na restauraci. Někdo bude zákazník a já budu paní servírka.“*
„Kdo by to se mnou chtěl předvést jako první?“
→ Dobrovolníci se přichystají ke vstupu do restaurace, kterou ztvárňuje stůl. Na jednotlivých místech jsou připravené po jednom barevné papíry, který znázorňují prostírání.

Děti vstupují do prostoru hry, pozdraví servírku a jdou si sednout ke stolu. Nesou si s sebou své vystřižené talíře a příbory. Ty zkusí na výzvu učitelky rozmístit před sebe tak, jak správně patří (talíř doprostřed, vpravo nůž a lžice, vlevo vidlička). Společně zkontrolují, zda je vše na správném místě.

- *„Při vstupu do restaurace nezapomene... co? (pozdravit)“*
„Až se usadíte ke stolu, zkuste děti připravit talíř a příbory tak, jak by to na vás čekalo v restauraci.“

Učitelka připraví dětem pod lžici ubrousek a společně se zapojením nápadů dětí si vysvětlí, že ubrousek se používá k utírání úst, pokud jsou zašpiněná od jídla.

- „Protože jsme v restauraci, máme na stole připravený také ubrousek.“
„Víte někdo, k čemu se ubrousek při jídle používá?““

S dětmi sehraje dramatickou scénku zahrnující donášení pití a jídla. Děti pak předvádějí, jak by se mohli chovat slušní zákazníci. Hru v roli dovedou do konce, zaplatí svou útratu a s pozdravem opouští restauraci.

- „Co vám nabídnu k pití? Vybrali jste si jídlo?“
„Když dostaneme jídlo na stůl, nezapomeneme... co? (poděkovat)“
- „Nabídnu vám ještě něco jiného? Přejete si zaplatit?“
„Bude to 200 Kč od každého.“
- „Děkujeme, na shledanou.“ „Když odchází z restaurace nezapomeneme... co? (pozdravit)“

Až se v dramatizaci vystřídají všechny děti, které mají zájem, následuje individuální výběr barevného prostírání (papíru) a samostatné přilepení talíře a příborů na papír tak, jak několikrát měly možnost zhlédnout nejen v dramatizaci návštěvy restaurace. Kdo bude chtít, domaluje na talíř jídlo, které si objednal v restauraci nebo jakékoliv jiné, na které by měl chuť. Učitelka a závěr může napsat na výtvary jaké jídlo je na talíři výtvarně znázorněno.

V rámci prohloubení zkušenosti s používáním ubrousku můžeme zkusit, jak děti budou používat ubrousek u skutečného jídla, u oběda. Před rozdáním ubrousků si společně zopakujeme, že s ubrouskem se utírají ústa, nikoliv stůl. Ubrousek během jídla odkládáme například pod okraj talíře, aby se neválel ledabyle po stole a nekazil tak příjemné obědvání ostatním u stolu.

obr. 3: Restaurace – výtvarná činnost

Zdroj: vlastní

4.1.5 O upatlaném jedlíkovi

– práce s příběhem O upatlaném jedlíkovi z knihy Ester Staré (A pak se to stalo!) – příloha č. 4

Průběh:

„Děti, já jsem se dozvěděla o jednom chlapci, který jedl jako čuňátko. Dokážete si to představit, jak to asi vypadalo?“ → prostor k vyjádření nápadů, jak může vypadat, když někdo „jí jako čuňátko“

„Chtěly byste také vědět, jak to s ním bylo?“

Učitelka čte příběh a v části, kde se dostane k tomu, že se Láďa se zbarvil do červena, proloží poslech aktivitou procvičující barvy.

- „Děti, ukažte, co červeného vidíte v naší třídě. Doběhněte k tomu a ukažte nám to.“
„Poslouchejte pozorně ...kdyby Láďa snědl hrachovou kaši, asi by zezelenal. Ukažte, které věci ve třídě jsou zelené.“

→ Děti se podle pozměněných informací z příběhu pohybují po třídě a aktivně vyhledávají barvy, do kterých se zbarvil Láďa. Učitelka prostřídá tímto způsobem několik barev, které uzná za vhodné a následně svolá děti zpátky k poslechu pokračování příběhu. Příběh je znovu pozastaven ve chvíli, kdy Láďa usne.

- „*Jak by mohl příběh pokračovat dál?*“
„*Co by Láďa mohl změnit, aby nebyl barevný podle jídla?*“

Formou diskuse a dialogu děti dostávají prostor k vymýšlení alternativního pokračování příběhu, k vyřešení zápletky a objevení hlavních problémů Láďova nesprávného chování u jídla. Učitelka může dětem připomenout část příběhu, kde bylo popsáno, jakým stylem chlapec stoluje.

Následně dočteme zbytek příběhu, jak to s Láďou dopadlo. Příběh je zakončen společným zamyšlením. V rámci toho si děti znovu připomínají pravidla etikety při stolování.

- „*Jak to děti nakonec dopadlo?... A myslíte, že to bylo dobře nebo špatně?*“
„*Co byste Láďovi poradily?*“
„*Proč mamince stekla slza po tváři? ... Byla smutná?*“

Doplňková činnost:

Děti dostanou na papíře namalovaný kruh (hrnec), kde budou mít za úkol zamíchat polévku, aby vychladla a aby se nevylila. Detailnější popis činnosti se nachází v příloze č. 5.

4.2 Program zaměřený na osvojení pravidel etikety v oblasti komunikace

Cíle:

- seznámení se s pravidly etikety-s pozdravem, požádání a poděkováním
- upevnění pravidel společenského chování v oblasti komunikace
- vysvětlení důvodů, proč je důležité tato pravidla dodržovat
- osvojení si rozdílných forem pozdravu, rozdílu mezi vykáním a tykáním

4.2.1 O strašlivém drakovi

- dramatizace podle příběhu O strašlivém drakovi z knihy od Ester Staré (A pak se to stalo!) – příloha č. 6

Motivace:

Děti se umístí na koberci tak, jak je jim to příjemné a zároveň se ztiší, aby každý slyšel příběh. Během četby budou děti dotazovány v rámci udržení pozornosti, zpestření poslechu a k rozvíjení fantazie.

→ Emil zavolal: „Dobrý den.“

- „Co mu asi odpověděl drak?“

→ Emil se zeptal: „Jak se máte?“

- „A drak na to ...?“ „Nebo co mohl drak říct jiného?“
- „Líbilo by se vám, děti, kdyby se k vám někdo choval tak, jako ti předchozí princové k drakovi?“
- „Proč si drak držel princeznu Veronii ve své jeskyni?“
- „Jak to, že ji nakonec pustil s Emilem domů?“
- „Dopadl příběh dobře? (pro draka, pro Emila, pro princeznu, ...)“
→ Protože Emil se choval slušně, pozdravil, poprosil a poděkoval

Průběh:

Podle zájmu se rozdělí mezi děti role draka, princezny, Emila a rytířů. Dramatizaci lze několikrát zopakovat, aby se děti v rolích vystřídalily. Učitelka zastupuje roli vypravěče.

- „Co kdybychom si tu pohádku teď zahrály?“
- „Kdo by chtěl být drak (princezna, Emil, rytíř)?“

Zhodnotíme s dětmi získané informace, abychom zároveň pojmenovali pravidla etikety a vysvětlili si je.

- „Co jsme dnes zjistili?“
→ Že pozdravit, poprosit a poděkovat je správné, že se to vyplatí.
→ Že lidé s námi raději hovoří, když s nimi mluvíme slušně.

4.2.2 Pozdravy

- pohybová hra

Motivace:

Hola děti, pojdte sem, do kruhu se sesednem.

V kruhu si děti i paní učitelka posílají pozdrav formou, že si plácnou oběma dlaněmi s kamarádem vedle a pozdraví se např: „ahoj Aničko, čau Pepíku, ...“

„Děti představte si, co jsem dneska zažila. Šla jsem si ráno koupit svačinu do pekárny. Vešla jsem do obchodu, řekla jsem dobrý den, prosím dva koláčky. A když jsem platila vltl do pekárny nějaký kluk jak vítr, málem zakopl, jak běžel a vůbec nic neřekl. Tak jsme na něj s paní prodavačkou obě valily oči. No nakonec jsem hezky poděkovala, řekla na shledanou a šla jsem za vámi do školky.“

„Jestlipak víte děti, proč jsme na toho kluka tak valily oči s paní prodavačkou?“

Děti v diskusi sdílí nápady, dokud se nedostaneme k tomu, že zapomněl pozdravit.

- *„Co měl správně říct, když přišel do obchodu? A co se říká, když se odchází?“*
- *„Znáte nějaké další pozdravy?“*
 - ahoj, čau, zdar, nazdar, dobrý den / ráno / večer
- *„Dá se zdravít také beze slov? A jak třeba?“*
 - Zamávat, podat si ruku, kývnout hlavou, smeknout klobouk ...pozdravy si společně vyzkoušíme.

Vyvodíme rozdíl mezi vykáním a tykáním.

- *„Děti je nějaký rozdíl v tom, jak se zdravíme s kamarádem nebo s maminkou a jak pozdravíme třeba paní prodavačku (kuchařku, učitelku, uklízečku, ...)“*
- *„Komu všemu budeme říkat dobrý den? Komu můžeme říkat ahoj?“*
 - Děti říkají své nápady, a tím se zároveň ujišťují, zda je jejich úsudek správný.

Průběh:

„Teď si zahrajeme hru Na pozdravy, abychom si to procvičili a aby se nám náhodou nestalo to samé, co tomu klukovi, kterého jsem ráno potkala.“

Dětem vysvětlím pravidla hry: „*Chodíme po koberci tak rychle jak ťukají dřívka (bouchá bubínek ...) a když zvuk přestane, zastavíme se a pozdravíme nejbližšího kamaráda, kterého potkáme. Můžeme zkusit různé pozdravy, jaké vás jen napadnou.*“

Hru po několika zopakování zpestříme tím, že některým dětem uvážu na hlavu šátek a proměním je tak na babičky. „*Děti, když potkáte nějakou babičku třeba v ulici, kde bydlíte nebo ve svém domě, jak ji pozdravíte? (dobrý den / ráno / večer) A víte, kdo pozdraví první? (dítě, babička je jako druhá)*“ Děti nyní musí rozlišit, zda potkali kamaráda nebo starší paní, které vykají.

Diskuse:

- „*Jak se vám, děti, líbilo, když vás kamarád (nebo třeba babička) pozdravil?*“
- „*Jak se cítíte, když vás ve skutečnosti někdo pozdraví?*“
- „*Jak se cítíte, když vám na pozdrav někdo neodpoví?*“

Vyvodíme závěr, že nejen pozdravit, ale také odpovědět na pozdrav je slušnost. Navíc se díky tomu můžeme cítit dobře a dělat radost druhým lidem.

4.2.3 Omluva

- hra v roli

Motivace:

V rámci motivace vycházíme z příběhu o Neotesánkovi (příloha č. 7) z knihy od Ivony Březinové (Neotesánek: základy společenského chování pro ty úplně nejmenší). Jeho jméno změním na jiné chlapecké jméno, které není ve třídě zastoupeno. Nevyužíváme doslovného příběhu z důvodu, že děti nejsou s Neotesánkem a jeho vývojem seznámeni.

Učitelka dětem nastíní scénu z kina až k fázi, kdy chlapec vrazí do dívky a ta upadne.

- „*Děti, co byste chlapci poradily? Jak by mohl situaci napravit?*“
→ Skupina vydedukuje, že se má omluvit.

Poté dovypráví, jak to dopadlo v tomto příběhu.

Průběh:

Následují alternativně sehrané scénky, ve kterých se vystřídají děti, které mají zájem si vyzkoušet jednotlivé role. Učitelka předvádí uplakanou dívku a dobrovolník jde ostatním předvést, jak by se mohl omluvit. Děti se pak střídají v rolích dle vlastního zájmu, učitelka ustupuje do role pozorovatele, pokud to je možné. Děti jsou nabádány, aby zkusily vymyslet trochu jinou omluvu, než ty již zmíněné.

- „*Pojďte si to, děti, ukázat, jak to mohlo asi vypadat. Já jsem jako holčička, která upadla a má odřené koleno.*“
- „*Kdo si bude chtít zahrát toho, kdo do mě nechtěně strčil?*“

Diskuse:

- „*Může nás bolet také něco jiného než zranění?*“
→ Když nám někdo řekne něco ošklivého, bude nám nadávat, bude nám brát nebo dokonce ničit naše věci, bude nám kazit hru (nebude dodržovat pravidla), bude bourat naši stavbu, ...
- „*Jak nebo kde to bolí, takové chování? Jak se to pozná, že nás to ranilo?*“
→ Děti vyjadřují vlastní nápady (u srdíčka, uvnitř, chce se nám plakat, ...).
- „*Dá se odčinit takové chování také omluvou?*“

Doplňková činnost:

Děti zpívají společně s paní učitelkou píseň (viz příloha č. 8) „Když jsi kamarád“ a střídají se po vyzvání u předvádění pohybu, který ostatní napodobují vždy na konci sloky.

4.2.4 Autobus

- dramatizace

Motivace:

„*Jestlipak, děti, víte, jak se cestuje autobusem? Pojdme si o tom popovídat.*“

Společně vyvodíme postup, co vše je potřeba udělat z hlediska slušného chování.

→ Při nastupování nejdříve pustíme lidi ven, teprve potom nastupujeme do autobusu.

→ Pokud někdo již sedí na dvousedadle, pozdravíme ho a slušně se zeptáme, zda si můžeme přisednout.

→ Při vystupování se rozloučíme.

→ Pokud nastoupí starší paní nebo pán, uvolníme mu místo.

Průběh:

Po představení pravidel si určíme, že kdo má šátek, je babička, kdo má klobouk, je dědeček a ostatní jsou děti. Paní učitelka představuje řidiče, židličky jsou srovnané podobně, jako je tomu v autobuse. Některé děti se postaví na zastávku, několik si jich rovnou sedne do autobusu (na připravené židličky). Dává znamení (hlásí), kdy přijede autobus do zastávky a otvírá / zavírá dveře. Zároveň dohlíží na to, zda se děti snaží dodržovat představená pravidla.

V průběhu hry vyměňujeme role dědečků a babiček. Děti vystupují a nastupují spontánně.

Vždy když autobus jede, učitelka naznačuje pohyby těla a zároveň hlásí, kam autobus zatáčí (doleva, doprava), zda jede do kopce nebo z kopce. Děti na sedačkách se naklání ve směru jízdy, do kopce si stoupnou, z kopce se předkloní.

4.2.5 Naše školka a její okolí

– výtvarná činnost

Motivace:

„Tento týden jsme si povídali o tom, co je to slušné chování. Dokázal by někdo říct, co si zapamatoval?“

Děti mají prostor pro vyjádření získaných informací. Oblasti, které by neměly být opomenuty jsou: adekvátní pozdrav při příchodu i odchodu, poděkování, prosba, omluva, přednost ve dveřích.

„Tak si to také namalujeme, abychom si to lépe zapamatovaly a aby také rodiče viděli, co všechno jsme se naučili.“

Průběh:

Děti mají za úkol namalovat některou ze situací, o kterých jsme si celý týden povídali, učitelka jim dopomůže s výběrem situace, pokud bude potřeba. Děti malují pomocí vodových barev a obrysy mohou zvýraznit černou fixou. Paní učitelka dopíše k namalovaným osobám do bublin, co říkají. K tomu dospěje díky předchozí diskusi s dětmi, vždy s autorem konkrétních postav.

obr. 4 : Výtvarná činnost „Naše školka a její okolí“

Zdroj: vlastní

4.3 Program zaměřený na osvojení návyků v oblasti úpravy vzhledu a hygienických návyků

Cíle:

- osvojování si návyků a dovedností v oblasti úpravy vzhledu
- rozvíjení základních hygienických návyků
- odůvodňování smyslu těchto návyků
- osvojování návyku uklízení hraček a předmětů na místa, kam patří

4.3.1 O nečesaných vláskách

– práce s příběhem O nečesaných vláskách z knihy od Ester Staré (A pak se to stalo) – příloha č. 9

Průběh:

„Děti dnes jsem si pro vás připravila příběh o holčičce Helence, která si velice nerada česala vlásky.“

Učitelka dětem začne číst příběh, který přerušuje z důvodu zapojení otázek k rozvoji fantazie.

„Co myslíte, co se přihodilo?“

„Co byste Helence poradily?“

„Jak to dopadlo?“

„Myjete a češete si pravidelně vlásky? Baví vás to, nebo moc ne?“

Grafomotorické cvičení:

Po zhodnocení příběhu přejdeme k uvolňování ruky a nácviku ke grafomotorickému cvičení viz příloha č. 10

4.3.2 O nevysmrkaném nosu

– práce s příběhem z knihy od Ester Staré (A pak se to stalo) – příloha č. 11, pohybová hra

Motivace:

„Dozvěděla jsem se děti o jednom chlapci, který se jmenoval Marcel. To vás bude určitě zajímat. Hezky se pohodlně usadte a poslouvejte.“

Učitelka čte dětem příběh z knihy, který doplňuje dodatečnými otázkami.

„Co se asi stalo?“

„Kam až mohl Marcel doletět?“

„Co byste mu poradily, děti?“

„Umíte se samy vysmrkat?“

Průběh:

Po zpracování příběhu následuje pohybová hra, honička. Jedno dítě představuje Rýmu (nudli) a druhé Kapesník. Rýma má v ruce nafouknutý balónek, jako měl Marcel nafouknutou nudlovou bublinu u nosu. Kapesník má v ruce šátek, kterým dětem „utírá nudli“.

Děti běhají v prostoru a koho se dotkne rýma balónkem, ten musí dřepnout a čekat až ho osvobodí kapesník. Role se v průběhu hry několikrát vystřídají.

4.3.3 O rozvázaných tkaničkách

– práce s příběhem z knihy od Ester Staré (A pak se to stalo!) – příloha č. 12, výtvarná činnost

Motivace:

Učitelka převypráví vlastními slovy dětem příběh o Péťovi, který si nezavazoval tkaničky, na základě příběhu z knihy „A pak se to stalo!“. Vyprávění doplňuje otázkami, zapojí také pohybovou aktivitu – skákání snožmo (Jako musel skákat Péťa, když ho tkaničky celého obmotaly.)

„Co se asi mohlo stát?“

„Pojďte si zkusit skákat jako Péťa, když se potřeboval dostat do školy.“

→ Děti napodobují skákáním snožmo chlapce, skáčou z jedné strany herny na druhou.

„Co mohl ještě zkusit udělat?“

Průběh:

Děti se přesouvají ke stolkům, kde jsou připravené šablony boty při pohledu shora. Ty si samostatně obkreslí a vystřihnou. Potom mají prostor k tomu si boty ozdobit dle vlastního výběru, domalovat plochy nebo ornamenty voskovkami.

Kdo má botu hotovou, vrací se na koberec k paní učitelce. Ta pomocí děrovačky udělá ze stran boty několik děr. Děti mají za úkol, s případnou dopomocí učitelky, protáhnout připravený provázek všemi dírkami tak, jak jsou protáhnuté tkaničky na botě.

Finální fáze spočívá v tom, že děti vsunou svou nohu pod protažený provázek, na botu ze čtvrtky. Následuje nácvik zavazování tkaniček. Kdo to umí, samostatně práci dokončí, kdo se to ještě učí využívá dopomoci paní učitelky. Zavazování tkaniček můžeme zpestřit říkankou:

*Nejdřív uzlík ze dvou konců,
potom na tom kratším kličku.
Pak obtočit druhým koncem,
provléknout tím očkem smyčku –
- a už koukáš na mašličku!*

obr. 5: výtvarná činnost se zavazováním tkaniček

Zdroj: vlastní

4.3.4 O malém princí

– práce s příběhem z knihy od Daniley Krolupperové a Miloše Kratochvíla (Draka je lepší pozdravit aneb O etiketě) – příloha č. 13, skupinová činnost

Motivace:

Učitelka převypráví dětem zkrácenou formu příběhu založeném na pohádce O malém princí z knihy „Draka je lepší pozdravit aneb O etiketě“. Vyprávění doplňuje dodatečnými otázkami.

„Jaké další lumpárny mohl vymýšlet?“

„Proč se asi nemohl dostat ze svého pokojíčku?“

„Co byste mu poradily?“

„Jaké poučení plyne z příběhu?“

„Uklízíte rády, děti?“

„Co by se mohlo stát, když si nebudeme své věci uklízet, kam patří?“

Průběh:

Následuje skupinová aktivita. V první fázi děti dostanou společně za úkol postavit z kostek na koberci velký hrad (půdorys), který bude mít několik místností. Místnosti společně pojmenujeme a abychom si je lépe zapamatovaly označíme je pomocí nábytku z domečku pro panenky. V zámku by neměla chybět kuchyň (jídlna), dětský pokoj, koupelna, taneční sál (společenská místnost) a v jeho okolí bude zahrada.

V druhé fázi rozmístí učitelka kartičky s obrázky různých předmětů po koberci. Děti budou postupně nosit obrázky právě do těch pokojů, kam správně patří.

Když je vše roztříděno, stoupneme si do kruhu kolem zámku a prohlédneme si, zda je vše na správném místě. Pokud bude mít někdo nějakou nejasnost, zeptá se, zda je předmět správně umístěn a ostatní v rámci diskuse nabídnou alternativní řešení.

obr. 6: Skupinová práce – prostorová tvorba

Zdroj: vlastní

4.3.5 Mytí rukou

– pohybová hra, výtvarná činnost

Motivace:

Učitelka přečte dětem básničku viz příloha č. 14, ze které vyplývají otázky pro děti.

„O čem básnička vypráví?“

„Poznáte děti, na co Pepík zapomněl?“

„Víte, proč onemocněl?“

Společnou diskusí vyvodíme, že chlapec si neumyl ruce před jídlem a pravděpodobně kvůli tomu onemocněl. Vysvětlíme si jednoduchou dětskou formou, že na nemytých rukách jsou bacily, které nám můžou způsobit nemoc. Připomeneme si, že ruce si myjeme: před každým jídlem, když přijdeme z venku, po použití toalety.

Průběh:

S dětmi si zahrajeme pohybovou hru „Na bacila“, založenou na hře „Na peška“. Děti stojí v kruhu otočení do středu se zavřenýma očima, které mají zároveň zakryté dlaněmi. Jeden vybraný je bacil a s říkankou chodí okolo kruhu. Když říkanka skončí, dotkne se toho, ke komu došel. Bacil utíká ve směru chůze okolo kruhu před dítětem,

kterého se dotknul. Když doběhne na jeho místo bez toho, aby ho dotyčný chytil, role se střídají. Pokud stihne vybrané dítě chytil bacila, bacil pokračuje v roli bacila.

říkanka: *Chodí bacil okolo, nedívej se na něho.*

Když otevřeš oči, bacil na tě skočí.

Ať je to ten nebo ten, vyženem ho z těla ven.

Výtvarná činnost:

Po několika vystřídaní rolí ve hře „Na bacila“, podle zájmu dětí, se přesuneme ke stolkům. Děti mají k dispozici papíry a křídly na papír, pastelky a voskovky. Každý podle své fantazie namaluje bacila, kterého následně vystřihne.

Kdo bude mít zájem, může pomocí temperových barev vybarvit připravené ruce a vodovodní kohoutek z velkého tvrdého papíru. Pod ty se připevní barevní bacili, aby výsledná práce představovala, že bacili jsou umyty z rukou.

5 ZÁVĚREČNÁ EVALUACE

Závěrečná evaluace je provedena na základě záznamů z realizace aktivit v programu a následného pozorování skupiny dětí, zejména jejich chování, jednání, osvojení návyků a pravidel etikety. Hodnocení je posuzováno z hlediska evaluačních otázek (s. 28). Pozorování jednotlivců v konkrétních oblastech je součástí práce viz příloha č. 15.

5.1 Reakce dětí na činnosti programu

Činnosti nabízené dětem byly specifické svým zaměřením na pravidla etikety, tedy na oblast, se kterou se děti denně setkávají, ale nemusí si ji uvědomovat. Tím, že se program zabíral společenským chováním, byl pro děti něčím novým a zároveň měl každý možnost se chytit toho, co již zná. Děti se navzájem obohacovaly získanými informacemi a předváděly si dovednosti, které již zvládají. Některé si až příliš užívaly možnost připomínat ostatním, jaká jsou pravidla etikety v jednotlivých situacích. Bylo tedy na místě upozornit je, že připomínat pravidla je v pořádku, ale je nutné dělat to takovým způsobem, aby se druhý necítil špatně. Většina činností byla motivována příběhem z knihy, děti již očekávaly vyprávění a těšily se na ně.

Dramatické činnosti a hra v roli měly v kolektivu úspěch. Obvykle se nejprve zapojovali zejména extrovertní jedinci, v průběhu se přidávali a více projevovali i ti, kteří nejsou rádi středem pozornosti. Velký ohlas měla dramatizace „Autobus“, která poskytovala dětem dostatek prostoru ke spontaneitě. Zprvu působila činnost poněkud chaoticky a bylo nutné ji více organizovat a opakovaně dětem vysvětlovat, že je dobré, když někdo zůstane v autobuse a někdo počká na zastávce. Po několika opakováních se již děti rozhodovaly nezávisle na zbytku skupiny a hru si velice užívaly. Při dramatizaci „Na restauraci“ bylo vidět, že se některé děti ocitly v takové situaci poprvé a při hře teprve zjišťovaly, jak to ve skutečnosti chodí. V závěru se také odvážily zahrát si v roli obsluhy nebo zákazníka a využívaly dialogů, které vysledovaly od předchozích aktérů. Při nácvičku různých situací spojených s omluvou se děti často opakovaly a bez dopomoci nepřinášely do hry mnoho nových podnětů.

V rámci hudebních činností se děti více zapojovaly při písni „Když jsi kamarád“. Ta je pravděpodobně upoutala svou jednoduchostí a možností předvést svůj pohyb ostatním, kteří jej napodobovali. Při písni „Už umíme stolovat“ se děti rozdělily na dvě části. Jedna byla písni nadšená a opakovaně ji zpívala a připomínala, abychom si ji zazpívali v čase oběda. Druhá se spíše vezla, v některých částech se také zapojovala do zpěvu, ale s podstatně menším nadšením.

U pohybových her dbala autorka bakalářské práce na vysvětlení pravidel před zahájením her samotných. Více vysvětlování bylo potřeba u hry „Na bacila“, protože děti běžaly různými směry a ne dokola, anebo rychle nezareagovaly na to, že mají chytit druhého „bacila“. Při výtvarných činnostech bylo některé děti potřeba opakovaně podporovat v realizaci jejich nápadů. Věděly, co chtějí namalovat, ale nebyly si jisté, zda to dokážou. Se svými malbami byly nakonec spokojené a těšily se, až je uvidí také jejich rodiče. Provlékání tkaniček se ukázalo jako náročná činnost, při které bylo potřebné děti směřovat k tomu, aby oba konce tkaniček skončily na protějších stranách boty, a bylo je tak možné zavázat kličkou. Ve skupinové činnosti se děti dokázaly dobře domlouvat samy. Několik jedinců ve skupině se projevilo jako vůdčí typ, a pokud bylo potřeba, rozdávali ostatním úkoly.

Celkově byly reakce dětí na činnosti pozitivní, každému se líbilo něco víc a něco míň, ale nikdo se aktivitám nevyhýbal. Některé dny děti spontánně hodnotily program po realizaci například: „Dneska to bylo dobrý, to divadlo.“ nebo „To byla sranda, vid’?“. Činnosti děti zaujaly, což lze sledovat mimo jiné tak, že si přály opakovaně hrát pohybové hry, nebo že zahrnuly myšlenku či část aktivit do své volné hry. Získané informace a nabyté dovednosti děti využívaly také v praktických situacích během dne v mateřské škole.

5.2 Osvojená pravidla etikety u dětí předškolního věku

5.2.1 Osvojování pravidel při stolování

V rámci etikety při stolování bylo znatelné, že návyky dětí získané z rodinného prostředí jsou velmi rozdílné. Jejich dovednosti, ze kterých vycházely při osvojování dalších pravidel etikety, byly na různých úrovních. Velkou úlohu hrál také věk dětí ve skupině

a s tím související jejich individuální potřeby a možnosti rozvoje. Přesto byla v oblasti stolování zaznamenána největší míra osvojení si dalších pravidlech etikety.

Velká část dětí si osvojila zejména odpovídající úchop lžice (popřípadě vidličky) a nože vyplývající z úchopu, ke kterému jsou doma vedeny. Lžící a vidličku tedy drží „tužkovitě“, nůž také tak, nebo koncovou částí v dlani. Žádné ze sledovaných dětí nedrží příbor při jídle správně podle pravidel etikety, ale přeučovat je tomuto úchopu by nebylo bez podpory rodiny vhodné. Velké procento dětí dokázalo uchopit příbor jako praváci správně, nůž do pravé a vidličku do levé ruky, již na začátku pozorování. Ty, které se ujišťovaly u dospělé osoby, nabyly větší sebejistoty. Úspěšné bylo také osvojování si krájení jídla, které je rovnou vkládáno do úst. Starší děti ve skupině to nyní zvládají i bez upozornění. Oproti žvýkání se zavřenými ústy se projevilo jako náročnější dodržet hovoření u stolu pouze s prázdnými ústy. Děti si v rámci rozhovorů často nedokážou ohlídat toto pravidlo. S tím souvisí i hlasitější hovoření u jídla, které se odvíjí od probíraných témat. Hlasitost je však po upozornění učitelkou rychle zmírněna. Většina dětí manipuluje tiše s nádobím, omezilo se i hlučné zacházení s příborem při čekání na pokrm. Úspěchem je také čekání na ostatní u jídla, které probíhá bez konfliktů, a děti již chápou, proč to děláme, a vědí, co je čeká. Správné složení příboru po jídle děti nepraktikují tak dobře jako jiná pravidla, přibližně polovina skupiny to ovládá. S velkým úspěchem se naopak setkalo používání ubrousku. Většina dětí ve skupině si rychle osvojila jeho správně používání. Děti na sebe, až na výjimky, neupozorňují u jídla nevhodnými způsoby a hovoří o vhodných tématech.

5.2.2 Osvojování pravidel v komunikaci

Na osvojování pravidel etikety v rámci komunikace měly významný vliv řečové schopnosti dětí. Jejich individuální předpoklady značně ovlivňují schopnost vhodné formulace vět, která je součástí základů společenské komunikace.

Všechny děti zvládaly již na začátku pozorování pozdravit při příchodu i odchodu na různých úrovních. V průběhu programu se jim obvykle podařilo doplnit pozdrav jeho součástí, ve které byly méně zdatné, například pohledem do očí, doplnění gesta verbálním pozdravem, vhodnější variantou pozdravu apod. Některé děti začaly také aktivně zdravit své kamarády, ačkoliv předtím na to nedbaly. Na pozdrav odpovídají

všichni ze skupiny. Výrazy „prosím“ a „děkuji“ ovládá většina dětí samostatně, některé je však stále potřeba slovně vyzývat, jelikož nezaznamenají vždy situaci, ve které se hodí tato slova použít. Oproti tomu všechny děti zvládají slušně požádat, pokud si chtějí půjčit nějakou věc od druhého kamaráda nebo od paní učitelky. Jejich slovní projevy, tedy i formulace vět, se výrazně odlišují v závislosti na dovednostech jedince, hlavní myšlenku však vyjadřují dostatečně. Až na výjimky děti umí vhodně oslovovat dospělé osoby i vrstevníky v rámci mateřské školy. V souvislosti s tím se však ne vždy váže také správný výběr mezi tykáním a vykáním. Přesto větší polovina skupiny zvládá dospělým osobám vykat. Slovo „prosím“ při dotazování se, se u dětí téměř vůbec neosvědčilo. Naučily se však vhodně formulovat tázací věty s užitím výrazů „co“, „cože“ v rámci celé věty nebo ve spojení s následným oslovením tázaného (Co jsi říkal, Pepo?). Na dětech byla pozorovatelná tenze, pokud měly problém s ovládním se, aby neskákaly při rozhovoru druhému do řeči. Tuto dovednost si však poměrně úspěšně osvojily a pouze u malé části z nich přetrvává vyrušování druhých, zatímco hovoří. Až na několik málo výjimek v řadách chlapců, děti reagují při konfliktu slovně, pokud potřebují pomoci, jdou za učitelkou. Omluvit se nedělá téměř nikomu potíže, pro některé děti jde bohužel spíše o formalitu, kterou se vyhnou většímu řešení situace. Ukázalo se, že pouze několik málo dětí mělo problém s čekáním, až na ně vyjde řada. I ty se naučily upoutat svou pozornost jinam, tiše se zabavit nebo vydržet čekat o chvíli déle.

5.2.3 Osvojování pravidel v úpravě vzhledu (hygienické návyky)

Úroveň návyků dětí v oblasti sebeobsluhy se liší zejména v závislosti na jejich věku a výchově v rodině. Situace vyplývající z režimu dne, ve kterých lze nejefektivněji podporovat návyky sebeobsluhy, jsou zejména používání toalety, přechod z budovy ven a naopak. V oblasti sebeobsluhy dosahovala velká část dětí dobré úrovně již na začátku pozorování.

Všechny děti, včetně těch nejmladších ve skupině, se dokážou samostatně obsloužit na toaletě při vykonávání malé potřeby. Až na výjimky také automaticky splachují a myjí si ruce. Osobní hygienu v podobě mytí rukou v situacích, kdy je to vhodné, mají děti také dobře zažitou. Při velké potřebě se více než půlka dětí dokáže obsloužit sama, z toho asi dvě starší děti si tuto dovednost osvojily v průběhu pozorování. Několik dětí nechodí na

velkou v mateřské škole vůbec a přibližně stejný počet dětí si při tom neporadí bez dopomoci nebo kontroly dospělou osobou. Při svlékání jsou děti výrazně samostatnější než při oblékání. Přesto několik z nich vyžaduje dopomoc při svlékání bundy nebo mikiny či sundávání bot. Při oblékání je větší polovina dětí samostatná, pouze dvě dívky však umí zavázat tkaničky, ostatní děti ani nenosí boty na zavazování. Velkou výzvou je pro děti zapínání zipů, zejména těch dlouhých na bundách a kabátech. Mladší děti ve skupině potřebují obvykle dopomoc i s obouváním bot. Pouze malé části dětí záleží na tom, aby byly upravené. Jedná se hlavně o dívky. Zbytek dětí spíše spoléhá na dospělého a samy na úpravu oblečení nedbají. Většina dětí se dokáže samostatně vysmrkat, některé však potřebují ještě dopomoc a dále procvičovat tento návyk. Až na jedno odnáší všechny automaticky kapesník do odpadkového koše. Podobný výsledek je také u návyku zakrývání úst při kýchání nebo kašli. Pouze pár jedinců je potřeba nadále upozorňovat a jen jednoho vyzývat k umytí ruky nebo její utření kapesníkem. Všechny se jistým způsobem dokážou upravit, více práce tomu věnují obecně dívky. Na úklid hraček je většina dětí zvyklá a automaticky se zapojuje, zbylé děti uklízí také, ale je potřeba je k tomu individuálně vyzývat. Při úklidu pracovní plochy jsou děti více aktivní a pečlivé, pouze dvě z nich je nutné instruovat, co mají dělat.

5.3 Jak se k pravidlům etikety děti vyjadřují

Otázka byla hodnocena na základě názorů dětí v pozorované skupině. Jejich výroky byly zaznamenávány po celou dobu pozorování a následně zpracovány.

Děti předškolního věku nahlízejí na problematiku společenského chování zprvu poměrně povrchně. Jejich primární úvahy o výhodách dodržování pravidel etikety se pojí s důvody jako: blízká osoba (maminka, tatínek, paní učitelka) bude ráda, když se budou chovat tak, jak se očekává, nebo že budou považovány za hodné děti. Teprve po hlubší opakované diskusi se dostáváme k tomu, že když se dodržuje slušné chování, je to příjemný pocit. Tyto formy komunikace jsou všem milejší a těší je, když se s nimi druhá osoba pozdraví, osloví je jménem apod. Děti v tomto věku se v určitých situacích již samy rozhodují podle zmíněných pravidel. Například se rozhodnou, zda druhému něco půjčí nebo ho vezmou do hry na základě toho, jestli poprosí nebo ne. Děti řadí mezi hlavní

důvody, proč dodržovat pravidla etikety při stolování, zejména to, že se jim nelíbí, když někdo říká nevhodné věci u stolu nebo je mu vidět do úst při žvýkání pokrmu. Oproti tomu úchop příboru téměř neřeší, maximálně na té úrovni, že se od nich očekává, že se to naučí, protože jsou už velké a půjdou do školy.

Na základě diskuse dospěla skupina k závěru, že když nebudou lidé dodržovat pravidla společenského chování, byli by pak více smutní, protože by se jim nelíbilo, jak s nimi ostatní mluví. Děti dokážou již pochopit, že druhým lze ublížit nejen fyzicky, ale také na psychické úrovni. Také souhlasí s tím, že je lepší tomu předcházet například vzájemnou slušnou komunikací. Vědí, že by se měly chovat podle pravidel ve všech situacích a na všech místech, nejen v mateřské škole. Než si však tento návyk dostatečně osvojí, je k tomu potřebná podpora rodiny, jelikož právě ta má dosah a vliv na dítě ve většině situací.

6 DISKUZE

V této kapitole se pokusím shrnout výsledky realizovaného programu v propojení se získanými teoretickými poznatky.

Při osvojování pravidel etikety a žádoucích návyků je zpočátku nutné dítě motivovat a dohlížet na jejich dodržování. To odpovídá myšlenkám Piageta a Inhelderové (2014) i Říčana (2004) o vývoji morálních úsudků a svědomí. V rámci realizace programu bylo zřejmé, že zprvu bylo potřeba častějšího připomínání i vysvětlování pravidel. Postupem času si však děti osvojily některá pravidla a řídily se jimi již samostatně. Jako klíčový faktor se nezdál být věk dětí, ale souhra výchovy v rodinném prostředí s podporou mateřské školy. U každého dítěte byl znatelný posun v různých oblastech, nejvíce při stolování a při komunikaci.

V tomto období jsou pro dítě nezastupitelné osoby, které jsou vzorem a dávají najevo, co je přijatelné a žádoucí jednání. Podle Říčana (2004) dochází k identifikaci s autoritou, kdy si dítě osvojuje hodnoty a názory blízkých dospělých osob. Děti bedlivě sledovaly, jak reagují a jak dodržují pravidla paní učitelky ve třídě. Často se nebály poukázat, pokud některá pravidla byla opomenuta, naopak reagovaly pozitivně, pokud dala učitelka najevo, že dodržuje konkrétní pravidlo, případně s doprovodným komentářem. Děti dokonce několikrát povzbuzovaly nebo upozorňovaly vrstevníky na nutnost dodržování pravidel s odvoláním se na to, že „paní učitelka to také tak dělá“. Velmi všímavé byly děti zejména při společném obědě, v rámci kterého dokázaly probírat předchozí zážitky dne i aktuální pravidla při stolování i s učitelkami, které stolují společně s dětmi u jejich dětských stolků.

V předškolním věku má dítě jedinečnou příležitost osvojit si vhodné vystupování vůči vrstevníkům i dospělým osobám v rámci docházky do mateřské školy. Výchovně vzdělávací proces v rámci dne zde díky svým specifickým nabízí velmi vhodné podmínky a situace pro seznamování dětí s etiketou v rámci situačního učení.

Rizikem při naplňování vzdělávacích cílů v oblasti etikety lze označit případné nedostatečné propojování realizovaných řízených činností s praktickými situacemi, vyplývajícími z denního režimu. Nutná je také jednotnost pedagogů i dalšího personálu mateřské školy nejen v názorech, ale také v chování těchto osob, od kterých se děti učí

nápodobou. Po dětech je potřeba vyžadovat stále stejné chování v konkrétních situacích, aby věděly, co mohou očekávat a podle toho jednat.

V evaluaci je také zmíněno, že v některých případech berou děti omluvu pouze jako formalitu a únik z nepříjemné situace. V těchto situacích by bylo žádoucí se více zaměřit na dopad konfliktů na druhé osoby. Poskytnout dítěti prostor a náповědu k pochopení, proč se jeho jednání mohlo dotknout druhého, a zároveň prodiskutovat, jak by se sám jedinec cítil v situaci, která mu není příjemná. K tomu lze využívat hru v roli, dramatizaci nebo třeba práci s příběhem. Je také nutné vhodně reagovat v konkrétních situacích. Důležitý je pohled obou stran na vzniklý problém, jelikož díky tomu se mohou navzájem pochopit a vcítit do pozice druhého. Při poskytnutí prostoru k dialogu si často dokážou dvě děti v konfliktu vysvětlit navzájem, co se jim nelíbilo a proč reagovaly tak, jak reagovaly.

Ve všech oblastech etikety byl zaznamenán pokrok, který se u jednotlivců lišil v závislosti na již získaných návycích a pravidlech, vycházejících z rodinného prostředí. O řízené aktivity programu měly děti zájem, rády se zapojovaly do připravených aktivit. Oblíbily si příběhy, které byly využívány k motivaci, ale také písňe a říkanky. Děti si osvojily některá pravidla snadněji díky nácviku a také díky tomu, že jim byla poskytnutá možnost pravidla pochopit, a nejen je následovat bez odůvodnění. K hlubšímu pochopení pravidel dopomohlo i zapojení více druhů činností nebo například znázorňování pravidel pomocí kresby (pravidla u stolu). K osvojení pravidel byl dětem dán dostatečný prostor, zejména díky programu zaměřenému na pravidla etikety, protože ve situacích během dne nemusí být vždy dostatečný prostor k vysvětlování a odůvodnění pravidel nebo ke vcítění se do pozice jiné osoby. Velkou motivací pro děti byl také pocit, že už jsou „velké“, když pravidla etikety ovládají.

ZÁVĚR

Základy etikety jsou pravidla, která budou děti uplatňovat celý život, a je vhodné, když si je osvojí již v předškolním věku. Etiketa je propojená s oblastí etiky i estetiky a její podoba prochází neustálými proměnami. Základní pravidla však zůstávají téměř neměnná a právě ta jsou dostupná dětskému chápání. Dítě se s nimi setkává primárně v rodině a dále je rozvíjí v rámci navštěvování mateřské školy.

Teoretická část popisuje etiketu z širšího hlediska, její propojení s estetikou a etikou a historický pohled na ni. Dále se soustředí na etiketu v souvislosti s vývojem dítěte v předškolním věku. Charakterizuje předškolní vzdělávání, jeho metody a formy, které lze využít při osvojování pravidel etikety u dětí. Ty byly zohledněny při realizaci programu z praktické části bakalářské práce. V této části jsou popsána základní pravidla etikety, která lze rozvíjet v rámci mateřské školy. Následně byly tyto oblasti etikety rozpracovány v činnostech programu a realizovány v rámci řízených činností s dětmi. Jedná se o oblast stolování, ve které jsem se soustředila na úchop příboru, způsob stolování, manipulaci s nádobím a hovoření u jídla. Dále v oblasti komunikace byl zpracován pozdrav, prosba, děkování, omluva, vhodné oslovení a adekvátní forma komunikace. Poslední oblastí je úprava vzhledu a hygienické návyky. Děti si osvojovaly samostatnost při používání toalety, oblékání se, sebeobsluze a úpravě vzhledu i svého okolí. Zmíněné oblasti se zaměřují na pravidla etikety podložená odbornou literaturou v teoretické části bakalářské práce.

Cílem bakalářské práce bylo vytvořit program zaměřený na osvojování etikety v mateřské škole a zjistit, jaká pravidla společenského chování jsou děti schopné si osvojit. Tyto cíle byly splněny. V rámci tří týdenních celků jsou v programu popsány činnosti z oblasti stolování, komunikace a úpravy vzhledu, díky nimž lze podpořit u dětí pochopení těchto pravidel a jejich osvojování. Program je zhodnocen z hlediska reakcí dětí a jejich vyjadřování se k problematice. Evaluace popisuje také konkrétní, dětmi osvojená pravidla společenského chování v jednotlivých oblastech. V diskuzi jsem propojila výsledky vyplývající z realizace programu s teoretickým podkladem, zmínila jsem případná rizika a zhodnotila jsem vliv programu na osvojení pravidel etikety u dětí.

Podle mého názoru z bakalářské práce vyplývá, že děti v předškolním věku jsou schopné osvojit si základy etikety, kterými se řídí naše společnost. Je pro ně výhodné osvojit si pravidla společenského chování již v tomto věku, protože se budou celý život dostávat do situací, které může usnadnit správné chování a vystupování. K podpoře osvojování pravidel etikety v mateřské škole lze využít program v praktické části bakalářské práce. Jak řekl Robert Fulghum, „Všechno, co opravdu potřebuju znát o tom, jak žít, co dělat a jak vůbec být, jsem se naučil v mateřské školce.“ (Fulghum, 1991, s. 9)

SEZNAM ZDROJŮ

Monografie

ASSERATE, A. *Dobré mravy*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-742-2132-3. (11-17)

BŘEZINOVÁ, I. *Neotesánek: základy společenského chování pro ty úplně nejmenší*. Ilustroval Olga FRANZOVÁ. Praha: Albatros, 2005. Karneval. ISBN 80-00-01468-8.

FULGHUM, R. *Všechno, co opravdu potřebuji znát, jsem se naučil v mateřské školce: neobyčejné přemýšlení o obyčejných věcech*. Praha: Odeon, 1991. Pocket program. ISBN 80-207-0306-3.

JÁNSKÝ, P. *Já, písnička: zpěvník pro žáky základních škol: pro 1. – 4. třídu*. Druhé, přepracované vydání. Cheb: Music, 1995. ISBN 80-85925-01-X.

JUCOVIČOVÁ, D. a H. ŽÁČKOVÁ. *Je naše dítě zralé na vstup do školy?*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4750-7.

KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské: povinná četba pro pedagogické školy - třídy pro přípravu učitelek mateřských škol*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964.

KOPŘIVA, P. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 978-80-904030-0-0.

KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4435-3.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, J. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2008. ISBN 80-200-1415-2.

KROLUPPEROVÁ, D. a M. KRATOCHVÍL. *Draka je lepší pozdravit, aneb, O etiketě*. Druhé, upravené vydání. Ilustroval Markéta VYDROVÁ. Praha: Mladá fronta, 2016. ISBN 978-80-204-3846-1.

MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0519-7.

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-797-7.

MERTIN, V. a I. GILLERNOVÁ, ed. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Třetí vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0977-5

OPRAVILOVÁ, E. *Předškolní pedagogika*. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5107-8.

PIAGET, J. a B. INHELDER. *Psychologie dítěte*. Přeložil Eva VYSKOČILOVÁ. Praha: Portál, 2014. Klasici. ISBN 978-80-262-0691-0. (95-99)

PROKOP, J. *Sociologie výchovy a školy*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. ISBN 80-7083-535-4.

PTÁČKOVÁ, B. a K. STIBRAL. *Estetika na dlani*. Olomouc: Rubico, 2002. Na dlani. ISBN 80-85839-79-2.

RÝZNAR, L. *Etika a etiketa*. Kunovice: Evropský polytechnický institut, 2009. ISBN 978-80-7314-193-6.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-717-8829-5. (133-136)

SMEJKAL, V. a H. SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. *Lexikon společenského chování*. 3., zcela přeprac. vyd. Ilustroval Roman KLISKÝ. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0209-6.

STARÁ, E. *A pak se to stalo!*. 2. vydání. Ilustroval Martina MATLOVIČOVÁ. V Praze: Albatros, 2020. ISBN 978-80-00-06018-7.

SVOBODOVÁ, E. a M. VÍTEČKOVÁ. *Osobnost předškolního pedagoga: sebereflexe, sociální kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1243-0.

SVOBODOVÁ, E. *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-736-7774-9.

ŠPAČEK, L. *Malá kniha etikety pro celou rodinu*. Praha: Mladá fronta, 2010. Malá kniha etikety. ISBN 978-80-204-2219-4.

ŠPAČEK, L. *Nová velká kniha etikety*. 2., rozš. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008. ISBN 978-80-204-1954-5.

ŠPAČEK, L. *Velká kniha etikety*. Ilustroval Jan ECKERT. Praha: Mladá fronta, 2005. ISBN 80-204-1333-2.

ŠULOVÁ, L. a Ch. ZAUCHE-GAUDRON. *Předškolní dítě a jeho svět: L'enfant d'âge préscolaire et son monde*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0752-2. (414-420)

ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1820-3.

ŠVARÍČEK, R. a K. ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

THOMPSON, M. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004. Filozofie (Portál). ISBN 80-7178-806-6. (11-15)

UHLÍŘ, J. a Z. SVĚRÁK. *Zpěvník*. Praha: Fragment, 2008. Největší hity. ISBN 9788025306666.

VACEK, P. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. Vyd. 3. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-051-1.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

Periodika

VÁCHOVÁ, A. Sebeobsluha. *Očekávané výstupy v praxi mateřské školy : metodická podpora k připravované revizi RVP PV*, 2013, roč. 2013, č. A6, s. 1-33.

Internetové zdroje

Konkretizované očekávané výstupy RVP PV [online]. 2012 [cit. 2021-15-01]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/konkretizovane-ocekavane-vystupy-rvp-pv>

Předškoláci: Pedagogický magazín - rozvoj a výchova dětí [online]. [cit. 2021-02-23]. ISSN 1804-3615. Dostupné z: <https://www.predskolaci.cz/kdyz-jsi-kamarad/4806>

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání [online]. 2018 [cit. 2020-09-10]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-od-1-1>

Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku [online]. 2020 [cit. 2021-03-8]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Příběh „O malé princezně“

Příloha č. 2: Pracovní list k tématu „O malé princezně“

Příloha č. 3: Píseň „Umíme stolovat“

Příloha č. 4: Příběh „O upatlaném jedlíkovi“

Příloha č. 5: Grafomotorické cvičení k tématu „O upatlaném jedlíkovi“

Příloha č. 6: Příběh „O strašlivém drakovi“

Příloha č. 7: Kapitola „Promiň“ z knihy „Neotesánek: základy společenského chování pro ty úplně nejmenší“

Příloha č. 8: Píseň „Když jsi kamarád“

Příloha č. 9: Příběh „O nečesaných vláskách“

Příloha č. 10: Grafomotorické cvičení k tématu „O nečesaných vláskách“

Příloha č. 11: Příběh „O nevysmrkaném nosu“

Příloha č. 12: Příběh „O rozvázaných tkaničkách“

Příloha č. 13: Příběh „O malém princí“

Příloha č. 14: Říkanka k činnosti „Mytí rukou“

Příloha č. 15: Výsledky pozorování jednotlivců sledované skupiny

O malé princezně

Byla jednou jedna malá princezna. Byla sice líbezná a pocházela z královského rodu, ale chování měla bohužel docela nekrálovské. Kdyby to nebyla princezna, řeklo by se, že se chová jako čuňátko. Ruce si myla, jen když ji královna dotlačila do koupelny. Zuby si čistila, jen když si na ni chůva dupla. Nerada se česala, a když jedla, tak přímo děsila služebnictvo. Co jen dalo mamince královně a chůvě za práci, než princeznu ráno přiměly k tomu, aby se upravila! A což teprve usednout s princeznou ke stolu! To byl přímo hrdinský kousek. Princeznička totiž při jídle strašlivě čuňátkovala. Odmítala pochopit, že lidé obvykle jedí příborem. Strkala do jídla ruce, olizovala si prsty. Všude kolem sebe drobila, rozlévala čaj, mléko, polévky i omáčky. Většinou také rozbila nějakých pár kousků nádobí, ohnula vidličku, rozšlápla lžičku, roztrhla ubrus a šlápla na nohu komořímu nebo číšníkovi.

Maminka královna princezně tisíckrát ukazovala, jak se drží nůž a lžice. Jak se sedí u stolu, jak se maže chleba. Jak se nabírá salát z mísy, jak se nalévá čaj z konvice a jak se slušně utírají ústa do ubrousku. Ale bylo to, jako by hrách na stěnu házela. Princezna se stále pevně držela svých čuňátkovských zvyků a ne a ne se alespoň trochu polidštit, natož poprincezničit.

Jednoho dne si malá princezna hrála s dětmi dvorních dam na schovávanou. Byla to báječná zábava. Princezna tuhle hru přímo zbožňovala. Dokázala se totiž pokaždé skoro dokonale schovat. Nebála se jako jiná děvčata, že se umaže o trávu, ani že se zašpiní blátem. Na okamžik nezaváhala, když se měla plazit v hlíně, bahně nebo skrz kaluže. Strašlivě se jí líbilo, jak je potom celá špinavá. Do vlasů si vpletla listí a do náruče vzala haldu větví. Jen zkušený zahradník potom dokázat rozeznat princeznu od stromu či keře.

Tentokrát se princezně maskování vyvedlo tak dokonale, že ji nenašel vůbec nikdo. Princezna dlouho čekala, až někdo zavolá „deset, dvacet, princezna“, jenomže to se nestalo. Děti ji prostě nenašly. Napřed chvíli hledaly, ale když princeznu neobjevily, vrátily se do zámku na svačinu. Měly totiž palačinky se zmrzlinou, a tak si řekly, že se princezna bude muset najít sama.

Princezna čekala a čekala a durdila se. Najednou se jí vedle ucha ozvalo: „Cvak!“ A pak ještě: „Cvak, cvak!“ Princezna kouká a vidí, že jí kolem hlavy kmitají zahradnické nůžky. Mladý zahradnický učeň zrovna upravoval keře v zámecké zahradě a tenhle se mu zdál být poněkud nakřivo rostlý. Usoudil, že bude zapotřebí ho trochu sestříhnout. Stříhnul jednou, dvakrát a najednou keř strašlivě zaječel: „Chcete mi vypíchnout oko!?!“ Zahradník se polekal. „Nech-te mě, nechte mě!“ ječel keř dál holčičím hláskem a šerموval k tomu větvemi.

Mladý zahradník se už opravdu vyděsil. Proč mě neupozornili, že tu mají mluvící keř, divil se v duchu. Kdoví, co je tohle za čáry! Neváhal a raději se dal na útěk. Jenomže keř hurá za ním! Teprve když ho keř doběhl a chytil za ruku, rozpoznal zahradník, že pod větvemi je nějaká strašlivě špinavá holčička.

„S těmi nůžkami to bylo opravdu ošklivé,“ řekla ta zašpiněná osůbka zahradníkovi vyčítavě. A protože si vzpomněla na palačinky se zmrzlinou, dodala: „Mám hlad.“ „Aha,“ odpověděl jí vyděšený zahradník, který se vůbec nestihl vzpamatovat z toho leknutí. „Omlouvám se, děvenko, nechtěl jsem ti ublížit. Ale proč se maskuješ jako keř? Taková hloupost! Vždyť zbytečně lámeš větve!“

„Dala bych si palačinky,“ odpověděla ušmudlaná princezna, která byla zvyklá výtky neposlouchat a raději poroučet. „No, můžu tě vzít k nám na svačinu,“ odpověděl jí zahradník, jelikož byl laskavý. „Ovšem napřed se budeš muset pořádně umýt. Čípak jsi?“ „Já jsem princezna,“ prohlásila princezna hrdě. Zahradník se na ni podíval a nevěřil jí samozřejmě ani slovo. „Nedělej si legraci,“ odpověděl a podal jí vědro s vodou, aby se mohla opláchnout. Princezna ve vodě sotva smočila prsty. Fuj mytí! Rovnou se vrhla na svačinu.

To byla panečku podívaná! Žádná děvečka, vlastně nikdo ze zahradního služebnictva ještě nikdy v životě nic takového neviděl. Princezna svačila: Chleba létal všemi směry! Mísa s domácím tvarohem skončila pod stolem rozbitá na tisíc kousků. Kozí sýr si princezna napíchla na prsty a okusovala ho přímo z rukou. Mlékem si polila halenku a rozsypala oříšky. Potom rozlila smetanu a převrhla díži. Rozšlápla jablko a na příbor se dívala jako na jedovatého hada.

Děvečky a zahradníci napřed jen ohromeně zírali. Pak si pomysleli, že ta špinavá holčička musí být dcerka strašlivé ježibabice z Medvědí hory. A dostali z ní strach. Ježibabice byla proslulá svými děsivými kouzly. Kdoví co dovede její dcerka! „Tak," prohlásila princezna, když se porochnila v jídle. „Teď mě odvedte domů do zámku!" „Do zámku?" zopakovali vyděšení služebníci. „Myslíš domů na Medvědí horu, ne?" „Do zámku!" dupla si vztekle nožkou princezna. „Já jsem princezna!" „Hó, hó! Cha, cha! He, he!" zaburácelo to kolem ní smíchem. „Ty, a princezna? Takové čuňátko?" smáli se všichni, až se za břicho popadali. „Princezny jedí jako princezny, nebo přinejmenším jako lidi, ale to ty vůbec neumíš," vysvětlila jí jedna děvečka. „Děláš si z nás legraci, ale na to ti neskočíme," dodal jeden za zahradníků. „Jen pojd', já tě dovedu domů k mamince na Medvědí horu," nabídl se starý zahradník, protože se bál, aby je ta malá čarodějnice nakonec nějak neočarovala.

Princezna nevěřila vlastním uším. Ona, královská dcerka, že by měla být děckem ježibabice? Zlobila se, potom dokonce plakala, ale nikdo jí neuvěřil. Opravdová princezna přece nejí jako prasátko! Laskavý zahradník se už oblékl, aby ji doprovodil k ježibabici. V tu chvíli se na princeznu konečně usmálo štěstí. Přesně-ji řečeno usmála se na ni Anička, dcera první dvorní dámy, která šla náhodou kolem.

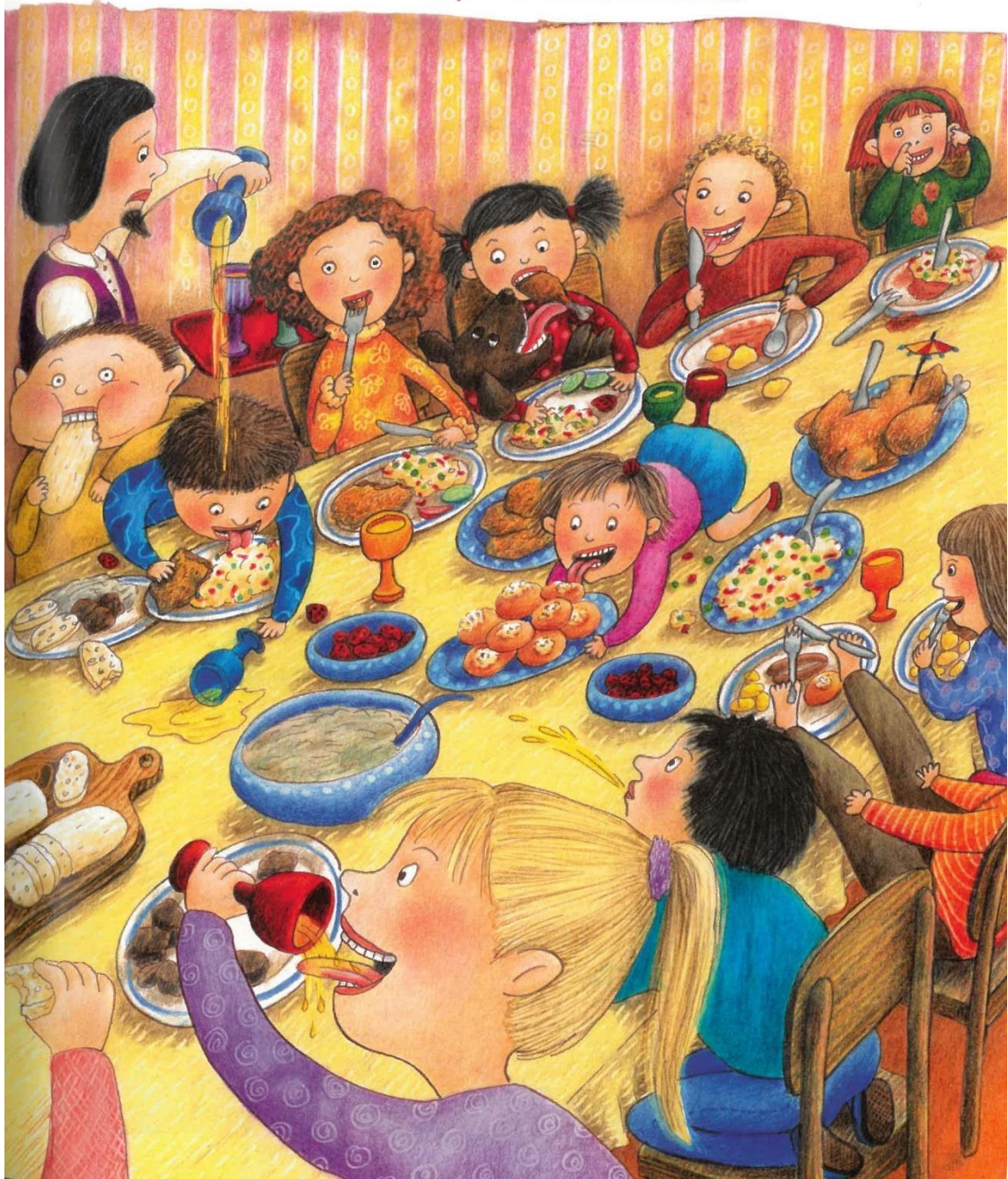
„Ahoj princezno! Co tu děláš? Jak to, že jsi nepřišla na palačinky se zmrzlinou!?" zavolala na princeznu. Starý zahradník skoro oněměl úžasem. Všechny děvečky, podkoní a ostatní sloužící nevěřili vlastním uším. Takové prasátko že je opravdová princezna?!

A opravdová princezna se hned rozloučila se služebnictvem, poděkovala za jídlo a vrátila se s Aničkou domů do paláce. Utíkala po zlaceném schodišti a moc se bála, aby přece jen neskončila u ježibabice. Brr! Tolik se vylekala, že nelenila a sama a dobrovolně odešla do koupelny pořádně se umýt.

Od toho večera ji královští rodiče ani ostatní lidé v zámku nepoznávali. Stala se s ní pozoruhodná změna. Princezna se tolik styděla, že si o ní služebnictvo myslelo, že je dcerou ježibabice, až se doopravdy polepšila. Naučila se jíst jako člověk. Správně držela příbor, jedla se zavřenou pusou, nedrobila kolem sebe a zdvořile si utírala ústa do ubrousku. A když někdy přece omylem rozlila limonádu, bylo to jen docela malé nedopatření.

Zamysli se a ...

*podívej se na velkou královskou hostinu a ukaž,
kdo se u stolu chová tak, jak se sluší, a kdo ne.*

UMÍME STOLOVAT

Živě

Dě - ti se - dí u sto - lu
 Če - ká nás i dal - ší chod

chy - sta - jí se k obě - du, nej - dř í - ve však čis - tí ru - ce
 pří - bor jis - tě přij - de vhod, nuž ten pat - ří do pra - vač - ky

ve škol - ko - vé u - mý - vár - ce Pop - ře - jí si
 le - vou dr - ží - me vid - lič - ky Jí - me všich - ni

dob - rou chuť už se tě - ší na ná - šup, po - lév - ka je ješ - tě
 pos - po - lu po - ví - dá - me u sto - lu, a - le mu - sí to být

hor - ká lží - ce jí v ta - lí - ři mí - chá
 ti - še jí - del - na to ne - ní hřiš - tě

15

Dě - ti je to pří - ma u - mí - me sto - lo - vat
 Ví - me co se slu - ší mů - že - me o - běd - vat

Škol - ko kou - kej na nás už zná - me
 pra - vid - la S ná - mi ne - ní

mož - ná žád - ná os - tu - da už žád - ná os - tu - da

I. D A / /

vlastní interpretace původní písně
 "Jaro dělá pokusy" od J. Uhlíře a Z. Svěráka

Příloha č. 4

O upatlaném jedlíkovi

„Mňam," mlaskal Láďa nad švestkovými knedlíky. „To je dobrota," pochvaloval si. Láďa byl totiž velký jedlík. Sotva dojedl, už měl zase hlad. Spíž se před ním třásla a lednička byla téměř zbytečná stejně se v ní žádné jídlo dlouho neohřálo. Tedy neochladilo. Že tak hodně jedl, rodiče netrápilo. Vždyť každý rád řekne: „Ten náš chlapec ale pěkně papá!" Jde jen o to, jak „papá". No, jenom se na něj podívejte!

Dojedl švestkové knedlíky. To by bylo v pořádku. Vylízal talíř. Z obou stran. Ehm. Ve vlasech má tvaroh. Z nosu kape máslo. Tričko má na zádech polité mlékem. A proč je, propánakrále, Láďo, jedna pecka na stole, druhá pod stolem, třetí v rukávu a čtvrtá ve váze s tulipány?!

„Kdy se ten náš kluk naučí jíst způsobně?" vzdychla maminka a láskyplně smetla Láďovi z ramene ovadlý list hlávkového salátu, kterým završil polední hodování. Takhle to šlo den co den. Dej ta kolena ze stolu, nemlaskej, nesrkej, nůž do pusy nepatří, utři si ty fousy, proč tak hltáš, koukni na ten svinčík... Tyto rodičovské postřehy však nemohly jedlíka vyvést z rovnováhy. To odpoledne se Láďa chystal s kamarády na hřiště. Budeme hrát na schovávanou! Už se nemohl dočkat, protože schovka, jak každý ví, je bezva zábava. Rychle zhltnu oběd a vyrazím, naplánoval si. Každému z nás už někdy při obědě přistála na šatech nechtěná kapička omáčky nebo zapomněl na fousky od jogurtového koktejlu. Když člověk pospíchá, může se to stát.

Jenže co teprve, když pospíchá Láďa. Když pospíchá Láďa, tak se dějí věci! K obědu měl rajskou omáčku s knedlíkem. Jeho zamilované jídlo. Mlaskal, až hrnečky v policích nadskakovaly. Knedlíky hltal celé, omáčka stříkala na všechny strany. Měl ji ve vlasech, na tričku, na kalhotách i na ponožkách. Nic si z toho však nedělal. Jakmile dojedl, odstrčil talíř a už upaloval na hřiště.

A pak se to stalo!

Vyběhl z domu. Jako vždy přebrnkal prsty plot zahrady, obtočil se kolem značky zákazu vjezdu, přeskočil kanál. Láďi se náhle zmocnil vtíravý pocit, že je středem pozornosti. Odlepil pohled od obrubníku a s překvapením zjistil, že život v jejich ulici se zastavil. Všichni stáli a ohromeně si ho prohlíželi. Jen malý chlapeček naléhavě volal: „Červený

panáček, musíme stát!" A strhával maminku nehybně stojící uprostřed přechodu pro chodce zpět na chodník.

Čemu se tak diví? pomyslel si Láďa. A přesvědčen, že věnoval nastalé situaci dostatečnou pozornost, pokračoval dál známou cestou k hřišti. „Jé, co se ti stalo?!" přivítal ho Patrik. „Proč jsi červený?" slézal Lukáš zrovna ze stromu. „A kdes byl tak dlouho?" vyšetřovala Lucka. „Musel jsem se ještě nao ... " Láďa nedokončil odpověď na poslední otázku, protože si uvědomil, že je opravdu červený. „To mám červené i vlasy?" vyděšeně si prohrábl kštici červenýma rukama. „No, jestli ti nehoří hlava, tak jo," uchichtl se Patrik.

Skutečně. Nejen vlasy, ale i obličej, tělo, šaty a boty byly červené. Láďa si naslinil hřbet paže a prstem se pokusil odstranit červené zbarvení. Marně. „Co mám dělat?" pokrčil bezradně rameny. „Hlavně nezdržuj!" nařídila rozhodně Lucka. „Už jsme na tebe čekali dost dlouho. Hrajem!" A tak hráli. První pikal Lukáš. „Deset, dvacet, ředkvička za stromem!" objevil Láďu okamžitě. Když pikala Lucka, našla Láďu zase jako prvního: „Červená Karkulka pod lavičkou!"

Patrik se chechtal tak, že ze sebe málem ani nevypravil posměšné: „Deset, dvacet, kečup na klouzačce!" „Piky, piky na hlavu, já už s vámi nehraju!" ukončil Láďa hru sklesle. To, že se mu kamarádi posmívají, ho tolik netrápilo. Věděl, že to nemyslí zle. Jenže schovka ho baví proto, že se děsně rád schovává. Ale copak to takhle jde? Jak se může dobře schovat, když září jako semafor? Šoural se pomalu domů, užaslých pohledů kolemjdoucích si nevšímal. Doma zalezl do pokoje a truchlil. Truchlil, až ze samého truchlení usnul.

„Láďičku, večeře!"

Maminčino zvolání ho vytrhlo ze spánku hlubokého, jako by trval sto let. Vymrštil se z postele s myšlenkou, co ho tak zmohlo? Vzápětí si to uvědomil a bleskově přejel celé tělo zkoumavým pohledem. Hurá!!! Byl zase starý známý nečervený Láďa. Uf! „Tak pojď už, ty sedmispáči! Večeře je na stole. Dáš si míchaná vajíčka?" „Vajíčka? Žlutá vajíčka?!"

Láďa si opatrně sedl, přisunul si židli, uchopil příbor a pomalu, způsobně a bez povídání snědl celou večeři. Maminka ho užasle sledovala s otevřenými ústy. Když si Láďa otřel naprosto čistá ústa připraveným ubrouskem, hlesla: „Ten náš chlapec ale pěkně papá." A po tváři jí stekla slza..

Příloha č. 5

O upatlaném jedlíkovi – grafomotorické cvičení

Průběh:

Po práci s příběhem můžeme s dětmi pokračovat, pokud na to mají energii a zájem, v tématu na grafomotorickém cvičení.

- *„Láďa se jistě musel naučit také správně míchat polévku, aby necákala všude okolo. Pojdte, zkusíme společně také zamíchat tu svou oblíbenou.“*

Děti jmenují polévky, které jim nejvíce chutnají nebo ty, na které si vzpomenou

Učitelka evokuje uvolňování ramenního kloubu tím, že děti míchají velký hrnec velkým kroužením ruky. Ke kroužení se přirozeně zapojí krátká říkanka, kterou lze opakovat několikrát podle potřeby:

- *„Nejprve zkusíme společně zamíchat obří hrnec polévky. To musíme dělat velké kruhy celou rukou.“*

říkanka: *Talířek je kulatý, polévka je horká*

ale já se nespálím, polévku si míchám.

Následně vedeme děti ke kroužení v loketním kloubu v předklonu. Děti nyní mají i vizuální oporu, protože „míchají polévku“ na koberci, tudíž do něj kreslí kruhy. Opět spojujeme pohyb s říkankou.

- *„Teď už máme o něco menší hrnec, každý svůj. Podívejte, je před vámi přímo tady na plotýnce.“*

Učitelka dětem opět předvede, jak míchá polévku v talíři tím, že krouží jen zápěstím. Děti s říkankou napodobují pohyb.

- *„Nakonec si zamícháme každý svůj, docela malý, talířek.“*

Dětem dáme nakreslený kruh na papíře představující talíř a tužka nahradí lžici. Každé dítě si vyzkouší pohyb nacvičený v prostoru na papír. V rámci grafomotorického cvičení učitelka opakuje s dětmi říkanku, obchází je a individuálně dohlíží na správný úchop tužky a správné sezení u stolu.

O strašlivém drakovi

Bylo jednou jedno království a to bylo velmi šťastné. Lidé, kteří v něm žili, byli veselí a spokojení. Slunce tam svítilo, květiny kvetly, děti si hrály. Všechno šlo právě tak, jak má. Až jednoho dne přiletěl do království strašlivý drak. Měl sice jen jednu hlavu, zato velikánskou. Když otevřel obrovitou zubatou tlamu, šlehaly z ní plameny. Ošklivě páchl sírou jako klubko čertů. Měl dlouhatánský ocas a mocná dračí křídla. Mohutné pařáty s drápy jako šavle. Brr! Šla z něho hrůza. Byl to vůbec první drak, který kdy království navštívil. Lidé ještě nikdy nic tak děsivého neviděli. Přirozeně měli z té obludy ohromný strach. Nikdo nepochyboval, že by drak dokázal spořádat třeba i polovinu obyvatelstva.

Jenomže drak se na nic takového nechystal. Usadil se na vysoké hoře nedaleko královského zámku. Chvíli se jen tak rozhlížel. Pak si do svého skalního doupěte odnesl přímo královskou dceru, krásnou a hodnou princeznu Veronii. Na celé království padl veliký žal. Král s královnou si zoufali. Lidé se trápili. Slunce svítilo jen slabě, květiny vadly, děti si přestaly hrát. Král dal vyhlásit, že tomu, kdo vysvobodí princeznu z dračí moci, dá polovinu království. Z celého světa přijížděli stateční rytíři a princové, aby se utkali s drakem. Ale žádnému z nich se nepodařilo princeznu vysvobodit. Každého zahnal na útěk strašlivý oheň z dračí tlamy.

Už se zdálo, že je vše ztraceno. Všichni princové i rytíři odešli s nepořízenou. A právě tehdy se za drakem vydal mladík jménem Emil. Nebyl to ani rytíř ani princ, ale byl to slušný člověk. Nevzal si s sebou meč ani šavli, dokonce ani nůž na sýr ne. Pomalu došel až na vrcholek hory před dračí sluj. Samozřejmě že také dostal strach, ale překonal ho a nevzal nohy na ramena. Draka nikde neviděl.

„Dobrý den!“ zavolal do sluje. Zevnitř se nejprve vyvalil oblak smrdutého kouře. Pak se z nitra hory ozvala dunivým dračím hlasem odpověď: „Dobrej!“ Ve vchodu do sluje se objevila velická dračí hlava a z tlamy vyšlehl uvítací plamínek ohně. „Jak se máte?“ zeptal se Emil zdvořile a rychle odskočil, aby mu plamen nesežehl šaty. Snažil se tvářit, jako že se ani tolik nebojí.

„Děkuj u za optání, už je to lepší,“ odpověděl drak a přívětivě se na Emila usmál. „Představte si, mladý muži, pořád mi sem chodila nějaká rytířská a princátkovská havěť.“

Ve dne v noci mi sem lezli! Nepozdravili, vtrhli mi bez pozvání do sluje. A ještě se mě snažili propíchnout těmi svými mečíky! Opravdu odporné chování!" Emil chápavě přikyvoval. Rytíři i princové se k drakovi chovali skutečně velice nelaskavě. „Víte, chtěl jsem vás poprosit o takovou maličkost. Nebyl byste tak laskav a nedovolil princezně Veronii, aby se vrátila k mamince a k tatínkovi do zámku? Všem se jim hrozně stýká."

Drakovi se moc nechtělo poslat Veronii zpátky, protože s ní byla legrace a taky dobře hrála šachy. Ale když Emil tak hezky poprosil, rozhodl se drak, že mu vyhoví. Ještě ten den dovedl Emil princeznu Veronii zpět do královského zámku. To bylo radosti! Král s královnou se veselili, obyvatelstvo jásalo. Slunce svítilo o sto sedm, květiny přímo bujely a děti si zase spokojeně hrály. Emil se s králem spřátelil. A každou neděli odpoledne hrával ve své půlce království s drakem šachy. Oběma to šlo dobře, protože byli moudří. Věděli, že vlídné a zdvořilé slovo dokáže odemknout více zámků, než jich rozlomí i ten nejmocnější meč.

Příloha č. 7

Promiň!

V kině dnes promítají pohádkový film, a tak je tu spousta dětí. Vrtí se na sedadlech, šustí sáčky od bonbonů a házejí po sobě papírovými kuličkami. Neotesánek nic z toho nedělá. Dobře ví, že takhle se chovají jen neotesanci.

Po představení se všichni hrnou ze sálu ven. I Neotesánek. Těší se, jak bude mamince vyprávět, co s tátou v kině viděli. Jenže vtom se Neotesánkovi připlétla do cesty copatá holčička. Neotesánek jí nechtěně šlápl na nohu, a jak se hnál dál, ještě ji porazil. Holčička upadla, rozplakala se a dlaní si zakryla odřené koleno. Neotesánek se zmateně zastavil. Nejdřív se pokoušel děvče postavit, ale když ji zatahal za cop, rozplakala se ještě víc. Konečně ho napadlo podat jí ruku. Pak jen zbývalo si vzpomenout, co se v takových chvílích říká. Přemýšlel, až na to přišel.

„Promiň," řekl nešťastně. „Já nerad."

„To nic, už to nebolí," usmála se holčička.

A té radosti, když doma Neotesánek zjistil, že obličej už má úplně celý hladčounký bez jediného kousku kůry.

Píseň „Když jsi kamarád“, melodie stejná jako píseň „Chodím po Broadwayi“

Text:

Když jsi kamarád, tak pojd' si s námi hrát.

Když jsi kamarád, tak pojd' si s námi hrát.

Když jsi kamarád, tak budeš rád, že si s námi můžeš hrát, že nás můžeš napodobovat.

The image shows a musical score for the song "CHODÍM PO BROADWAYI". The title is in large, bold, black letters. Below the title, it says "Autor neznámý" (Unknown author) and "Marcia" (March). To the right of the title, it says "(Doprovod: 1, 4)" (Accompaniment: 1, 4). The score is written on a treble clef staff with a key signature of two sharps (F# and C#) and a common time signature (C). The melody starts with the note G4 (first line, first space). The first measure is marked with a "1." and the word "Cho-dím" written below it. The score includes several guitar chord diagrams: a D major chord (x02321), an A7 chord (x02020), a D7 chord (x02321), and a G major chord (x02332). The melody consists of eighth and quarter notes, with some rests. The score ends with a double bar line.

O nečesaných vláskách

„Hotovo!“ vyběhla Helenka vesele z koupelny a zatleskala ručkama. Zoubky svítily jako perly, tvářičky probuzené chladnou vodou jen zářily a vlásky ... No právě. Dlouhé vlásky rozhodně nebyly Helenčinou chloubou. Helenka se totiž strašně nerada česala. „Au, to tahá!“ nebo „Nech mě, já nechci!“ křičela pokaždé, když se k ní někdo přiblížil s hřebenem v ruce. A kdyby jen to. Vlásky si nechtěla ani mýt. Raději zalezla pod postel, do skříně nebo si narazila kulicha až na nos, a ne a ne ho sundat. A tak měla vlásky zacuchané, rozčepýřené, prostě vypadaly jako stará rozdrbaná rohožka. Málo platné byly všechny prosby i výhrůžky. Nedala si říct.

A pak se to stalo!

Ráno se Helenka probudila a překvapilo ji, že má podivně těžkou hlavu. Divže se jí nekývala pod vlastní vahou od jednoho ramene k druhému. „Co to je?!“ úžasem vykřikla, když spatřila svůj obraz v zrcadle. Na hlavě měla cosi ... obrovského. Byl to neuvěřitelný, velkolepý vlasový útvar. Vypadal jako čínská pagoda, jako prapodivný palác. Kdyby se ho ovšem někdo odvážil zkoumat důkladněji, objevil by důmyslný labyrint, plný komůrek, místnůstek, chodbiček, můstků a sálků. Helenka nevěřicně zírala do zrcadla.

Tu ji na hlavě cosi slabounce štíplo. A po chvíli zase. A zase. Není těžké uhodnout, kdo v tom paláci bydlel. Vešky. A byly to pěkné čiperky, neposedy a treperendy. Jak se Helenka brzy přesvědčila, od rána byly v jednom kole. Pobíhaly po paláci z jedné komůrky do druhé, nahoru dolů. Zastavily se, jen aby Helenku zlehounka štípily, a běžely dál. Pobíhání ustalo až navečer. Hned nato ovšem začalo večerní navštěvování. Kdyby se někdo odvážil počínání vešek zkoumat důkladněji, zjistil by, že se ty malé potvůrky v podvečerních hodinách sesedají v malých sálkách, společně hodují a přitom brebentí, chechtají se a plácají se po malinkých zádech. Helenka to však nevěděla. Slyšela jenom vzdálené hučení a zlobilo ji jejich štípání. Na vlásky - jestli se tomu tak ještě dalo říkat - si přesto nenechala sáhnout.

„No a co,“ řekla umanutě, „palác na hlavě hned tak někdo nemá. Navíc jsem si už dlouho přála mít nějaké domácí zvířátko!“ Byla to ale paličatá holka! Jenže nikdo by to štípání, svědění, hučení a šumění dlouho nevydržel. Vešek bylo den ode dne víc a víc.

Byly drzejší, upovídanejší a hlučnější. Takže nakonec i Helenka přece jen poráženecky zvolala: „Pomoc! Já už nechci!!! " Na řadu přišly šampony, kartáče, hřebeny, nůžky. To byl tanec. To to lítalo.

„Hotovo!" vyběhla Helenka vesele z koupelny a zatleskala ručkama. Zoubky svítily jako perly, tvářičky probuzené chladnou vodou jen zářily a vlásky ... Krátké vlásky jí náramně slušely.

Příloha č. 10

O nečesaných vláskách – grafomotorické cvičení

Průběh: Ve vzduchu před sebou znázorňují děti čáry odshora dolů.

- „Zkusíme si ve vzduchu namalovat obrovský hřeben na dlouhatánské vlasy.“

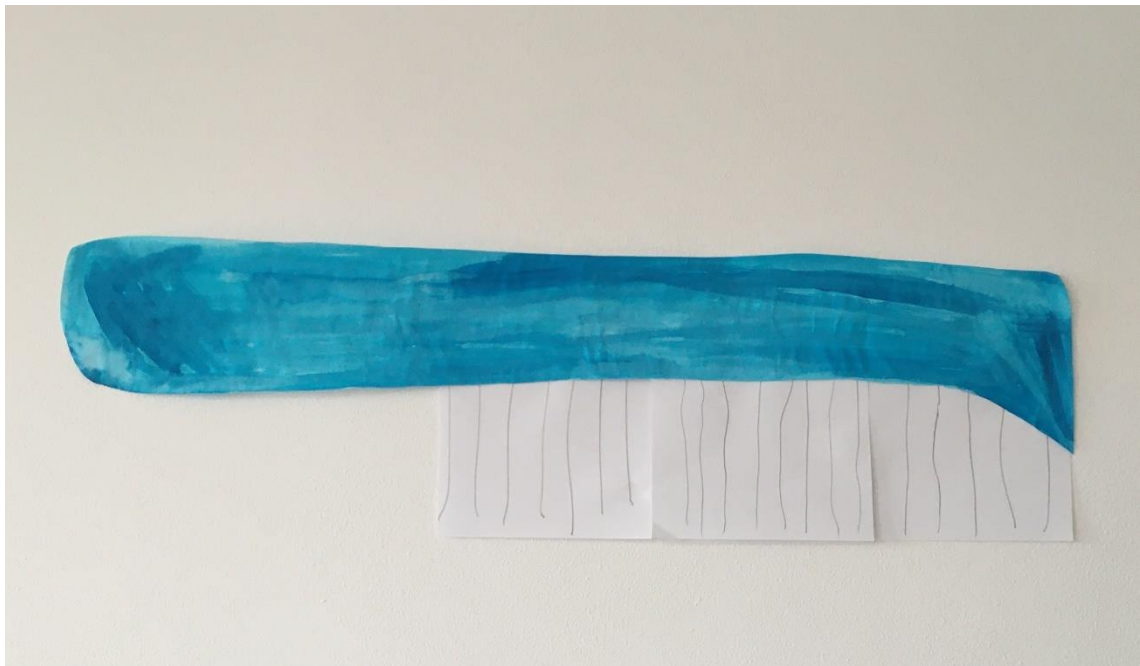
Následuje uvolňování ruky v lokti, opět ve vzduchu před sebou.

- „Teď uděláme o něco menší hřeben, ale pořád ještě příliš velký na naše vlasy.“

Třetím krokem pro uvolnění ruky v prostoru jsou čáry v sedě, v předklonu, na koberec, kdy si děti již uvolní také zápěstí.

- „Pojďte zkusit ještě menší hřeben, namalujeme si ho na koberec. Sedněte si jako já, druhou rukou se pěkně opřete a zkuste namalovat jednu čáru vedle druhé, jako jsou zuby na hřebenu.“

Činnost se přesouvá ke stolu, kde si každé dítě bere, dle instrukcí učitelky, papír formátu A4. Zde zkusí přes celý papír nakreslit stejné čáry, jako na koberec. Výsledné práce slepíme vždy po 4-5 k sobě, aby vznikl dlouhý obrovský hřeben. K němu připevníme část, která drží zuby u sebe a tu následně děti vybarví dle vlastního výběru vodovými barvami.

Zdroj: vlastní

O nevysmrkaném nosu

„Hepčí!“ kýchl Marcel a z nosu mu vyletěla obrovská nudle. „Koukej se vysmrkat, kapesník máš v kapse!“ nařídila maminka, která tušila, kde by mohla nudle skončit. Marcel byl cestovatel a milovník zvířat. Ve své fantazii prošel hory, proplul jezera, řítil se prérií na ztepilém koni, na severním pólu si ochočil ledního medvěda. Zažíval neskutečná dobrodružství, když se s africkými domorodci vypravil na lov lidožravého lva nebo když navracel do moře velryby uvízlé na břehu. Není divu, že mu na tak přízemní záležitosti, jako je tekoucí nos, nezbýval čas. Nejednou se tak nudle ocitla na rukávu, koleni či polštáři. Pravda, nebyl to moc pěkný pohled na odvážného cestovatele s nudlí u nosu. Někdy dokonce kýchl tak mocně, že se mu u nosní dírky udělala bublina. „Marcelku, takový šikovný kluk, ale vysmrkat se neumíš!“ zlobila se maminka. Jenže Marcel jen mávl rukou a vydal se na další odvážnou výpravu k Obřím vodopádům do koupelny. Ten den po poledni si Marcel hrál na balkoně. Pozoroval, jak se holubi - vlastně nádherní ptakoještěři - pošťuchují obrovskými zobáky. Už měl zase rýmu jako trám.

A pak se to stalo!

Kýchl, až se zatřásly okenní tabulky. U nosu se mu objevila bublina. Ale jaká! Megabublina! Ta se začala nafukovat, nafukovat, až byla velká jako balon. Zafoukal vítr. Opřel se do bubliny. Než se Marcel nadál, odlepil se od podlahy a už se vznášel nad domem. Pomóc! chtěl zakřičet, ale hrdlo měl sevřené úzkostí i úžasem. Vítr ho rychle odnášel pryč od domova. Minul zahradu, přeletěl silnici, vznášel se nad lipovou alejí, letěl dál a dál. Lidé na zemi nevěřičně kroutili zakloněnými hlavami: „Co to, proboha, je? Nějaká reklama? Co je to za triky? Že by UFO?“ Jen děti na zahradě mateřské školky hned poznaly, co se děje. „To je Marcel. A má nudli.“ „Vskutku!“ odvětila paní učitelka a běžela telefonovat Marcelově mamince, jestli ví, že jí uletěl chlapec.

Teplý podzimní vítr odvál Marcela až k zoologické zahradě. Přenesl ho nad ptačí voliéru. Sup se poplácal křídlem po hlavě, jako by říkal: Co je tohle za ptáka? Ale to už si to náš usmrkánek mířil k žirafám. Sotva se prosmekl mezi jejich dlouhými krky, pokračoval nad výběh slonů. Slonice Šeherezáda si zrovna sprchovala záda chobotem, a tak Marcel schytl pěknou spršku.

Vtom se vítr stočil a bublina zanesla vzduchoplavce k ledním medvědům. Tady už končila všechna legrace. Medvědi ještě nebyli po obědě. Vztyčili se na zadních a předními tlapami chňapali do vzduchu. Naštěstí naprázdno. Musím honem něco udělat, uvažoval Marcel. Tohle by mohlo špatně skončit. Zvířátka mám rád, ale nenechám se samou láskou sežrat! Co teď? Co teď?! Co s tou nud... Kapesník! blesklo mu hlavou a začal usilovně šátrat v kapsách. „Mám ho!“

Ještě nikdy se z kapesníku tak neradoval. Ze všech sil do něj zatroubil. Hned nato se snesl k zemi. A právě včas. Jen o fous nespadol do jezírka s třímetrovými krokodýly! „To tedy byla výprava!“ vydechl Marcel s očima stále ještě vykulenýma. Není jisté, jestli vydechl nadšením, nebo úlevou. Jisté ovšem je, že od té doby ho s nudlív u nosu už nikdy nikdo neviděl.

O rozvázaných tkaničkách

„Jauvajs!“ sykl Péťa bolestivě a zvedal se ze země. Už zase upadl. „Zatracené tkaničky!“ vztekal se. „Pořád se mi pletou do cesty!“ Bylo to opravdu tak. Kdykoli Péťu někdo potkal, mohl si být jistý, že se za ním potáhnou tkaničky jako hadí ocásky. Byly celé zablácené, věčně o ně zakopával, ale aby si je pořádně zavázal, neměl čas. Zavážu si je ve výtahu! Počkej, až sním to jablko! Vždyť už budu doma! Mně to nevádí! To byly nejčastější výmluvy. Tkaničky zatím nešťastně projížděly prachem, louží, blátem, mokrou trávou, byly skřípnuty, zašlápnuty, přišlápnuty, přejety.

Toho rána Péťa běžel do školy zase na poslední chvíli. Zavazováním tkaniček se pochopitelně nezdržoval. Ovšem přišlápl si je na každém druhém kroku. Nakonec o ně zakopl, upadl a zůstal ležet jak dlouhý tak široký.

A pak se to stalo!

Tkaničky se začaly prodlužovat, natahovat, plazit ... a ovíjet Péťovy nohy jako popínavá rostlina. Péťa leknutím celý zkoprnělý nebyl schopen pohybu. Tkaničky bleskurychle obtočily jeho nohy, trup i ruce. Omotaly celé Péťovo tělo, takže vypadal jako špulka nití. Jen boty a hlava koukaly ven. To je teda krutý, pomyslel si ohromeně Péťa. Ještě víc ho ale vyděsilo zjištění, že už měl být dávno ve škole. S námahou se zvedl ze země. Musím sebou hodit, říkal si. Jenže nebyl schopen udělat jediný krok! že by skok? A hop, hop ... Vida, jde to.

A tak milý Péťa poskakoval parkem, kolem samoobsluhy, kadeřnictví i pošty. Lidé se za ním překvapeně ohlíželi. Starší pán ho - asi v domnění, že jde o nějakou hru - povzbuzoval: „Při-dej! Do to-ho!“ Dlouhosrstý jezevčík Belina, kterého potkával každé ráno, na něj zuřivě hafal a pronásledoval ho až k řeznictví. Tam ho naštěstí zaujalo něco jiného. Péťovi docházely síly. Ještě pár skoků! No tak, Péťo, vzmuž se! Hop, dva, tři. A konečně stojí před školními vraty.

Jenže vrata byla zavřená. Pochopitelně, vyučování už začalo! Jindy by si zazvonil na pana školníka, ale teď měl obě ruce pevně přitisknuté k tělu a nemohl s nimi ani pohnout. Natož zvonit na zvonek. „To jsem tomu dal! To jsem to vymňoukl Zatracené tkaničky!“ Na poslední slova tkaničky odpověděly pevnějším sevřením.

„No jo, jen se nezblázněte," lekl se Péťa. „Já vím, je to moje vina! Neměl jsem vás nechávat rozvázané." Sevření malinko polevilo. „Slibuji, že už vás budu vždycky zavazovat!" dodal rychle, aby si to snad tkaničky nerozmyslely. Ty se ale ani nepohnuly. „Vážně! Ode dneška žádné rozvázané tkaničky!" pronesl rozhodným hlasem. Znělo to tak přesvědčivě, že tkaničky povolily sevření docela, a dokonce se začaly pomalounku odmotávat z Péťova těla!

„Na mě je přece spoleh," popoháněl je Péťa. „Dostal jsem na pamětnou. A poučil jsem se!" mudroval a sledoval, jak se tkaničky pomalu vracejí ke své původní délce. „Tkaničky vždycky jen zavázané!" zvolal a pevně utáhl kličku na jedné i na druhé botě. Uplynul jeden, dva, tři dny a Péťa nosil na botách skutečně předpisové kličky. A čtvrtý den? Čtvrtý den si pořídil boty na suchý zip.

O malém princí

Byl jednou jeden malý princ, který se ale vůbec nechoval královsky. Právě naopak. Rošťačil, lumpačil, neposlouchal. Vyplazoval jazyk na poddané a prováděl všelijaké lotroviny. Princovi královští rodiče jejich vysokovážená veličenstva pan král a paní královna měli spoustu práce s vládnutím a na malého prince jim zbývalo málo času. Proto mu pořídili vychovatele. Vychovatel princí stále říkal, co se má a co se nemá. Jenomže princovi šla jeho slova jedním uchem dovnitř a druhým ven. Pořád zapomínal dělat domácí úkoly a nejraději ze všeho vymýšlel lumpárny. Naléval vodu do bot královským rádcům, dvorním dámám schovával vějíře. Královskému šaškovi ustříhl bambuli a sebral mu rolničky. Přivázal je na samý vrcholek vysoké jedle, která rostla hnedle vedle královského paláce. Pokaždé, když zafoukal vítr, jedle cinkala. Nikdo totiž nedokázal rolničky sundat. A princovi to královští rodiče nedovolili, protože se báli, že z té výšky spadne. Od té doby tedy měli v královské zahradě zvonivý vítr. Malý princ rád zlobil. Ale našla se i celá spousta věcí, které dělal nerad. Nerad se učil, nerad jedl vařenou mrkev, nerad si četl v učených knihách.

A ze všeho nejméně rád měl uklízení. Maminka královna totiž usoudila, že princ je už velký a měl by být taky trochu samostatný. Proto dostal pro začátek za královský úkol sám si uklízet ve svém pokoji. Jenomže princ tak strašně nerad uklízel, že to prostě vůbec nikdy nedělal. A protože neměl malý dětský pokojíček, ale velikánskou dětskou palácovou komnatu, byl jeho nepořádek přímo obrovitý. Když princ něco ve své komnatě někam položil, už to nikdy nenašel. To mu ovšem nevadilo. Pokaždé řekl tatínkovi králi a ten mu ztracenou věc koupil znovu. A tak měl princ ve své komnatě obrovský nepořádek a velikou hromadu úplně stejných hraček a věcí, které mu tatínek král znovu a znovu kupoval. Malý princ byl jednoduše strašlivě rozmazlený.

Jednoho dne se princí stala divná věc. Ráno se jako obvykle probudil, protáhl se, převlékl a chystal se do koupelny. Jenomže se tam nemohl dostat. Z přeplněné skříně vedle jeho postele se vysypala celá obrovitá hora hraček. Vedle na podlaze zase ležely hračky, se kterými si hrál včera před spaním. Hračky byly najednou úplně všude. Nikde nezbývalo místo, kudy by se dalo projít. Princ napřed do hraček strčil a snažil se je posunout kousek stranou, aby se dostal ke dveřím. Nešlo to. Hraček už bylo v komnatě tolik, že se

prostě nikam posunout nedaly. Princ se rozzlobil a začal do nich kopat. Spadlo na něj velikánské autíčko, loutkové divadlo a knížka pohádek. A ještě ke všemu se při tom kopl do palce. Pochopil, že rozbíjením hraček si nijak nepomůže. Pokusil se prorazit si mezi nimi cestu, to se mu také nepovedlo. Neuklizených hraček bylo v komnatě příliš mnoho. Co teď? Princ se začal bát. Jak se dostanu ven? Co když to už nikdy nedokážu a zůstanu tady zavřený? lekl se. Ale nevzdal to. Celé dopoledne se pokoušel projít tím obrovským nepořádkem a najít dveře ven. Měl hlad a žízeň a bylo mu do pláče. Kolem poledne zaslechl odkudsi z dálky hlas svého vychovatele: „Princi! Princi! Kdepak jste?!“ Princ se velice zaradoval. Vychovatel ho hledá, určitě ho najde! „Tady jsem, tady! Pomozte mi, já jsem se ztratil!“ křičel ze všech sil. „Ale princ, já vás v tom nepořádku vůbec nemůžu najít!“ křičel zase vychovatel ode dveří do komnaty. „Asi si napřed budete muset uklidit!“

Princ se bál, že se ze svého nepořádku už nikdy nedostane. Skutečně se tedy pustil do úklidu. Autíčka dával do velkých beden, stavebnicové kostky do krabic, knížky na police. Pomaličku si tak před sebou dělal cestičku ven z toho nesmírného zmatku. Vychovatel mu z druhého konce komnaty pomáhal. Uklízel u vstupních dveří a postupoval směrem k princovi. Celý den až do večera uklízeli princ s vychovatelem tu obrovitou horu hraček. Zlámané tužky, zmačkané obaly od bonbonů, zapomenuté žvýkačky a poztrácené maličkosti. Když se blížila sedmá hodina večerní, našel malý princ konečně cestu ven. Nadšeně padl do náruče svému vychovateli. „Děkuju, děkuju, děkuju,“ jásal princ a byl moc rád, že má tak hodného vychovatele.

Vychovatel hned odvedl malého prince k jeho královským rodičům. Celý den pracně vládli a přitom měli o prince strach. Co kdyby se jim v tom nepořádku dočista ztratil? Princ měl takovou radost z toho, že se zase našel, že se přece jen začal chovat alespoň trochu rozumně. Od té doby si dával velký pozor, aby nenechal nějakou hračku někde jen tak povalovat. Všechny věci, které mu tatínek král koupil hned několikrát, rozdál ostatním dětem. Stal se z něj docela pořádný malý princ.

Královští rodiče zase usoudili, že vládnutí je sice zajímavá věc, ale na druhou stranu kluk přece nemůže růst jako dříví v lese. Rozhodli se tedy, že si práci rozdělí. Jeden den bude vládnout královna a král se bude starat o malého prince a další den si to vymění. Jak se rozhodli, tak také udělali. A konečně zjistili, jak je jim všem spolu dobře.

Příloha č. 14

Říkanka k činnosti „Mytí rukou“, vlastní tvorba

Pepíkova nemoc

Z venku rovnou ke stolu, Pepík by rád svačinu.

Nikde se moc neválel, tak proč by teď zahálel?

Přibližně tak za týden, Pepča nechce už jít ven.

V nose bydlí rýma, těžko se mu dýchá,

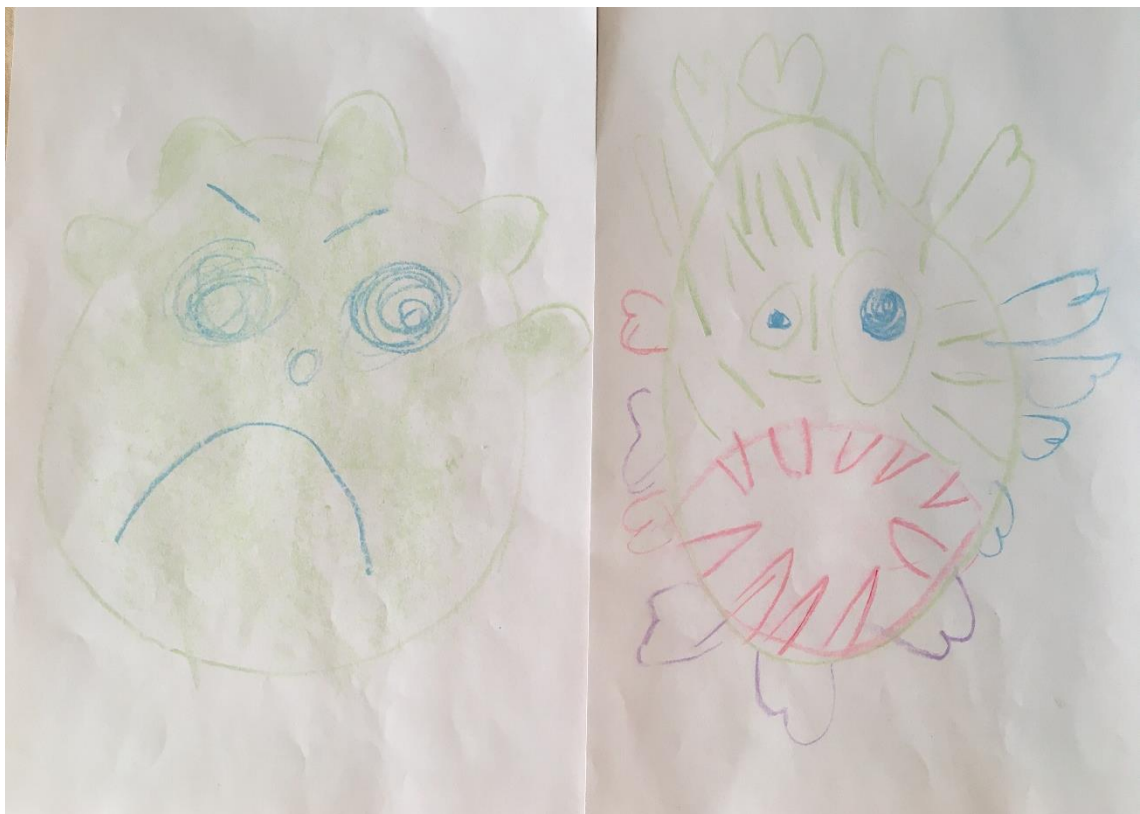
v krku straší bacily a nejsou tam jediný.

Poradí pan doktor Ploc, jak vyléčit zlou nemoc?

„Každý den ber vitamíny a dvě lžičce medicíny.“

Pepík může zase ven až v sobotu za týden.

obr. 7: Bacili

Zdroj: vlastní

Výsledky pozorování jednotlivců sledované skupiny

Kritéria pro vyhodnocování pozorování jednotlivců ve sledované skupině jsou shodná s kritérii v kapitole 3.2 Evaluační kritéria na stranách 29 a 30.

1. Vstupní pozorování - chlapec (4 roky, 2 měsíce)

Na začátku sledovaného období chlapec střídá úchop lžice, občas ji drží koncovou částí v dlani, občas tužkovitě, vkládá ji do úst přední částí, nesrká. Jídlo si spíše nenakrájí samostatně, přestože se snaží. Nejprve si s dopomocí nakrájí vše na malé kousky a pak jí pouze vidličkou nebo lžící. Vidličku drží „tužkovitě“, nůž v dlani, zatím si ještě plete strany (pravou a levou). Příbor po jídle neskládá na talíř, nechává ho po stranách. U stolu hovoří tiše, hovoří i s plnými ústy. S nádobím a příbory manipuluje tiše, nemá problém vyčkat, až dojedí ostatní u stolu. Sedí klidně a neupozorňuje na sebe, po jídle se jde umýt do koupelny, občas je potřeba ho tam vrátit zpět, protože nemá zcela čistá ústa. S ubrouskem utírá i stůl, nejen ústa.

Při příchodu do třídy chlapec nahlas zdraví „dobré ráno“, očima bloudí po okolí a vyhlíží kamarády. Při odchodu ze třídy se loučí „na shledanou“. Oba pozdravy zvládá bez upozornění. Obvykle je potřeba upozornit ho na slůvko „prosím“, pokud něco žádá. Slovo „děkuji“ si již sám ohlíká a používá jej správně. Při dotazování se nejčastěji ptá pomocí slova „co“. Nemá problém s adekvátním požádáním druhého o vypůjčení hračky. Pedagogu oslovuje „paní učitelko“, dospělým osobám vyká, pouze občas se zapomene a po vhodném oslovení následuje věta s tykáním. Děti oslovuje jménem. Při rozhovoru skáče druhým do řeči, ale nijak výrazně – po upozornění dokáže počkat, až bude mít slovo. Konfliktům se vyhýbá. Nemá problém s omluvou druhému, je empatický, občas utěšuje děti, které jsou smutné nebo plačtivé. Bez potíží vyčká až na něj přijde řada.

Na toaletu v MŠ chodí pouze na malou, chodí často a dokáže se obsloužit sám i v případě, že musí vykonat potřebu venku. Samostatně splachuje a myje si ruce. Po příchodu z venku chodí spořádaně na toaletu a myje si ruce. Samostatně se obléká i svléká, požádá o pomoc se zastrkáním trika a občas se zapnutím zipu. Nenosí boty s tkaničkami. Samostatně se vysmrká a vyhodí použitý kapesník do odpadkového koše. Při kýchání je potřeba mu připomenout, aby si zakryl ústa. Dokáže se sám upravit adekvátním

způsobem. Hračky a pracovní prostor uklízí bez obtíží, potřebuje upozornit na některé věci, které by měl do úklidu také zahrnout.

Výstupní pozorování (4 roky, 7 měsíců)

Chlapec nyní volí spíše "tužkovitý" úchop lžice i vidličky. Pravou a levou stranu stále zaměňuje, ale méně často, než tomu bylo na začátku pozorování. Jídlo krájí a rovnou vkládá do úst pouze po připomenutí učitelky. Příbor po jídle skládá na okraj talíře, tak jak to má správně být. Stále hovoří u stolu i s plnými ústy, pokud je hodně soustředěný na rozhovor s ostatními. S ubrouskem již utírá ústa, když ho má k dispozici.

Při pozdravu chlapec častěji navazuje oční kontakt s učitelkou. Slovo „prosím“ při žádosti používá samostatně častěji, pokud na něj zapomene, stačí chvíli vyčkat a hned si vzpomene, co chybělo. Při dotazování volí spíše slovo „co“, ale zapojené vhodně ve větě, např.: „Co jste říkala, paní učitelko?“ Dospělým osobám vyká až na občasné omyly.

Chlapec si již dokáže zastrkat triko do kalhot sám, obvykle i zapne zip, ale stále jsou situace, kdy potřebuje pomoci. Při kýchnutí si již občas zakrývá ústa bez vyzvání, ale ne vždycky. Jeho schopnosti uklidit vše potřebné z pracovního prostoru jsou vázány na jeho pozornost, ale v rámci svých možností je úspěšný.

Závěr

Chlapec si osvojil nejvíce návyků v oblasti etikety při stolování. Vzhledem k jeho věku dosahuje adekvátních dovedností a je vidět, že se ve vývoji konstantně posouvá.

2. Vstupní pozorování - dívka (3 roky 9 měsíců)

Dívka drží lžici „tužkovitě“, vkládá ji do úst přední částí, nesrká. Snaží se pracovat správně příborem, potřebuje však pomoc s krájením masa. Nůž drží správně, vidličku „tužkovitě“ nebo v pěsti, pokud porcuje jídlo. Jídlo si nakrájí dopředu a potom nabírá pouze vidličkou nebo lžící. Po jídle neskládá příbor, žvýká často s otevřenými ústy, protože si do nich vkládá příliš velká sousta. Hovoří u stolu poměrně hlasitě i s plnými ústy. S příbory a nádobím manipuluje tiše, nemá problém počkat, až ostatní dojedí. U stolu sedí klidně, na židli občas sedí rozvaleně, ne moc esteticky. V rámci rozhovoru s dětmi sem tam napodobuje zvířecí zvuky, čímž ruší klidnou atmosféru u jídla (nedělá to schválně, spíše

se nechává unést vyprávěním zážitků a svých znalostí). Po jídle se jde umýt, občas je nutné jí vrátit zpět do koupelny, aby si detailněji umyla ústa. Ubrousek nepoužívá.

Při příchodu do třídy pozdraví obvykle až po výzvě, očima pozoruje dění ve třídě. Při odchodu bez problémů pozdraví „na shledanou“, ale také po výzvě. Používá slovo „prosím“, když se opravdu soustředí na svou žádost, jinak používá slovo „chci“. Přirozeně poděkuje, když něco dostane. Pokud si chce půjčit hračku nebo věc, která není vybavením MŠ, slušně požádá. Všem v mateřské škole tyká, včetně dospělých osob, přestože je správně oslovuje „paní učitelko / paní kuchařko ...“. V rámci rozhovoru určitou dobu dokáže čekat, až dostane slovo, ale stává se, že trvá-li to moc dlouho (z jejího pohledu), ztratí zájem. Konfliktům se vyhýbá nebo je řeší slovně bez dopomoci učitelky. S omluvou má problém, pouze když se cítí ukřivděně. Bez potíží vyčká, až na ni přijde řada.

Samostatně se obslouží na toaletě po malé potřebě, po velké potřebuje pomoc dospělé osoby. Samostatně splachuje a myje si ruce. V rámci denního režimu si automaticky myje ruce v situacích, které to vyžadují. Nerada se obléká a svléká, když se jde ven. Obvykle se obléká mezi posledními a spoléhá na pomoc učitelky. Brzy ztratí trpělivost a naštvě se, že jí něco nejde. Pokud má dostatek prostoru, nakonec se zvládne svléknout z větší části sama. Při oblékání potřebuje pomoci s většími zipy, s kšandami a se zapínáním bot. Místo smrkání si nos pouze utře, kapesník hodí do odpadkového koše. Při kýchání si zakryje ústa rukou, ale následně si ji nejde umýt (utře si dlaň do oblečení). Má zájem se dle svých možností upravit, je zdatná v uklízení hraček, o něco méně v úklidu pracovní plochy.

Výstupní pozorování (4 roky, 2 měsíce)

Dívka se již snaží více pouštět do samostatného krájení pokrmu, vidličku drží častěji jako tužku, a ne v pěsti jako dříve. Žvýká již víceméně se zavřenými ústy, ale stále si do nich vkládá velká sousta. U jídla se celkově zklidnila, nespěchá, hovoří tišeji až na výjimky. Vzhledem k pomalejšímu tempu jídla příbor rovnou odnáší, téměř ho neodkládá na talíř a pokud, tak ne vždy správně. Ubrouskem si utírá ústa.

Při příchodu zdraví s větším nadšením, docela samostatně, očima stále sleduje hlavně dění ve třídě. Dívka si osvojila slovo „prosím“ při žádosti, potřebuje ale pomoci

s formulací otázky jako věty. V komunikaci s dospělými osobami stále volí převážně tykání.

Při velké potřebě je potřeba dopomoci s utíráním. S oblékáním se vyvinula situace tak, že dívka vadí zejména nedostatek prostoru na převlékání, který má v šatně k dispozici. Pokud tedy má pocit, že se na ni tlačí, bývá naštvaná. Při nastavení vhodných podmínek se dokáže dívka nyní samostatně svléknout. Při oblékání potřebuje dopomoc se stejnými věcmi jako na začátku pozorování. Snaží se samostatně dostatečně vysmrkat, ale je potřeba ještě trocha trénování. Pokud si poprská ruce při kýchání, jde si je automaticky umýt. Úklid pracovní plochy zůstal na stejné úrovni, jako tomu bylo na začátku.

Závěr

Dívka se posunula si osvojila návyky ve všech oblastech. Nejméně se posunula v etiketě v rámci komunikace, nejvíce v etiketě při stolování. V oblasti sebeobsluhy se spíše odhalilo, že obtíž byla v tom, jak dívka přistupovala v úkonům jako je oblékání. Vzhledem k jejímu věku dosahuje odpovídající úrovni v jednotlivých oblastech.

3. Vstupní pozorování – chlapec (5 let, 3 měsíce)

Lžící drží v pěsti, směruje ji palcem, vkládá ji do úst z boku a často srká. Příbor často drží často opačně, ale nechá si poradit, v jaké ruce má správně držet nůž a v jaké vidličku. Nůž i vidličku drží spíše v pěsti, krájí jídlo samostatně, ale ne moc zručně – bryndá okolo talíře. Jídlo vkládá při krájení rovnou do úst. Občas si dopomáhá prsty při nabírání jídla na vidličku. Po jídle neskládá příbor na talíř. Žvýká s otevřenými ústy, protože do nich vkládá velké kusy jídla (občas mu i kouká ven, například kus knedlíku). Hovoří velice nahlas, je slyšet hlasitě u všech stolů. Mluví s jídlem v ústech. S nádobím a příbory manipuluje poměrně hlasitě, hraje si s nimi při čekání na jídlo. Má problém počkat, až dojedí ostatní u stolu i při čekání na jídlo. Nesedí klidně, denně od stolu odchází za jinými dětmi nebo učitelkami, aby jim něco sdělil. Někdy se stane, že zalezle až pod stůl. S jídlem si hraje - z rýže staví přehradu pro omáčku, snaží se vymodelovat různé věci z krajíce chleba. Po jídle se jde automaticky umýt, ale triko mívá ušpiněné od jídla. S ubrouskem utírá hlavně nečistoty na stole, příbor odkládá na stůl.

Při příchodu automaticky zdraví „dobrý den“, při odchodu je občas potřeba ho upozornit, jinak odejde ze třídy bez pozdravu, zatímco si paní učitelka vyměňuje informace s matkou. Pokud o něco žádá, automaticky volí slovo „prosím“, s výrazem „děkuji“ často otálí, dokud ho někdo nevyzve. V rámci dotazování volí slova „co“ a „cože“. Dokáže moc hezky, slušně požádat, pokud si chce půjčit hračku od druhého dítěte nebo pomůcky od paní učitelky. Dospělé osoby oslovuje vhodným způsobem „paní učitelko“...ale následně jim tyká. Některé děti ve třídě oslovuje jménem, u dalších si jména nepamatuje, tak na ně volá neurčitým způsobem. Při rozhovoru skáče druhým poměrně frekventovaně do řeči nebo se diskuse neúčastní. Při konfliktu reaguje fyzicky a hlasitým křikem (i nadávkami). Nemá sebemenší problém se druhému omluvit, dokonce u toho sám začne plakat, že způsobil újmu. S čekáním, až na něj přijde řada, má výrazné potíže.

Na toaletě se obslouží sám při malé potřebě, při velké potřebuje motivovat učitelkou, aby se utřel a následně zkontrolovat. Splachuje automaticky (nejen svůj záchod), na mytí rukou je chlapce nutné často upozorňovat. Ruce si myje společně s celou třídou, ale nechápe, že ruce si myje až před odchodem z koupelny. Při oblékání i svlékání není samostatný, vyžaduje pomoc dospělého, rychle se začne rozčilovat, zpochybňovat své schopnosti ...často dojde až do hysterického pláče. Neumí si zapnout zip, ani zavázat tkaničky. Kapesníkem si utře nos, ale nevysmrká se dostatečně, odnáší ho do odpadkového koše. Při kýchání si zakryje ústa rukou, ale následně si je utře do kalhot nebo si ústa často nezakryje vůbec. S úpravou zevnějšku si hlavu nedělá, úklidu hraček se snaží vyhýbat a věnuje se mu pouze pod dohledem dospělé osoby.

Výstupní pozorování (5 let, 8 měsíců)

Chlapec se snaží cíleně o správné držení příboru, zatím je nemá zautomatizované, ale směřuje k tomu. Již nepoužívá k nabírání jídla prsty. Do úst stále vkládá příliš velká sousta, pokud má pocit, že ho neregistruje paní učitelka. Je stále dost hlučný u stolování a nevydrží sedět v klidu. Ubrouskem mimo úst utírá také své okolí na stole a chodí jej vyhodit do koše, následně si bere další nový. Příbor nechává položený na talíři, ne však správně podle etikety.

Při odchodu již zdraví automaticky „na shledanou“ a rovnou odchází ze třídy, na to, až matka dohovří s učitelkou, nečeká. Chlapec si osvojil lépe výraz „děkuji“, ale jde mu to

spíše ve skupině, kde odkouká reakci ostatních. Při dotazování stále převládá výraz „co“ zapojený do věty, po upozornění bez problémů zopakuje výraz „prosím“ ve vhodných situacích. Situace s tykáním dospělým osobám se částečně zlepšila, ale není to stoprocentní. Někdy volí tykání, jindy vykání, nemá v tom zcela jasno. Pamatuje si více jmen dětí a také je používá. Při diskusi zvládá neskákat ostatním do řeči, pokud má fyzický kontakt s paní učitelkou (obvykle si jde sednout na klín). Při konfliktu volí převážně slovní variantu řešení, ale dost hlučnou s nevhodnými výrazy. Celkově se však projevy chlapce zklidnily, přinejmenším z hlediska hladiny jejich hlasitosti.

Při velké potřebě se utírá sám, ale je znát, že je zmatený z toho, že se to od něj očekává. Pravděpodobně má z domova jinou zkušenost než z mateřské školy. Mytí rukou je u chlapce více automatické než na začátku pozorování, raději si umyje ruce dvakrát, než aby to zanedbal. Svlékání i oblékání stále doprovází hlučný projev chlapce a vyžadování pozornosti učitelky. Při poskytnutí potřebného prostoru se chlapec samostatně svlékne, přestože se dožaduje pomoci křikem. Dokáže se částečně samostatně obléct bez zapnutí zipů a zavázání tkaniček. Smrkání je stále nedostatečné i přes jeho snahu, na umytí rukou po kýchání potřebuje upozornit. Návyk uklízení hraček se nijak neposunul.

Závěr

Chlapec se posunul v etiketě při stolování, ale dosažení adekvátních návyků vyžaduje ještě značné úsilí. V oblasti komunikace je znatelný určitý posun, který má vliv na celou skupinu dětí. Celková hra dětí i další aktivity mají klidnější průběh, protože styl, jakým se chlapec choval, byl velice hlučný a někteří citlivější jedinci se necítili v jeho přítomnosti dobře. V oblasti sebeobsluhy se chlapec posunul nejméně ze sledovaných částí. Velkou pozornost upoutávají projevy doprovázející oblékání, z hlediska osvojení dovednosti je však (za správných podmínek) pozorovatelný posun.

4. Vstupní pozorování – dívka (6 let 4 měsíce)

Dívka drží lžičku správně, dává ji do úst přední částí. Nůž drží v pravé ruce správným úchopem v dlani, vidličku má v levé ruce a drží ji jako tužku. Na strany držení příboru se dotazuje pravidelně učitelky. Jídlo krájí dopředu a potom ho teprve konzumuje, většinu času však drží v rukou oba příbory. Po jídle příbory nepokládá na talíř. Ne vždy žvýká se

zavřenými ústy a také hovoří, i když má v ústech jídlo. U stolu obvykle hovoří tiše, s příbory i talíři manipuluje bez hluku. Většinou je mezi posledními, kteří dojdají, takže u stolu nemusí čekat na ostatní. Sedí klidně, až na výjimky na sebe neupozorňuje nevhodnými způsoby. Po jídle se jde automaticky umýt do koupelny, pokud se při jídle něco omylem dostane na stůl, jde si pro hadr a utře to. Ubrousek nepoužívá.

Při příchodu i při odchodu samostatně zdraví vhodným způsobem, na pozdrav odpovídá bez otálení. Automaticky používá slova „prosím“ a „děkuji“. Při dotazování užívá tázací výrazy „co“ a „cože“. Dokáže slušně požádat, když si chce něco vypůjčit. Dospělé osoby oslovuje převážně vhodným způsobem, občas ale také křestním jménem, následně užívá tykání v komunikaci s nimi. Kamarády oslovuje jménem. V rozhovoru se chová vyspěle, nechá druhého domluvit, naslouchá a neskáče téměř vůbec do řeči. Konfliktům se obvykle vyhýbá, ale když je nějakého přeci jen součástí, reaguje slovně (až na výjimky konfliktu s vlastním bratrem - rychlé vystupňování s fyzickým útokem nebo obranou). Dokáže se druhému omluvit za způsobenou újmu. Bez potíží vyčká, až na ni přijde řada.

Samostatně se obslouží na toaletě při malé i velké potřebě a spláchne. Občas je potřeba upozornit dívku na umytí rukou. Když si jde umýt ruce s celou skupinou dětí, není žádný problém. Samostatně se dokáže obléct, zakasat si triko (urovnat ponožky i zastrkat rukavice). Boty s tkaničkami nenosí. Samostatně se také svléká a ukládá oblečení do skříňky. Umí správně používat kapesník, následně ho odnese do koše. Při kýchání si zakryje ústa předloktím. Umí se velice zručně upravit i učesat vlasy. Samostatně uklízí hračky i pracovní plochu (nejen po sobě).

Výstupní hodnocení (6 let, 9 měsíců)

Dívka nyní krájí jídlo a rovnou je vkládá do úst, na správnost stran, kam patří příbor, se téměř už nedotazuje. Žvýká se zavřenými ústy, pokud hovoří, tak tomu tak nemusí být. Po jídle skládá příbor správně na talíř, i když bývá u stolu poslední a mohla by ho rovnou odnášet. Ubrouskem utírá hlavně ústa, ale stává se, že ho použije i na menší nečistoty na stole ve svém blízkém okolí.

Při dotazování stále používá výraz „co“, ale převážně zakomponovaný vhodně do věty. Méně často si vzpomene i na výraz „prosím“ a použije ho. V komunikaci s dospělými čím dál více využívá formu vykání, ale nemá ji ještě zcela zautomatizovanou. Snaží se vyhýbat

také konfliktům se svým bratrem, a pokud pociťuje bezprávi nebo se cítí ohroženě, vyhledává pomoc učitelky.

Podle pozorování si dívka již osvojila automatické mytí rukou po toaletě. Zbytek návyků v oblasti sebeobsluhy zvládala již při vstupním pozorování.

Závěr

Dívka je velice schopná ve všech třech pozorovaných oblastech etikety. V pravidlech komunikace dle etikety je ještě na čem pracovat, ale jedná se pouze o drobné zlepšení v oblasti vyjadřování. Z hlediska věku dívka dosahuje očekávaných dovedností etikety.

5. Vstupní pozorování – dívka (4 roky, 10 měsíců)

Lžící drží jako tužku, vkládá ji správně do úst. Nůž drží správně v dlani pravé ruky, vidličku stejně jako lžící. Jídlo krájí a rovnou je vkládá do úst, když skončí, odkládá příbor na talíř bez rozmyslu tak, jak to zrovna vyjde. Občas žvýká s otevřenými ústy, při reakci učitelky to napraví. U stolu hovoří tiše, často ale s jídlem v ústech. Manipuluje tiše s příborem i s nádobím, v klidu vyčkává na ostatní u stolu. Sedí klidně a neupozorňuje na sebe nevhodnými způsoby. Po jídle se zvládá dobře umýt v koupelně, když potřebuje pomoci s umazaným oblečením, požádá o pomoc. Ubrousek spíše nepoužívá.

Samostatně zdraví při příchodu „dobrý den“ i při odchodu „na shledanou“, zdraví také děti, když odchází domů ze hry. Slušně požádá, když si chce něco půjčit. Při dotazu používá slovo „co“. Dospělé osoby oslovuje správně, následně jim ale tyká. Vrstevníky oslovuje jménem, konflikty řeší slovně. Dokáže se druhému bez problémů omluvit, bez obtíží vyčkává, až bude na řadě.

Samostatně se obslouží na toaletě při malé potřebě, při velké potřebuje asistenci učitelky. Záchod splachuje a myje si ruce ve všech potřebných situacích automaticky. Samostatně se svléká i obléká, umí zapnout zipy i zavázat tkaničky. Umí se vysmrkat, ale kapesník nenosí ihned do odpadkového koše, nechává si ho v dosahu k dalšímu použití. Při kašli si ústa zakryje dlaní, tu následně utře do kalhot. Umí se dobře upravit, učesat si vlasy i udělat si culík. Bez problémů po sobě uklízí hračky i pracovní prostor.

Výstupní pozorování (5 let, 3 měsíce)

Dívka si osvojila odkládání příboru správným způsobem, podle pozorování, zejména díky vzájemné komunikaci s ostatními dětmi u stolu. Žvýká spíše se zavřenými ústy, pokud zrovna nehovoří. Ubrousek používá k utírání úst.

Při dotazu využívá zejména variace vět typu „Co jsi říkal?“, výrazu „prosím“ v rámci otázky se spíše vyhýbá. Dospělým osobám se dívka učí vykat, pokud se soustředí, jde jí to dobře.

Při velké potřebě na toaletě se již obsluhuje sama, ale občas podle vlastního uvážení ještě vyžaduje kontrolu paní učitelky. Na odnášení kapesníku je potřeba dívku stále upozorňovat. Při umokření ruky při kýchání si ji jde již automaticky utřít do kapesníku a ten po upozornění učitelky vyhodí do koše.

Závěr

Dívka ovládala pravidla společenského chování, až na menší výjimky, již při vstupním pozorování. V některých slabých stránkách se dokázala během pololetí zlepšit. Není toho mnoho, co je potřeba dále trénovat. Dívka vzhledem k věku ovládá očekávané kompetence v oblasti etikety.

6. Vstupní pozorování – chlapec (6 let 4 měsíce)

Chlapec drží lžící v pěsti a vkládá ji do úst z boku (jako bagr). Nůž drží automaticky v pravé ruce, ale opět stejně jako lžící, podobně i vidličku. Pokrm si nakrájí dopředu a potom ho jí lžící nebo vidličkou. Příbor nechává rozložený po stranách talíře. Žvýká s otevřenými ústy, hovoří i s jídlem v ústech. S příborem a nádobím nemanipuluje dostatečně tiše, s příbory si při čekání na pokrm hraje. Na ostatní u stolu dokáže čekat, pokud je zapojen do rozhovoru s dětmi. U stolu poměrně klidně, ale válí se po opěradle a při špatné náladě se sesouvá i na zem vedle židle. U chlapce se objevuje i vyrušování nevhodnými zvuky nebo slovy, které k jídlu nepatří. Ubrouskem si utírá ústa poněkud neobratně, příbor nechává po obou stranách talíře.

Při příchodu do třídy často nepozdraví vůbec, vzhledem k jeho nedobrému rannímu naladění, nebo pozdraví „dobrý den“ s hlavou zavrtanou do matčina oblečení.

Při odchodu se samostatně loučí „na shledanou“, s dětmi se nevíta ani neloučí. Poměrně automaticky používá slova „prosím“ a „děkuji“. Při dotazování užívá slovo „co“. Dokáže slušně požádat, chce-li si něco půjčit. Dospělé osoby oslovuje vhodným způsobem, následně jim tyká. Kamarády oslovuje jménem, při rozhovoru výrazně skáče do řeči a má problém počkat až druhý domluví. V konfliktech reaguje velice rychle fyzicky i hlasitě slovně. Mívá problémy s omluvou druhým, sám je nadměru vyžaduje. Není příliš trpělivý při čekání, až na něj přijde řada, obvykle u toho značně vyrušuje.

Chlapec se samostatně obslouží na toaletě při velké i malé potřebě, záchod splachuje automaticky a myje si ruce. Společně se skupinou dětí si myje ruce vždy, když je to potřeba. Dokáže se samostatně svléct, s oblékáním se loudá a potřebuje častěji pomoci s botami, kšandami apod. Boty na tkaničky nenosí. Umí použít kapesník správným způsobem a následně ho odnáší do odpadkového koše. Při kýchání si zakrývá ústa předloktím. Na úpravu zevnějšku příliš nedbá, nezdržuje se tím. Při úklidu hraček je úmyslně pomalý, při úklidu pracovní plochy např. po výtvarné činnosti je neobvykle nápomocný a schopný.

Výstupní pozorování (6 let, 9 měsíců)

Chlapec ví, jak má držet lžící (vidličku), ale chytne si to „tužkovitě“ pouze po upozornění učitelky. Sám ji bere do ruky pořád stejně. Jeho návyky u stolu velice reflektují jeho emoční rozpoložení. V dobré náladě se snaží dodržovat pravidla etikety, krájené jídlo rovnou vkládat do úst, sedět hezky tiše u stolu, vhodně komunikovat s ostatními, nehrát si s příborem. Stále žvýká s otevřenými ústy, zlepšuje se však v tom, že se snaží hovořit až když dožvýká a spolkne jídlo. S ubrouskem si počíná stále neobratně, ale v rámci svých možností. Příbor odkládá stále stejným způsobem.

Chlapec již zdraví samostatně, ale jeho pohled nesměřuje do očí toho, koho zdraví. Nově si užívá zdravení kamarádů, hlavně při odchodu ze třídy. Při dotazování stále užívá výraz „co“. Částečně zvládá vykat dospělým osobám, občas se mu to ještě poplete. Méně skáče druhým do rozhovoru, snaží se ovládat a počkat až dostane slovo. Fyzické reakce v konfliktních situacích vyměnil chlapec spíše za slovní, znatelně při tom však zvyšuje hlas na ostatní. Zdá se, že již dokáže vyčkat, až na něj přijde řada, zejména proto, že se zabaví rozhovorem s někým dalším.

V oblasti sebeobsluhy se nic významně nezměnilo.

Závěr

Chlapec se nejvíce posunul v oblasti komunikace, dále pak v etiketě při stolování. Jeho návyky stále nejsou zcela odpovídající jeho věku a je zde vidět velká propojenost v jeho chování a jednání a emočním naladění.

7. Vstupní pozorování – chlapec (4 roky, 10 měsíců)

Chlapec drží lžičku v pěsti, vkládá ji do úst bokem, po upozornění učitelky samostatně napraví úchop. Nůž drží koncem v dlani v pravé ruce, vidličku v levé ruce stejně jako lžičku. Jídlo krájí a rovnou je vkládá do úst, po jídle nechá příbor položený na talíři náhodně, jak to zrovna vyjde. Žvýká se zavřenými ústy a hovoří s prázdnými ústy. S nádobím manipuluje tiše, s příborem si před jídlem hraje, což dělá poměrně hluk. Dokáže bez problémů vyčkat, až dojedí ostatní u stolu. Nesedí klidně na židli, ale obědvá spořádaně. Po jídle zkontroluje, zda je čistý a v případě potřeby to napraví. Když něco vyleje na stůl, utře to hadrem. Ubrousek používá na utírání úst.

Při příchodu i odchodu samostatně zdraví vhodným způsobem, svůj pozdrav směřuje i k dětem, nejen k dospělým osobám. Používá automaticky slova „prosím“ a „děkuji“. V případě dotazování volí výraz „co“. Umí slušně požádat, pokud si chce něco půjčit od dětí nebo od učitelky. Dospělé osoby oslovuje vhodným způsobem, následně jim však tyká. Při rozhovoru má problém se skákáním do řeči, po upozornění se však snaží ovládat. V konfliktu reaguje slovně a jde pro pomoc za dospělou osobou. Dokáže se omluvit bez potíží a vyčkat až na něj přijde řada, i když v projevech těla je zjevná nedočkavost.

Samostatně se obslouží na toaletě při malé i velké potřebě, ale zapomíná spláchnout. Ruce si myje automaticky v potřebných situacích (po WC, po pobytu venku, před jídlem). Umí používat kapesník a následně ho vyhazuje do odpadkového koše. Při kýchní si zakrývá ústa předloktím, zvládá se upravit podle potřeby. Dokáže se samostatně svléct i obléct včetně zapnutí zipů, boty na tkaničky nenosí. Aktivně po sobě uklízí hračky i pracovní plochu.

Výstupní pozorování (5 let, 3 měsíce)

Chlapec si již osvojil „tužkovitý“ úchop lžice (vidličky) i bez potřeby upozornění učitelkou. S příborem si občas ještě hraje, ale dojde mu, že by neměl při pouhém pohledu dospělé osoby. Po jídle jej stále nechává na talíři náhodně.

V případě dotazování užívá slovo „co“ vhodně zapojené do věty, občas užívá u výraz „prosím“. Zvládá čím dál lépe neskákat druhým do řeči, na jeho projevech je vidět, že se musí přemáhat. Dospělým již vyká, občas si to ale neuvědomí a sklouzne zpět k tykání.

Při používání toalety se zlepšil chlapec v návyku splachování

Závěr

Chlapec zvládal většinu pravidel etikety ve všech sledovaných oblastech již při vstupním pozorování. Ve svých nedostatcích se vesměs zlepšil, i když ne vždy na stoprocentní úroveň, což je normální. Chlapec ovládá pravidla etikety naprosto dle očekávání vzhledem ke svému věku.

8. Vstupní pozorování - dívka (3 roky 7 měsíců)

Lžící drží v pěsti a vkládá ji do úst přední částí. Nůž spíše nevyužívá, jídlo si nechává nakrájet od dospělé osoby. Vidličku drží podobně jako lžící, ale nechá si upravit úchop od učitelky. Po jídle nechává příbor olíznutý, položený vedle talíře. Žvýká malá sousta se zavřenými ústy, u jídla nemluví. Se nádobím i příbory manipuluje velice tiše, vzhledem k jejímu tempu při jídle nikdy nečeká, až dojedí ostatní (bývá poslední). Sedí u stolu klidně, neupozorňuje na sebe. Po jídle se umyje v koupelně, ubrousek nepoužívá.

Při příchodu nechce zdravít slovně, vybírá si pozdrav pomocí gesta. Když odchází ze třídy, pozdraví „papa“. Používá slova „prosím“ i „děkuji“, ale dává si na čas, než je vysloví. Při dotazu používá slovo „co“, dokáže slušně požádat, když si půjčuje hračky. Dospělým osobám vyká a oslovuje je vhodným způsobem. Při rozhovoru neskáče druhému do řeči, naopak se poměrně málo vyjadřuje. V konfliktech se neocitá, nemá problém omluvit se ani vyčkat.

Dívka se samostatně obslouží na toaletě při vykonávání malé potřeby, na velkou v MŠ nechodí ...následně po sobě spláchne. Ruce si myje pečlivě v potřebných situacích.

Potřebuje asistenci dospělého s oblékáním i se svlékáním (podržet mikinu, zapnout bundu, navléknout rukavice), boty s tkaničkami nenosí. Kapesníkem si nos pouze utírá, nesmrká, následně ho jde na vyzvu učitelky vyhodit do koše. Při kýchnutí si zakrývá ústa předloktím. Automaticky si po sobě uklízí hračky i pracovní prostor.

Výstupní pozorování (4 roky)

Dívka již drží lžící (i vidličku) stejně jako tužku. Snaží se krájet nožem měkké pokrmy, jako je knedlík, brambory atd. Stále krájí pokrm dopředu a následně používá ke konzumaci pouze vidličku nebo lžící. Příbor složí na talíř tak, jak to je správně, po vyzvání učitelkou. Ubrouskem si opatrně utírá ústa.

Při příchodu se stále snaží vyhnout verbálnímu projevu, občas použije výraz „dobrý den“. Neverbální pozdrav pomocí gesta jí nedělá žádný problém. Při odchodu s vyhýbá pozdravu „na shledanou“ a stále zdraví „papa“. Při dotazování používá slovo „co“ společně s oslovením. Dívka se již osmělila ve vyjadřování, ale mluví tiše a až po výzvě.

Zvládá více úkonů v rámci převlékání, ale dává si s nimi na čas. Stále je nutná dopomoc se zapínáním zipů apod. Při používání kapesníku se snaží smrkat, ale ještě to nezvládá moc dobře.

Závěr

Dívka se nejvíce posunula v dovednostech v oblasti etikety při stolování. Největší problém jí dělá adekvátní pozdrav, přesto je znatelná snaha. Vzhledem k věku dívky se nezdá, že by měla nějaké podstatné nedostatky v oblasti návyků a dovedností v jednotlivých oblastech etikety a samostatnosti.

9. Vstupní pozorování – chlapec (4 roky, 10 měsíců)

Chlapec drží lžící jako tužku a vkládá ji do úst přední částí. Nůž bere automaticky do pravé ruky, drží ho stejně jako vidličku, kterou má v levé ruce a drží ji „tužkovitě“. Jídlo si krájí částečně dopředu a poté odkládá nůž. Po jídle nechává příbor položený na talíři po stranách. Žvýká se zavřenými ústy, pokud zrovna nehovoří s jídlem v ústech. U stolu hovoří občas hlasitěji s nádobím a příbory manipuluje tiše. Dokáže bez problému vyčkat, než dojedí ostatní u stolu. Nesedí u jídla vyloženě klidně, rozhazuje rukami a výrazně

gestikuluje. Jinak na sebe nijak úmyslně neupozorňuje. Po jídle se jde automaticky umýt, ubrouskem utírá ústa.

Při příchodu hlasitě zdraví „dobrý den“, „ahoj“ pokud je v dosahu jeho kamarád. Na pozdrav odpovídá také pozdravem, při odchodu se hlasitě loučí „na shledanou“. Slovo „prosím“ používá spíše po vyzvání, „děkuji“ již automaticky. V rámci dotazování volí „co“ nebo „cože“. Umí slušně požádat, pokud si chce něco vypůjčit, oslovuje kamarády jménem. Dospělé osoby oslovuje adekvátním způsobem a vyká jim. Při rozhovoru občas skáče do řeči, ale nechá si to vysvětlit a pak se už hlídá. V konfliktních situacích obvykle nefiguruje. Dokáže se druhému omluvit po způsobené újmě, dělá to automaticky. Bez potíží vyčká, než bude na řadě.

Na toaletě se obsluhuje samostatně při malé i velké potřebě, občas zapomene spláchnout. Ruce si myje pečlivě, když je potřeba. Dokáže se samostatně svléct a oblečení uklidit do skříňky. Samostatně se také obléká, zapíná si zipy, natahuje rukavice ...boty s tkaničkami nenosí. Používá správně kapesník, následně ho vyhazuje do koše. Při kýchání si zakrývá ústa rukou, kterou podle potřeby utírá do kapesníku. Dle svých možností se upraví, automaticky po sobě uklízí hračky i pracovní plochu.

Výstupní pozorování (5 let, 3 měsíce)

Chlapec se při stolování zřetelně zklidnil, příbor drží stejně jako na začátku pozorování, jídlo krájí a rovnou je vkládá do úst. Sám od sebe nechává příbor odložený po stranách talíře, po upomenutí učitelkou nebo někým u stolu ví, jak to napravit. Obvykle si dává záležet na tom, aby hovořil s prázdnými ústy. Gestikulaci u stolu má chlapec stále dost výraznou.

V rámci dotazování volí výraz „co“ společně s oslovením („Co, Páto?“). Stále občas skáče do řeči druhým.

V oblasti sebeobsluhy se nic nezměnilo.

Závěr

Chlapec dosahovat dobrých výsledků již při vstupním pozorování. Jeho návyky v rámci sebeobsluhy splňují téměř všechny očekávané výstupy. Nejvíce prostoru ke zlepšení bylo v oblasti etikety při stolování, kde se chlapec v několika návycích zdokonalil. Chlapcovi projevy jsou odpovídající jeho věku.

10. Vstupní pozorování – chlapec (6 let 7 měsíců)

Chlapec drží lžici v pěsti, vkládá jí do úst přední částí. Při upozornění učitelky se snaží chytit lžici jako tužku, ale nepodaří se mu to bez manuální dopomoci. Nůž dává automaticky do pravé ruky, vidličku do levé, s úchopem vidličky má ale stejný problém jako u lžice, nůž automaticky drží v dlani. Jídlo si krájí po částech dopředu, pak je jí pouze vidličkou. Žvýká obvykle s otevřenými ústy, ani upozornění učitelky nepomáhá. Často hovoří s jídlem v ústech. U stolu hovoří tiše, ale často volí nevhodná témata k hovoru, občas se přikloní i ke sprostým slovům. S nádobím manipuluje tiše, po jídle se automaticky očistí. Ubrousek nepoužívá. Po jídle příbor odkládá na talíř tak, jak to zrovna vyjde.

Při příchodu i odchodu zdraví adekvátním způsobem, ale občas čeká na výzvu rodiče nebo učitelky. Zdraví také vrstevníky, jsou-li v dosahu. Slova „prosím“ a „děkuji“ používá spíše po výzvě, při dotazování říká převážně slovo „cože“. Dokáže adekvátně požádat, pokud si chce něco půjčit. Dospělé osoby oslovuje správně (paní učitelko, paní kuchařko, ...) a vyká jim. Kamarády spíše neoslovuje jménem, ale slovem „hele“. Při rozhovoru poměrně skáče druhým do řeči, ale nechá se zastavit domluvou. Při konfliktu reaguje vůči druhým slovně, sám vůči sobě pak fyzicky. Dokáže se omluvit, i když v jeho výrazu je často znatelná nelibost. Bez potíží dokáže vyčkat až přijde na řadu.

Na toaletě se obsluhuje samostatně, zapomíná však spláchnout. Ruce si myje společně se skupinou dalších dětí, spíše si je jen oplachuje (vynechává mýdlo). Dokáže se samostatně svléct i obléct, ačkoliv mu to zabírá více času. Boty na tkaničky nenosí. Dokáže se samostatně vysmrkat a kapesník odnáší do odpadkového koše. Při kýchání si zakrývá ústa rukou, občas na to ale zapomene. Umí se dle svých možností upravit, uklidit si po sobě hračky i pracovní plochu.

Výstupní pozorování (7 let)

Chlapci se stále nedaří zautomatizovat si úchop lžice (vidličky) jako tužku. K této variantě úchopu je směřován vzhledem k tomu, že se zdá být bližší jeho aktuálnímu úchopu lžice, když se jí snaží chytit „tužkovitě“. Až na výjimky již nehovoří s plnými ústy. Problém s nevhodnými tématy nevymizel, ačkoliv ho na to upozorňují i ostatní děti u stolu a následuje, že se urazí. Ubrousek užívá správným způsobem, ačkoliv poněkud neobratně. Na odkládání příboru se příliš nesoustředí.

Zdraví více automaticky než dříve, užívá vhodné výrazy. Slovo „děkuji“ používá již automaticky, nad slovem „prosím“ déle přemýšlí nebo k poprošení potřebuje výzvu druhé osoby. Při dotazování užívá stále nejvíce výraz „cože“. Některé kamarády již oslovuje jménem, ty, se kterými se příliš nebaví, si pravděpodobně ještě nepamatuje všechny. Konfliktům se více vyhýbá, reaguje slovně. Dlouho se nedostal do psychického rozpoložení, aby reagoval fyzicky sám vůči sobě.

Na toaletě splachuje již automaticky.

Závěr

Chlapec je samostatný zejména v oblasti sebeobsluhy, což je evidentní již ze vstupního pozorování. Posunul se v oblasti etikety stolování i komunikace. Prostor pro zlepšení je zejména v chlapcově způsobu vyjadřování. Jeho dovednost a návyky by mohly být na vyšší úrovni vzhledem k jeho věku.

11. Vstupní pozorování – chlapec (5 let, 5 měsíců)

Chlapec drží lžici jako tužku, vkládá ji do úst přední částí. Příbor si bere automaticky správně podle stran, nůž drží koncovou částí v dlani, s „tužkovitým“ úchopem vidličky trochu bojuje. Jídlo krájí a rovnou je vkládá do úst. Po jídle nechává olíznutý příbor položený na stole vedle talíře. Žvýká se zavřenými ústy, občas ale hovoří s jídlem v ústech. Hovoří tiše, s nádobím manipuluje šetrně, s příborem si však hlasitě hraje, když čeká na jídlo. Při čekání na ostatní u stolu netrpělivě hledí na učitelku. U jídla sedí klidně, nevyrušuje, pokud ušpiní stůl, automaticky jde pro hadr a utře ho. Po jídle se umyje vodou, ubrousek nepoužívá.

Při příchodu do třídy nechce zdravít slovně, vybírá si pozdrav gestem. Při odchodu bez problémů pozdraví „na shledanou“, kamarády „ahoj“. Slova „prosím“ a „děkuji“ využívá bez potřeby výzvy učitelky. Dotazuje se s pomocí výrazu „co“, dokáže slušně požádat, pokud něco potřebuje. Dospělým osobám vykává, oslovuje je adekvátním způsobem, ale jejich kontakt celkově spíše nevyhledává. Kamarády oslovuje jménem. Při rozhovoru ve více osobách se nevyjadřuje bez vyzvání, tudíž neskáče do řeči ostatním. Při konfliktu reaguje spíše fyzicky než slovně. Dokáže se druhému omluvit, nemá problém s čekáním na vyzvání.

Samostatně se obslouží na toaletě při malé potřebě, na velkou téměř nechodí v MŠ. Automaticky splachuje a myje si poctivě ruce mýdlem. Dokáže se samostatně svléct a uložit věci do skříňky. Při oblékání žádá učitelku o pomoc při zavázání tkaničky u kalhot a se zapnutím bundy. Kapesníkem nos spíše utírá, než aby se vysmrkal, následně potřebuje slovně pobídnout k tomu, aby ho vyhodil do odpadkového koše. Při kýchání dává ruku před ústa, ale pak ji utírá do vlastního oblečení. Umí se dle vlastních možností upravit, ale příliš na to nedbá. Uklízení hraček se snaží vyhýbat, při úklidu pracovního prostoru je naopak poměrně pečlivý.

Výstupní pozorování (5 let, 10 měsíců)

Chlapec již automaticky drží vidličku stejně jako tužku. Příbor odkládá vedle talíře, správně podle etikety pouze pokud se na to soustředí nebo to vidí u ostatních dětí u stolu. Příborem si přestává hrát po výzvě učitelkou. Ubrousek používá na utírání úst i dalších nečistot, které se v rámci oběda dostanou na stůl nebo na jeho oblečení.

Při příchodu do třídy stále volí zejména pozdrav pomocí gesta. Pokud pozdraví slovně jeho mladší sestra, se kterou vstupuje do třídy, pozdraví i on „dobrý den“. Při dorazu používá slovo „co“ vhodně zakomponované do věty. Konfliktních situací je celkově méně, pokud se v nějaké objeví, krátce se snaží řešit ji slovně, ale pravidelně sklouzne opět k fyzické variantě.

Chlapec se snaží o samostatné zapnutí bundy, pokud se nedaří, požádá učitelku. Tkaničky na kalhotách si nedokáže zatím zavázat, tudíž pravděpodobně ani na botách. I přes snahu se zatím nedokáže dostatečně vysmrkat. Nově však zvládá utřít si ruku po kýchání do kapesníku, je-li to potřeba. Do úklidu hraček se zapojuje znatelně více.

Závěr

Chlapec si osvojil téměř všechna zbývající pravidla etikety při stolování. V rámci oblasti komunikace je ještě potřeba zapracovat na některých dovednostech. V oblasti sebeobsluhy chlapci zbývá dopilovat detaily při oblékání a naučit se funkčně smrkat. Chlapec dosahuje adekvátní úrovně v oblasti etikety vzhledem ke svému věku.

12. Vstupní vyšetření – dívka (6 let 7 měsíců)

Dívka drží lžiči „tužkovitě“, vkládá ji do úst přední částí. Nůž i vidličku automaticky bere stranově správně do rukou, nůž drží koncovou částí v dlani, vidličku stejně jako lžiči. Jídlo krájí a rovnou je vkládá do úst. Po jídle nechává příbor libovolným způsobem na talíři. Žvýká občas s otevřenými ústy, stejně tak i hovoří s jídlem v ústech. U stolu hovoří poněkud více nahlas, než by bylo odpovídající situaci při stolování. S příbory a nádobím manipuluje tiše. Dokáže bez problémů počkat, až dojedí ostatní. Sedí u stolu klidně, neupozorňuje na sebe nevhodnými způsoby. Po jídle zkontroluje, zda je čistá a napraví to. Ubrouskem si utírá ústa.

Při příchodu i odchodu zdraví adekvátním způsobem, na pozdrav odpovídá. Používá bez potíží výrazy „prosím“ a „děkuji“ bez potřeby vyzvání druhou osobou. Při dotazu volí slova „co“ a „cože“. Umí slušně požádat, pokud si chce něco půjčit. Děti oslovuje jménem, pokud si ho pamatuje, jinak volí oslovení „kluk“ nebo „holka“. Dospělé osoby oslovuje adekvátním způsobem, následně jim v komunikaci tyká. Při rozhovoru skáče druhým do řeči, ale po výzvě učitelkou se na kratší chvíli dokáže ohlídat. Při konfliktu reaguje slovně a odchází do ústraní. Dokáže se druhému omluvit pouze v případě, že se necítí ukřivděná. S čekáním, než na ni přijde řada, má trochu potíže (občas se urazí a odchází ze hry).

Samostatně se obslouží na toaletě po malé i velké potřebě, automaticky splachuje záchod. Myje si ruce společně s dětmi, samostatně po toaletě nebo výtvarné výchově, používá mýdlo. Dokáže se samostatně svléct i obléct, včetně zapnutí zipů, a to vše zvládá velice rychle. Boty s tkaničkami nenosí. Dívka se umí sama vysmrkat, kapesník odnáší do odpadkového koše bez vyzvání. Při kýchání si zakryje ústa rukou, kterou následně utírá do kapesníku, pokud je to potřeba. Umí se dle svých možností upravit, ale příliš na to nedbá. Výjimečně si jde sama od sebe rozčesat vlasy a požádá učitelku o učesání culíku. Aktivně si po sobě uklízí hračky i pracovní plochu.

Výstupní pozorování (7 let)

Dívka nyní skládá příbor po jídle na talíř tak, jak je to podle etikety správně. U stolu stále hovoří hlasitě, zejména pokud je více zabraná do rozhovoru.

Při dorazu volí výraz „co“ společně s oslovením a ve větě („Co jsi říkala, paní učitelko?“). Snaží se vykat dospělým osobám, ale je to pro ni náročně vzhledem k celkovým problémům v oblasti řečového projevu. Schopnost vyčkat, až na ni přijde řada, se zlepšila.

Častěji si upravuje vlasy.

Závěr

Dívka ovládala většinu pravidel etikety již při vstupním pozorování. Nově se naučila několik pravidel u oblasti stolování. V oblasti komunikace se snaží zdokonalit, ale vzhledem k jejím dosavadním schopnostem v oblasti vyjadřování to vyžaduje více času. V oblasti sebeobsluhy nebo téměř co zlepšovat. Vzhledem ke svému věku dívka zvládá pravidla etikety na odpovídající úrovni s výjimkou vykání dospělým osobám.

13. Vstupní pozorování – dívka (5 let, 3 měsíce)

Dívka drží lžici i vidličku stejným úchopem jako tužku, vkládá ji do úst přední částí. Nůž drží v pravé ruce v dlani, občas si ale poplete strany a drží příbor naopak. Jídlo si po částech krájí dopředu a následně vkládá do úst pouze vidličkou. Po jídle nechává příbor položený na talíři, ale ne vedle sebe, jak to má správně být. Žvýká se zavřenými ústy a mluví, až na výjimky, s prázdnými ústy. U stolu hovoří často hlasitě v zápalu rozhovoru. S příbory a nádobím manipuluje tiše, dokáže vyčkat, až dojedí všichni u stolu. Na židli sedí klidně, a kromě hlasitého hovoru na sebe neupozorňuje. Po jídle se jde samostatně umýt vodou, což zvládá dobře. Ubrouskem utírá ústa i nečistoty na stole.

Při příchodu do třídy zdraví dospělé osoby „dobrý den“ a vrstevníky „ahoj“, při odchodu se samostatně loučí slovy „na shledanou“. Automaticky používá slůvko „prosím“ i výraz „děkuji“, což si užívá zejména, když dostane na stůl oběd (hlasitě říká „Děkuju, paní učitelko Lucko.“). Při dotazování užívá výraz „cože“. Kamarády oslovuje jménem, dospělé osoby adekvátním způsobem a zvládá jim vykat. V konfliktech obvykle nefiguruje, když se nachomýtné v nějakém, řeší jej výhradně slovně. Dokáže se bez problémů omluvit i vyčkat, až přijde na řadu ...obvykle se při čekání zabaví rozhovorem s kamarádkami.

Samostatně se obslouží na toaletě při malé i velké potřebě, spláchne po sobě a umyje si ruce. Osobní hygienu pečlivě dodržuje při všech potřebných situacích. Dokáže se samostatně svléct, víceméně se sama i obléká, občas potřebuje pomoci se zapnutím zipu (o pomoc požádá). Boty s tkaničkami se pokouší zavazovat samostatně, obvykle ale přichází pro pomoc za učitelkou. Umí používat kapesník ví, že použitý patří do odpadkového koše. Při kýchní si zakryje ústa rukou, pak ale potřebuje poradit, aby si šla ruku opláchnout. Umí se dle svých možností upravit, volnějším tempem uklízí hračky a pracovní prostor.

Výstupní pozorování (5 let, 8 měsíců)

Strany pro úchop příborů si plete dívka čím dál tím méně, příbor pokládá na talíř správně podle etikety zejména v případě, kdy se na to zaměří společně s kamarádem u stolu. Ubrouskem již utírá pouze ústa.

Při dotazování občas použije nový výraz „prosím“ nebo jednoduše opíše dotaz větou „Já jsem neslyšela. Můžete mi to zopakovat?“ apod.

Dívka se zlepšila v zapínání i zipů při oblékání i v zavazování tkaniček. Ruku vlhkou po kýchní si utírá do kapesníku, která následně vyhodí do koše.

Závěr

Dívka zvládala většinu pravidel etikety již při vstupním pozorování, přesto se v jednotlivých oblastech dále zlepšila. Dívka naprosto dosahuje adekvátní úrovně v dodržování pravidel etikety vzhledem ke svému věku.

14. Vstupní pozorování – chlapec (5 let, 11 měsíců)

Chlapec drží lžici v pěsti, vkládá ji do úst z boku ...po upozornění učitelkou úchop napravuje na „tužkovitý“, ale nezůstane u toho dlouho. Občas si plete, do které ruky patří nůž a do které vidlička, bez upozornění drží oba příbory stejně jako je popsán úchop lžice. Jídlo krájí a rovnou ho vkládá do úst. Po jídle odkládá olíznutý příbor na stůl vedle talíře. Žvýká se zavřenými ústy, pokud zrovna nehovoří (to dělá i s plnými ústy). U stolu hovoří tiše, s nádobím manipuluje vhodným způsobem. Dokáže bez problémů vyčkat, až dojedí ostatní u stolu. Po jídle se samostatně umyje vodou.

Při příchodu do třídy hlasitě pozdraví „dobré ráno“, při odchodu „na shledanou“. Slovo „prosím“ používá převážně po výzvě učitelkou, slovo „děkuji“ už ovládá automaticky v situacích, které si to žádají. Při dotazování používá slova „co“ a „cože“. Dokáže požádat, pokud si chce něco půjčit, ale k formulaci žádosti v odpovídající podobě potřebuje náповědu učitelky. Kamarády oslovuje jménem, dospělé osoby adekvátním oslovením a vyká jim. Při rozhovoru skáče do řeči pouze výjimečně. V konfliktních situacích jedná zprvu slovně, pokud situace eskaluje, volí fyzickou variantu odezvy. Bez potíží dokáže počkat, až na něj přijde řada.

Samostatně se obslouží na toaletě při malé potřebě, při velké potřebě vyžaduje kontrolu dospělé osoby. Toaletu splachuje spíše po upozornění, ruce si myje automaticky ve všech situacích, které to vyžadují. Dokáže se samostatně svléct, při oblékání žádá učitelku o pomoc se zapnutím dlouhých zipů. Boty na tkaničky nenosí. Chlapec se zvládá sám vysmrkat do kapesníků, ale do koše ho odnáší až po výzvě. Při kýchání si zakryje ústa rukou, kterou pak utře do vlastního oblečení. Zvládá se dle vlastních možností upravit, uklízí hračky i pracovní prostor bez potíží.

Výstupní pozorování (6 let, 4 měsíce)

Chlapec si poměrně dobře osvojil „tužkovitý“ úchop lžice až na výjimky, kdy ji chytí stejně, jako je popsáno ve vstupním pozorování. V důsledku toho ji i vkládá do úst přední částí. Správnost stran při držení příbory si potřebuje obvykle kontrolovat s ostatními dětmi u stolu nebo je upozorněn učitelkou. Nůž chytá stejně jako vidličku, jindy koncovou částí v dlaní ...tyto dva způsoby střídá. Chlapec se začal hlasitěji účastnit rozhovorů u jídla, stále občas s plnými ústy. Ubrousek použije až na konec po jídle na očištění úst. Příbor stále odkládá na stůl.

Slovo „prosím“ již používá chlapec více automaticky, v situacích, ve kterých se dobře orientuje. Při dotazování zůstává u výrazu „co“ a „cože“, pokud ho učitelka neupozorní. Již formuluje samostatně vhodné věty, když si chce něco vypůjčit.

Při velké potřebě na toaletě již nevyžaduje kontrolu učitelky, pokud se mu však nabídne, tak ji obvykle využije. Stále dopomocť při zapínání zipů při oblékání, což vyplývá z jeho tělesné konstituce a je to tak pro něj složitější. Posmrkaný kapesník odnáší

do odpadkového koše automaticky. Vlhkou ruku po kýchání utírá také do papírového kapesníku místo do oblečení.

Závěr

Chlapec se nejvíce posunul v etiketě při stolování, výjimkou je změna z tichého hovoření k hlasitému. Částečný posun lze pozorovat také v oblasti komunikace a sebeobsluhy. Chlapec má návyky a dodržuje pravidla etikety souhlasně jeho věku.

15. Vstupní pozorování – dívka (4 roky, 11 měsíců)

Dívka drží lžičku stejně jako tužku, vkládá ji do úst přední částí. Nůž drží v pravé ruce koncovou částí v dlani, vidličku stejně jako lžičku. Jídlo krájí a rovnou ho vkládá do úst. Pokud potřebuje vypreparovat z jídla některé drobné části, zprvu se o to pokouší příborem, následně prsty (kmín z brambor). Po jídle příbor nechává odložený na talíř tak, jak to zrovna vyjde. Občas žvýká s otevřenými ústy. U jídla spíše nehovoří, pokud ano tak tiše a nehledí na to, zda má v ústech jídlo. S příbory i nádobím na stole manipuluje tiše, dojídá mezi posledními, takže se vyloženě nesetká s čekáním, až dojedí ostatní u stolu. U jídla sedí klidně, neupozorňuje na sebe. Po jídle se automaticky umývá vodou, pokud potřebuje pomoci s očištěním oblečení, požádá učitelku. Ubrousek používá k otírání úst. Při příchodu do třídy pozdraví „dobrý den“, ale obličej má zabořený do oděvu toho, kdo jí přivádí do MŠ. Při odchodu se hlasitě loučí „na shledanou“ s dospělými osobami a „ahoj“ s dětmi. Používá automaticky slova „prosím“ a „děkuji“ v situacích, které to vyžadují. Při dotazování užívá výrazu „co“, ale občas se objeví i výraz „prosím“. Dokáže velice slušně požádat, pokud si chce něco vypůjčit. Blízké kamarády oslovuje jménem, ale jména některých dalších dětí si nepamatuje ani po několikaleté společné docházce do MŠ. Dospělé osoby oslovuje vhodným způsobem a vyká jim. V rozhovorech nechává druhé domluvit, do řeči jim skáče zcela výjimečně. Bez jakýchkoliv potíží dokáže čekat, až na ni přijde řada.

Samostatně se obslouží na toaletě při malé potřebě, při velké vyžaduje kontrolu učitelky. Záchod automaticky splachuje a pečlivě si myje ruce mýdlem. Dokáže se sama svléct, oblékání jí trvá delší dobu, ale také to zvládá víceméně samostatně. Přichází za učitelkou pro pomoc se zapnutím dlouhých zipů a občas se zapnutím bot. Tkaničky nenosí.

Kapesníkem si spíše utírá nos, přesto že se snaží smrkat. Použitý kapesník odnáší samostatně do odpadkového koše. Při kýchání si zakryje ústa rukou, kterou následně utírá do kapesníku. Umí se velmi obratně upravovat, s účesem potřebuje pomoc druhé osoby. Při uklízení hraček a pracovního prostoru není moc aktivní, ale zapojuje se.

Výstupní pozorování (5 let, 4 měsíce)

Dívka již nepoužívá k odstranění koření z jídla prsty.

Pozdrav při příchodu do třídy opakujeme po odchodu osoby, která dívku přivede, tím se vyhneme tomu, aby měla obličej zabořený v oblečení dospělého. Pak nemá žádný problém pozdravit, a přitom hledět do očí. Při dotazování používá častěji výraz „Co, prosím?“ Zdá se, že si také pamatuje jména více vrstevníků, ale většinu z nich nevyhledává ke společným hrám.

Při velké potřebě na toaletě stále vyžaduje kontrolu učitelkou. Pokud má dostatek času, zapíná si již samostatně i zip u bundy. Do kapesníku se snaží vysmrkat, ale zdá se, že to bude potřeba ještě trénovat.

Závěr

Již při vstupním pozorování dívka ovládala téměř všechna pravidla etikety při stolování a během pololetí je úplně dovedla na očekávanou úroveň. Největší posun byl zaznamenán rámci komunikace, menší pak v oblasti sebeobsluhy, která je přesto na velice uspokojivé úrovni. Dívka naprosto zvládá pravidla etikety ve všech oblastech adekvátně svému věku.